

T. C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI

DIŞ TİCARETİN EKONOMİK BÜYÜME ÜZERİNE ETKİLERİ

MASTER TEZİ

744868

Hazırlayan
Afşin ŞAHİN

Tez Danışmanı
Yrd. Doç. Dr. Fethullah AKIN

144868

Ankara – 2004

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne;

..... Afşin Şahin'e ait Dış Ticaretin
Ekonomik Büyüme Üzerine Etkileri adlı çalışma,
jürimiz tarafından İktisat

Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan Yrd. Doç. Dr. Fethiye Akın
Akademik Unvanı, Adı Soyadı

Üye Y. Doç. Dr. Metin SARAÇOĞLU

Akademik Unvanı, Adı Soyadı (Danışman)

Üye Doçent Dr. Hakan Benument

Akademik Unvanı, Adı Soyadı

ÖNSÖZ

Ülke ekonomisi için önem taşıyan dış ticaret ve büyüme kavramları birbiri ile bağlantılı, ekonominin temel gösterge değişkenlerindendir. Dış ticaret hacminin artması ülke için olumlu bir gelişmedir ve büyüme hızının artışını etkilemektedir. Yapılan teorik ve ampirik çalışmalarla birlikte pratikte yaşanan gelişmeler dış ticaretin artması birlikte dışa açıklık seviyesi yükselen ülkelerin büyüme hızlarının arttığını göstermektedir. Nitekim Türkiye'nin 2000-2004 döneminde yaşamış olduğu deneyim dış ticaretin ekonomik büyümeyi artırdığı yöndedir. Doğu Asya ülkeleri de dış ticaretin hacminin artırılması yolu ile yüksek büyümeyi yakalamış diğer önemli ülkelerdir. Tezde gerek Türkiye gerekse diğer ülkelerden örnekler verilerek, dış ticaretin ekonomik büyüme üzerine olumlu etkilerde bulunduğu gösterilmeye çalışılmaktadır.

Seçilen dış ticaret rejimi ülkenin iktisadi, sosyal ve siyasi geleceği için önem taşımaktadır. Dolayısı ile ülkelerin yaşamış olduğu deneyimlerden faydalanarak ülke için uygun, verimli ve yüksek büyüme sağlayacak politikaların oluşturulması gerekmektedir. Bu noktada "Dış Ticaretin Ekonomik Büyüme Üzerine Etkileri" adlı tez çalışması güncel ve ekonomi için önemli bir konuyu içermektedir.

Yüksek büyüme hızını yakalamak için ülkelerin gelişmiş teknolojilerle donatılmış, kaynakların verimsiz sektörlerden verimli sektörlere aktarıldığı ihracata dönük sanayi mallarını üretmesi gerekmektedir. Nitekim Türkiye'de 2000-2004 döneminde sanayi ürünleri ihracatı artış göstermiştir ve olumlu, tezin konusunu teyid eden veriler çeşitli kurumlar tarafından açıklanmaktadır. TİM tarafından açıklanan rakamlara göre Mayıs 2004 itibariyle ihracat 54 milyar USD'ye ulaşmıştır. İhracat rakamları içerisinde Mayıs ayında en fazla ihracat 3.3 milyar USD ile sanayi ürünlerinde olmuştur. Bir önceki yılın aynı ayına göre bu rakam %30 artış göstermiştir. Mayıs ayında tarıma dayalı işlenmiş ürünler, 486 milyon USD olmuştur ve geçen yılın aynı ayına göre bu rakam %10 artış göstermiştir. 2004 yılının ilk beş ayında toplam ihracat 24

milyar USD'ye ulaşmıştır. Geçen yılın aynı ayında bu rakam 17 milyar USD olarak gerçekleşmiştir.

İhracata dönük üretimin artması, ülkenin dışa açıklık seviyesini yükseltmekte, büyüme hızı buna paralel olarak artış göstermektedir. Dış ticaret hacmi hacmi ile artan dışa açıklık seviyesinin ülke ekonomik büyümesine etkileri önemini korumaktadır.

KISALTMALAR CETVELİ

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AB	: Avrupa Birliği
ADB	: Asya Kalkınma Bankası
AGÜ	: Az Gelişmiş Ülkeler
c.	: Cilt
Çev.	: Çeviren
CPI	: Tüketici Fiyat Endeksi
Der.	: Derleyen
Ed.	: Editör
ed.	: Baskı
EFTA	: Avrupa Birliği Serbest Ticaret Bölgesi
EU	: Avrupa Birliği
GATT	: Uluslar arası Ticaret ve Tarifeler Antlaşması
GOÜ	: Gelişmekte Olan Ülkeler
GÜ	: Gelişmiş Ülkeler
Haz.	: Hazırlayan
IMF	: Uluslar arası Para Fonu
NAFTA	: Kuzey Amerika Serbest Ticaret Bölgesi Antlaşması
No.	: Numero

Nu.	:	Numara, Number
p.	:	Page
s.	:	Sayı
S.	:	Sayfa
UNCTAD	:	Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı
WB	:	Dünya Bankası
WTO	:	Dünya Ticaret Örgütü

DIŞ TİCARETİN EKONOMİK BÜYÜME ÜZERİNE ETKİLERİ**Sayfa No****ÖNSÖZ****İÇİNDEKİLER****BİRİNCİ BÖLÜM****GİRİŞ****Ekonomik Büyüme Teorileri**

1.1. Ekonomik Büyümenin Tanımı ve Kalkınma İle İlişkisi	2
1.2. Ekonomik Büyüme ve Kalkınmanın Ölçümünde Kullanılan Metotlar	3
1.2.1. Büyümenin Kaynakları ve Üretim Fonksiyonu Yolu İle Büyümenin Ölçümü	5
1.2.2. Seçilmiş Klasik Büyüme Teorileri	6
1.2.3. Seçilmiş Geleneksel Keynezyen Büyüme Modelleri	9
1.2.4. İçsel Büyüme Teorileri	12
1.3. Büyüme Denklem ve Teorilerinin Ampirik Uygulamaları	15

İKİNCİ BÖLÜM**DIŞ TİCARET ve BÜYÜME İLİŞKİSİNDE TEORİK ve AMPİRİK YAKLAŞIMLAR**

2.1. Dışa Açıklık ve Dış Ticaret	21
2.1.1. Dışa Açıklık Kavramı ve Ekonomik Büyüme	21
2.2. Dış Ticaret ve Büyüme İlişkisinde Teorik Yaklaşımlar	29
2.2.1. Adam Smith ve Ricardo	29

2.2.2. Yeni Büyüme Teorileri ve Dış Ticaret	30
2.3. İhracatın Ekonomik Büyümeye Olumlu Etkileri	33
2.4. Dünyada ve Türkiye’de Dış Ticaret ve Büyüme İlişkisinde Stratejik Yaklaşımlar	35
2.4.1. Türkiye’nin Ekonomik Büyüme Politikaları ve Dışa Açıklık	35
2.4.2. İthal İkamesine Dönük Büyüme Stratejileri	43
2.4.3. İhracata Dönük Büyüme :Dışa Kapalı ve Dışa Açık Ekonomiler İçin Değerlendirme ve Politika Önergeleri	45
2.4.4. Dış Ticaretin Dinamik ve Statik Yararları	49

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DIŞ TİCARET ve BÜYÜME İLİŞKİSİNDE TEORİK MODELLER

3.1. Sinha Modelinin Varsayımları	57
3.2. Teorik Modeller Açısından Dışa Açıklık Değişkeninin Önemi	64
3.3. Türkiye’de Sektörler Açısından Dış Ticaretin Önemi ve Genel Değerlendirme	72

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

DIŞ TİCARETİN EKONOMİ POLİTİĞİ ve VAR MODELİ ÇERÇEVESİNDE TÜRKİYE ÜZERİNE BİR UYGULAMA

4.1. Giriş	92
4.2. Dış Ticaret ve Ekonomik Büyüme İlişkisini İnceleyen Çalışmaların Analizi	95
4.3. Model	100
4.4. Metodoloji	101
4.5. Modelin Değerlendirmesi	104

SONUÇ	105
KAYNAKÇA	109
ÖZET	130

TEZ TABLO ve ŞEKİLLER

	Sayfa No.
Tablo: 1.1. Çeşitli Ülkelerin Ekonomik Göstergeleri	16
Tablo: 1.2. Ticaret ve Büyüme Tablosu	17
Tablo: 1.3. Karşılaştırmalı ABD, İNGİLTERE ve JAPONYA Kalkınma Performansları, 1820-1992	19
Tablo: 2.1. 1960-2002 Yılları Arası Çeşitli Ülkelerin Dışa Açıklık Göstergeleri	28
Tablo: 2.2. İhracat (1980-1981; Ocak-Eylül)	37
Tablo: 2.3. Petrol İthalatı (1980-1981)	37
Tablo: 3.1. Sinha (2002) Çalışmasının Philips-Perron Kök Test Sonuçları	61
Tablo: 3.2. Sinha (2002) Çalışmasının Regresyon Çıktı Tablosu	62
Tablo: 3.3. 2001-2004 Yılları Ekonomik Göstergeler	83
Tablo: 3.4. 2003-2004 Genel İthalat Toplamı ve Bileşenleri Tablosu	90
Şekil: 3.1. Büyüme Bekleyişleri	85
Şekil: 3.2. Toplam Dış Ticaret Hacmi	86
Şekil: 3.3. İhracat Artış Hızı	87
Şekil: 3.4. UNCTAD İhracat Çeşitlilik Endeksi	88
Şekil: 3.5. İthalatın Bileşenleri	89
Şekil: 3.6. İthalat Bileşenlerinin Toplam İthalat İçindeki Payı	89
Şekil: 4.1. Şokun Dış Ticaret Üzerine Etkileri	103

GİRİŞ

“Dış Ticaret ve Ekonomik Büyüme Üzerine Etkileri” tez çalışması, rekabet ve üstünlük aracı olarak kullanılabilecek büyüme ve dış ticaret kavramları arası etkileşimi, teorik ve ampirik çalışmalarla destekleyerek, incelemektedir.

Birinci bölümde, büyüme ile ilgili tanım ve teorilere yer verilmiştir. İkinci bölümde, dış ticaret teorilerine değinilmiş ve dışa açıklık kavramı tanımlanmıştır. Dışa açıklıkta, dış ticaretin rolü belirgindir ve tezin ikinci, üçüncü ve dördüncü bölümlerinde konuya vurgu yapılmıştır. Tez çalışmasında, dışa açık ekonomilerin, kapalı ekonomilere göre daha hızlı büyüme gösterdiği vurgulanmaktadır ve dış ticaret, büyüme ilişkisi bu bağlamda incelenerek teorik yaklaşımlar ele alınmıştır.

Teorik ve ampirik çalışmalar, dış ticaretin ekonomik büyümeyi artırdığı yöndedir. Tezin üçüncü ve dördüncü bölümleri, dışa açıklığın ekonomik büyümeyi artırdığını ve aksini savunan iktisatçıların makale ve görüşlerine yer vermektedir. Türkiye ekonomisi incelendiğinde de dış ticaretin ekonomik büyümeyi artırdığı görülmektedir. Tezin üçüncü bölümünde Türkiye ekonomisine dair çeşitli verilere yer verilerek, bu durum gösterilmeye çalışılmıştır. Tezin dördüncü bölümünde, diğer teorik çalışmaları destekler nitelikte, VAR modellemesi ile Türkiye’de dış ticaretin ekonomik büyümeyi artırdığı vurgulanmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

EKONOMİK BÜYÜME TEORİLERİ

1.1. Ekonomik Büyümenin Tanımı ve Kalkınma İle İlişkisi

Kalkınma süreci, uzun dönem büyüme performansı ile birlikte gerçekleşmektedir. 1980'li yıllardan itibaren büyüme literatürüne ağırlığını koyan içsel büyüme teorileri, gerek model kurma, gerekse, politika çıkarımları açısından büyüme ile kalkınmanın iç içe geçtiğini göstermektedir. Dışa açık ekonomilerde, uzun dönemli büyümenin beşeri sermaye ve teknoloji ile gerçekleşmesi, uzun dönem büyüme ve kalkınma terimlerinin eş anlamlı olarak kullanılabileceğini göstermektedir. Ekonomik anlamda kalkınmadan söz edilebilmesi için büyüme ön koşuldur.

Ekonomik büyüme, milli gelir düzeyinde göreceli artışı ifade etmektedir. Uzun dönemli sürdürülebilir büyüme, istikrar, ülkenin sağlık, eğitim ve sosyal yaşamındaki artış ise kalkınmadır ve 1940-1950'den sonra az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin iç ve dış dinamiklerini incelemektedir. (Şenatalar, 2003: 1)

Tez çalışmasında kalkınma ve büyüme terimleri Uygur (2003) makalesinin de belirttiği gibi birbirini yerine kullanılmıştır. Uygur(2003) bu konudaki görüşlerini aşağıdaki gibi vurgulamaktadır.

"Kalkınma, büyümeye göre daha geniş bir kavramdır, ancak büyüme ile eş anlamlı olarak da kullanılır. Yatırımın da büyüme ve kalkınma ile yakın ilişkisi vardır. Burada yatırım, fiziki sermaye yanında beşeri sermayede de artış olarak düşünmemiz gerekir. Kalkınma, büyüme ve yatırım iç içe geçmiş kavramlar olduğu için "kalkınma ortamı" yerine bazen değişimli olarak, "büyüme ortamı" ve "yatırım ortamı" kavramlarını da kullanabiliriz." (Uygur, 2003: 44).

1.2. Ekonomik Büyüme ve Kalkınmanın Ölçümünde Kullanılan Metotlar

Talep, ekonomik büyümeyi etkileyen unsurlardan bir tanesidir ve talep arttıkça o malın arzı, artma eğilimine girecek; üretim artacaktır. Kalkınmanın gerçekleşebilmesi için büyüme ön koşuldur, bu sebeple mallara artan talep kalkınma hızını etkileyecektir. Rowstow manifestosunda kalkınmanın basamaklarını anlatmaktadır (Mkandawire, 2001: 296). Rowstow (1960)'a göre ekonominin kalkınması önder sektörlerin gelişmesine bağlıdır. Önder sektörlerle olan talebin artması, sektörlerin gelişmesi için yeterli sermaye birikiminin sağlanması kalkınma hızını artıracaktır. Kalkınmanın son aşaması olan olgunlaşma aşamasında da teknolojik ürünlerin üretimi artacaktır.

Kalkınma hızı ölçümü üzerine araştırmalar 1990 sonrası dönemde hız kazanmış, yeni metotlar geliştirilmiştir. Başta kişi başına reel GSYİH olmak üzere, sağlık, okuma-yazma oranı ve ömür süresi gibi uzun vadeli değişkenler kalkınmanın ölçümü için kullanılmaya başlanmıştır. Kalkınma hızının ölçülmesi amacı Temel İhtiyaçları Karşılama Endeksi (Basic Needs Fullfilment Index), Fiziki Yaşam Kalitesi Endeksi (Physical Quality of Life Index), İnsani Gelişme Endeksi (Human Development Index), İnsani Yoksulluk Endeksi (Human Poverty Index), Cinsiyete Bağlı Gelişme Endeksi (Gender-Related Development Index), Cinsiyet Yetkinlik Ölçümü (Gender Empowerment Measure), İnsani Özgürlük Endeksi (Human Freedom Index) ve Siyasi Özgürlükler Endeksi (Political Freedom Index) gibi göstergeler, Dünya Bankası gibi kuruluşlar tarafından kullanılmaya başlanmıştır (Kaynak, 2003: 12-17). Özellikle AB'ye girmek isteyen ülkeler için yapılan araştırmalarda ülkelerin demografik ve sosyal yapısının incelenmesinde endeksleme metodu kullanılmakta, dolayısı ile ülkeler arası karşılaştırma imkanı elde edilmektedir.

Dünya Bankası, Dünya Ticaret Örgütü gibi uluslar arası kuruluşların büyüme-kalkınma sorunları ile ilgili çözüm önerileri geliştirmişlerdir. Nihai

olarak uluslararası kuruluşların kalkınma sorunları ile ilgilenmeleri kalkınma kavramına yeni bir boyut getirmiş, fakat az gelişmiş ülkelerle gelişmiş ülkeler arasındaki kalkınma açığı kapatılamamıştır (Kazgan(a), 2003: 1-4).

İktisatçılar, ülkeler arasındaki iktisadi farklılıkların nedenlerini çok eski zamanlardan beri araştırmaktadır. Analizlerde kullanılan teoriler zamanla gelişmiş, iktisat biliminin temel taşlarını oluşturmuştur. Gelişmiş ülkelerin, az gelişmiş ülkelere nasıl daha ileride olduklarının araştırılmasında, çok çeşitli metot ve teorik denklemler kullanılmıştır. Teoriler, üzerinde çalışıldıkça gelişmiş ve yeni akımların doğmuştur.

Bilindiği gibi iktisadi akımlar temelde Klasik İktisat ve onun devamı Neo-Klasik İktisat ve Keynezyen, Neo-Keynezyen İktisat olarak ayrılmaktadır. İktisadi teorilerde farklılıkların temelini; devletin müdahalesinin olup olmadığı, dış dünyaya açıklık seviyesi gibi ayraçlar belirlemektedir. İktisadi modellerde varsayımlar şekillenirken mevcut gerçekler ve olması gereken doğrular üzerinde çalışılmıştır. Her teoriyen kendi doğrusunu, ülkenin büyüme-kalkınması için önermiş, çözüm yolları üretmeye çalışmıştır. Büyüme teorileri geliştikten sonra bir temel oturtulmuş, üzerinde ampirik çalışmalar yapılmıştır.

Büyüme teorileri oluşturulurken, üretim fonksiyonundan yoğun olarak faydalanılmıştır. Üretim fonksiyonları, büyüme teorilerinin test edilmesini kolaylaştıran, somutlaştıran; matematiksel, pozitif anlamda ifadeler olarak ortaya atılmıştır. Büyüme teorileri ile ilgili olarak, büyümenin kaynakları, üretim fonksiyonu ve ölçümünün incelenmesi önem taşımaktadır.

1.2.1. Büyümenin Kaynakları ve Üretim Fonksiyonu Yolu İle Büyümenin Ölçümü

Üretim fonksiyonu ile büyümenin kaynaklarının incelenmesi birçok teori ile test edilmiş, yaygın bir metottur. Büyümenin kaynakları; nüfus, emek üretkenliği, tasarruf, sermaye birikimi gibi üretim faktörleridir. Üretim faktörleri fonksiyonu nihai ürün olarak çıkmaktadır. Üretim çıktısındaki artış, işgücü ve sermaye gibi üretim faktörlerindeki verimlilik ile beraber artmaktadır. Üretim çıktısı ve ortalama emek verimliliği incelenirse, çıktının emek verimliliğine bağımlılığının önemi anlaşılabilecektir. Ayrıca, emek verimliliğinin artmasında, teknik bilgi önem taşımaktadır.

Klasik İktisat ekolünün ilk zamanlarında, üretim fonksiyonuna, malın değerini belirleyen emekten başka değişken dahil edilmemiştir. Üretim fonksiyonunda, sermaye ve teknik bilgi zamanla kullanılmaya başlanmıştır.

Sektörel üretim miktarı artışı, büyüme hızını beraberinde getirecektir. Çözümleme(growth accounting) denklemi ile, bu ilişki net bir biçimde ortaya konulabilmektedir. Denklem 0.1, üretim fonksiyonunun genel gösterimidir. A; Teknoloji, K; Sermaye, N; Emeği ifade etmektedir.

$$Y = AF(K, N) \quad (0.1)$$

Diferansiyel alma yolu ile 0.2 denklemi elde edilebilir.

$$\Delta Y / Y = \Delta A / A + a_K \Delta K / K + a_N \Delta N / N \quad (0.2)$$

Denklem 0.2'de, a_K ve a_N sırasıyla üretimin sermaye ve emeğe göre elastikiyetlerini göstermektedir. A'daki %10'luk bir yükselme, üretim çıktısını %10 artıracaktır. K'daki % 10'luk bir yükselme ise, çıktıyı a_K *10% kadar artıracaktır. Ölçeğe göre azalan getiri kuralı varsa, a_K ve a_N , 1'den küçüktür

Büyümenin kaynakları ve üretim fonksiyonunu inceleyen birçok iktisatçı Doğu Asya firmalarının 1997-1998 yılında yaşamış olduğu krizi incelemek-

tedir. NIC(Newly Industrilizing Countries)'ler, Endonezya, Malezya, Tayland ve Güney Kore'dir Güney Kore, Tayvan, Singapur ve Hong-Kong, 1997-1998 yıllarında yaşanan ekonomik krizlerden en fazla etkilenen dört ülke olmuştur. Sayılan NIC'lerin, uzun bir süre yüksek oranlarda büyümesinin nedeni emek, sermaye ve verimlilik artışıdır.

Emek verimliliği konusunda araştırma yapan iktisatçılardan birisi de Denison'dur. Denison ABD ekonomisini 1929-1969 dönemi incelemektedir ve işgücündeki verimlilik artışının, ekonomik büyümede önemli olduğunu vurgulamaktadır (Denison, 1974: 164-66). Ayrıca, faktör verimliliğinin ekonomik büyümeyi hızlandırdığını ortaya koymaktadır (Denison, 1974: 344-349).

Teknik bilgi, ekonomik büyümeyi etkileyen değişkenlerden bir başkasıdır. ABD'de milli muhasebe kayıtları ile ilgilenen Kuznets (1929) çalışması, büyümede, teknik ilerlemenin önemini vurgulayarak konuya derinlik kazandırmaktadır. Kuznets, ülkelerin aynı doğrusal büyüme çemberinde ilerlediklerini ileri sürmektedir. Ona göre teknik ilerlemenin en önemli kaynağı araştırma ve eğitimidir.

1990 yılından sonra özellikle ABD'de verimlilik artışı önemli bir yükseliş trendine girmiştir. Verimlilikteki bu artışın nedenleri üzerinde çeşitli çalışmalarla konu ilerletilmiştir. Verimlilikteki artışın teknolojik değişimdeki artıştan kaynaklandığı sonucu birçok çalışma tarafından vurgulanmaktadır.

1.2.2. Seçilmiş Klasik Büyüme Teorileri

Klasik iktisatçılar, büyüme ile ilgili çalışmalarını, serbest ekonomi çerçevesinde ilerletmiş fakat aralarında yöntem farklılıkları olabilmektedir. Rikardo ve Smith Klasik iktisat kuramının önde gelenleridir. Adam Smith, giderek artan doğal büyüme oranını savunmaktadırlar. Rikardocu büyüme modeli ise kıt kaynaklardan dolayı büyümenin durağan duruma gideceğini savunmaktadır. Klasik modeller, sermaye ve emeğin üretime sabit oranda katıldığını, önceden tahmin edilen ücretlerin varlığını ve toprak sahiplerinin

bütün kiralari tükettiğini varsaymaktadır. Toprak miktarı sabit olduğu için işgücü arzı kısa dönemde sabittir. İşgücü arzı, uzun dönemde ise, doğal ücret seviyesinde sonsuz esnek olduğu için, doğal ücret seviyesinde belirsiz artmakta ya da azalmaktadır.

Klasik iktisadın türevi niteliğinde olan Neo-klasik İktisat da büyüme teorileri ile yakından ilgilenmiştir. Uzun dönem büyüme ile ilgili çalışmalarda, Neoklasik sermaye birikimi modeli önemli bir yer tutmaktadır. Robert Solow(1956) tarafından geliştirilen NeoKlasik Model, nüfus ve teknolojinin sabit olduğu varsayımı altında, araştırmasını genişletmiştir.

Neo-klasik büyüme modelleri denklem 0.1'de gösterilen durağan durum analiz ve teknolojinin veri olduğu seviyede incelenmektedir. Kişi başına sermaye ve üretim seviyesinin değişmediği varsayılmaktadır. ($\Delta A/A=0$ durumunda, sermaye ve işgücünün n oranında büyüdüğü, kişi başına üretim miktarının sabit olduğu duruma durağan durum denir. k^* durağan durum sermaye,işgücü durumudur, üretim fonksiyonunu bunun karşılığı olan kişi başına üretim miktarını y^* ile gösterilmektedir). Neo-klasik iktisada göre, denklem 0.3'te görüleceği gibi, kişi başına sermaye miktarındaki değişim, nüfusun artması durumunda dahi sabit kalıyorsa, sermaye ve nüfus aynı oranda artacaktır.

$$\Delta Y/Y = \Delta L/L = \Delta K/K = n \quad (0.3)$$

Ekonomide tasarruf ve büyüme birbirinden etkilenen değişkenlerdir. Aşağıda, sermayedeki artış ve tasarruf arasındaki ilişki gösterilmektedir. Devlet sektörünün olmadığı kapalı ekonomilerde, sermayedeki brüt artış tasarruf miktarına eşit olacaktır. Net olarak sermaye birikimini göstermek için tasarruflardan amortismanları çıkarmak gerekmektedir.

$$\Delta K = \text{tasarruf} - \text{amortisman}$$

Yukarıdaki ifade, $\Delta K = sY - dK$ ile tekrar yazılabilir. (d = sermayenin sabit bir oranı olarak amortismanlar, s = gelirin sabit bir oranı olarak tasarruflar), Durağan durum analizlerinde, sermaye oranındaki değişim, $\Delta K/K = n$, sabit

varsayıldığı için; tasarruf ve büyüme arasındaki ilişki 1.4. denklemi ile gösterilebilir.

$$\Delta K / K = n \Rightarrow \Delta K = nK \Rightarrow nK = sY - dK \Rightarrow sY = (n + d)K \quad (0.4)$$

Neo-klasik büyüme modelinde durağan durum milli gelirdeki artış dışsal ve n'ye eşittir. Denklem 0.3. ve 0.4. bu durumu ifade etmektedir. Bu nedenle büyüme, tasarruf oranından bağımsızdır. Tasarruf oranı, milli gelir düzeyini yükseltmektedir fakat durağan durum büyüme oranını etkilememektedir.

Neo-klasik büyüme modelinde iki ülke aynı nüfus artışına, aynı tasarruf oranına sahipse ve aynı üretim fonksiyonunu kullanıyorsa, sonuç itibarıyla aynı gelir düzeyine ulaşacaklardır. Ülkeler arası gelişmişlik farklarında teknolojik üstünlük ve tasarruf oranı önem taşımaktadır. Ülkelerin aynı gelişmişlik düzeyini yakalayabilmeleri için bu değişkenlere önem vermeleri gerekmektedir.

Solow(1956), tam istihdam durağan durum sorununa farklı bir çözüm getirmektedir Solow'a göre esas problem; tam istihdam seviyesinde büyümenin sağlanmasıdır. Solow (1999) ekonominin uğraşması gereken en önemli konularından bir tanesinin de doğal büyüme yolu içerisinde ilerleyerek bu yönde yakınsama gösterebilmesi olduğunu vurgulamaktadır Emek ve sermayenin üretim faktörü olarak kullanıldığı modelinde, teknoloji; ölçeğe göre sabit getiri ve fiziksel sermaye göre azalan üretkenlik varsayımı ile yapılandırılmaktadır. Ona göre sermaye piyasasında denge, yatırımların tasarrufa eşit olması ile, emek piyasasındaki denge ise tam istihdam seviyesinde sağlanacaktır. Piyasada gerçekleşecek üretim tasarruf ve tüketim arasında dağıtılacaktır.

Solow büyüme modelleri analizlerinde, kapalı bir ekonomi, ve yurtiçi yatırımların ulusal tasarrufla finanse edildiğini varsayımları ile konuya yaklaşmaktadırlar. Açık ekonomilerde yurtiçi yatırım ulusal tasarruf yanında yabancı tasarrufla da finanse edilebilmektedir. Kapalı ekonomi durumundan açık ekonomi durumuna geçerken, açık ekonomi terimi malların ve sermayenin serbestçe dolaşabildiği durumu ifade etmektedir. İki ülkenin refah

oranlarının değişme göstermesi ve bu durumdan etkilenmesi önem taşımaktadır. Solow modelinde teknolojik ilerleme büyüme hızını belirleyicisi olmaktadır, bu sebeple dış ticaretin büyümeye etkisi olup olmadığı konusunda bir bilgi vermemektedir.

Neoklasik iktisat, eleştirenlere genelde üç nokta üzerinde durmaktadır. 1)Uluslar arası Farklılıkların Büyüklüğü 2)Yakınsama Derecesi 3) Getiri değeri Muhteşem Kaynak(2003) çalışmasında Neoklasik büyüme ile ilgili görüşlerini aşağıdaki gibi belirtmektedir.

“Yeni büyüme teorisi iktisatçıları ,Neo klasik iktisatçıların geliştirmekte olan ülkelerle gelişmiş ülkelerin sahip oldukları kişi başına gelirlerin zamanla birbirine yakınsamalarını dayandırdıkları sermayeye azalan getiri koşulunun gerçekleşmemesi durumunda,örneğin, sabit ya da artan getiri koşullarının ortaya çıkması halinde bunun olamayacağını göstermişlerdir. Çünkü sermayeye göre azalan getirilerin olmadığı durumda uzun dönem büyümede yatırımlar çok önem kazanmakta ve bu anlamda büyüme içsel hale gelmektedir. Robert Lucas(1988) ve Paul Romer(1986,1990) öncülüğünü yaptığı bu " yeni " içsel büyüme modellerinde insani sermaye oluşumu(örneğin,eğitim ve yetiştirme) ile Ar-ge faaliyetlerinin sermayenin marjinal ürününün düşmesi ve sermaye-hasıla oranının yükselmesini önleyen dışsallıklara sahip oldukları kabul edilmektedir. " (Kaynak, 2003: 29)

1.2.3. Seçilmiş Geleneksel Keynezyen Büyüme Modelleri

Harrod-Domar Geleneksel Keynezyen Büyüme modellerinin öncülerindendir. Harrod'un ilk makalesi 1939, Domar'ın ilk makalesi ise 1946 yılında yayınlanmıştır ve bundan sonra çalışmalar hız kazanmıştır. Evsey Domar'ın geliştirdiği büyüme modeli, yatırımların sermaye stoğu ve tam kapasite üretim düzeyindeki etkisini dikkate alarak, tam kapasite üretimin devamlı olarak korunabilmesi için gerekli koşulları araştırmıştır. Harrod'un modeli özetlenirse; 1) Yatırımlar, sermaye stoğunu dolayısıyla üretim kapasitesini artırmaktadır. Tam üretim kapasitesindeki değişim, sermayenin marjinal

verimliliği ile yatırım miktarının çarpımına eşittir. 2) Yatırımların tüm üretim kapasitesi üzerindeki etkisi ise; yatırımlardaki değişimin tasarruf eğilimine oranı olarak ifade edilmektedir. 3) Tam kapasite üretim düzeyinin sürekli olarak korunabilmesi için, bu düzeyde üretilen bütün malların satın alınmasına yetecek kadar talep olması gerekmektedir. Bu talebin yaratılması için zorunlu koşul ise, $Q_s = \Delta I / \Delta Y$ eşitliğinin gerçekleşmesidir. Sonuç olarak tam kapasite üretim düzeyinin devamlı olarak korunması için gerekli yatırım hızı Domar modeline göre sermayenin marjinal verimliliği ile marjinal eğilimi çarpımı kadar olmalıdır.

Harrod-Domar, piyasa mekanizmasının kendiliğinden tam istihdam seviyesine gelemeyeceğini savunmuşlardır. Keynezyen bu iki iktisatçı piyasa mekanizmasını tasarrufların yatırımlara eşitleneceği noktada, sadece mal piyasalarındaki denge üzerine yoğunlaşmaktadır. Mal ve emek piyasalarındaki genel denge üzerinde yoğunlaşmamaktadır. Ekonominin mal piyasada denge sağladığı bir noktada bireyler $G_w = s/v$ seviyede gelirde garantili bir büyüme elde etmektedirler. Değişkenlerden s = tasarruf oranı, v = sermaye /üretim. G_w garantili gelirde büyüme oranına eşittir. Üreticilerle ilgili davranışsal hipotez Keynez'in çarpanı garantili büyüme yolunun dengeli olamayacağını söylemektedirler. Eğer garantili büyüme yolu emek piyasasında tam istihdamı da garanti edebilecek kapasitede ise, ekonomi Domar'a göre altın çağını yaşacak bir yol izleyecektir.

Keynezyen büyüme teorilerini takip eden diğer iktisatçı çalışmaları Kaldor ve Pasinetti Modelleridir. Kaldor(1954), tasarrufun, yatırımın, teknolojik gelişmenin ve nüfusun büyümenin belirleyicileri olmadığını savunarak konuya çok değişik bir açılım getirmektedir. Sayılan değişkenlerin sadece büyümenin özellikleri olduğunu iddia etmektedir. Kaldor toplumun yatırıma olan eğiliminin ve girişimcilerin yatırım konusundaki gelişimlerinin ekonomik büyümenin belirleyicileri olacağını savunmaktadır. Kaldor Keynezyen bakış açısını takiben, psikolojik ve sosyal faktörlerin (risk alma ve para yapma gibi insan eğilimleri) büyümenin artırılması için gerekli olduğunu savunmaktadır (Kaldor,

1954: 238). Kaldor ayrıca Schumpeteryan Enstitüsünü takiben de sosyolojik faktörlerin ekonomik büyüme için önemli olacağını vurgulamaktadır.

Ekonomi tarihi, büyüme konusunda olduğu gibi gerçekten dalgalanmaları içeren bir ayna vazifesi gördüğü izlenmektedir. İşgücü fazlalığı olan ekonomilerin istikrarlı büyüebilmesi için; tasarruf oranının istihdamın büyüme oranına ve teknolojik olarak belirlenmiş sermaye hasıla oranına eşdeğer olması gerekmektedir.

Harrod-Domar büyüme teorisinin başlangıçtaki tartışmalarının büyük ölçüde büyüme dengesinin istikrarsızlığı üzerine kurulu olduğu görülmektedir. İstikrarsız kelimesi iki farklı anlamı barındırmaktadır. Birinci anlamında, denge sürecini olumsuz etkileyecek küçük bir hareketin felakete yol açabileceğine işaret edilmektedir. İkinci anlam ise dengesiz hareket tarzı ile ilgili olduğu görülmekte, ekonominin bir kez denge büyüme oranından saptığında otomatik olarak bir denge büyüme sürecine tekrar dönüş yapamayacağı vurgulanmaktadır. Harrod-Domar modelinin aslı her iki güçlüğün etkisinde kaldığı görülmüştür.

Harrod-Domar Modeli kısa dönem analiz araçlarını kullanarak uzun dönem problemleri çıkarmaya çalmaktadır. Harrod-Domar çarpan, hızlandıran ve sermaye katsayısı terimleriyle uzun dönemden bahsetmektedir. Solow ve diğer neo-klasikler ise çoğaltan, hızlandıran ve K/L katsayısı kısa dönem analiz araçları olarak kullanılmaktadır. Harrod Domar Modelinde sermaye/hasıla katsayısı sabit varsayılarak üretilirken faktörler arası bileşim oranlarının sabit olduğu kabul edilmiştir. Bıçak sırtı dengesinin gerçekleşmesi için bu varsayımın bir sonucu kendini göstermiştir. Sabit varsayılmasa idi büyüme dengesinin kararlılık derecesi artabilirdi. Solow ise Harrod Domar'ın faktör oranlarının sabitliği varsayımını kaldırarak analizini yapmıştır.

1.2.4. İçsel Büyüme Teorileri

Büyüme teorileri ile ilgili iki dönem dikkat çekmektedir. Birinci dönem, 1960'lar, ikinci dönem ise 1990'lı yıllardır. Neo-klasik büyüme teorileri 1960'larda ortaya atılmış ve Solow tarafından Neo-klasik teoriye çok büyük katkılar sağlanmıştır. Solow(1956) makalesi bu anlamda önemli bir çalışmadır. İçsel Büyüme Teorileri ise nispeten daha yeni çalışmalardır. Bu kurama ilk katkılar Robert Lucas ve Paul Romer tarafından yapılmıştır. Lucas (1988) ve Romer(1990) içsel büyüme teorilerini inceleyen önemli makalelerdir.

1960-1980 döneminde Neo-klasik iktisat büyüme teorileri kullanılmıştır. İçsel büyüme modelleri, 1980'lerden sonra Neo-klasik iktisada alternatif teşkil etmektedir. İçsel büyüme teorileri Solow ve Ramsey'in sürdürülebilir büyümeyi açıklamamalarından dolayı gündeme gelmiştir. Tasarruf, yatırım ve teknik bilgi yapısı gibi rasyonel kararların sonucu olan büyüme ile ilgili bütün değişkenleri kullanarak, ortaya model çıkarma çalışmaları içsel büyüme teorileri ile ilgilenen iktisatçılar tarafından yapılmıştır. Neoklasik büyüme modellerinde teknoloji ve durağan durum büyüme oranı dışsal değişkenler varsayılmıştır. Varsayımlar gereği teoride aynı teknoloji ve nüfus artışına sahip ülkelerde durağan durum gelir düzeylerinden bağımsız olarak aynı durağan durum büyüme hızına yakınsama göstereceklerdir. İçsel büyüme teorisi büyüme hızını içselleştirmeye, yani teori içinde belirlemeye çalışmaktadır. İçsel büyüme teorisi taraftarları, hükümetin genellikle uzun dönemde büyüme hızını etkileme yeteneğine sahip olması gerektiği görüşüyle hareket etmekte, bu oluşuma izin verecek teorileri araştırmaktadır.

Durağan durum büyüme hızını içselleştirmenin çeşitli yolları teoride vurgulanmaktadır. Teknolojik gelişme hızınının yani $\Delta A / A$ 'nin, içselleştirme ile sağlanabileceği görüşüdür. Bu oran ekonomik araştırma ve gelişmeye ayrılan kaynaklarının payıyla etkilenebilmektedir. İkincisi ise eğer biriktirilen üretim faktörlerinde, sabit getiri söz konusuysa, o zaman, durağan durum

büyüme hızı, bu faktörlerin biriktirilme hızından etkilenecektir. Bu, sadece sermayenin söz konusu olduğu ve ölçeğe göre sabit getirinin varsayıldığı en basit olası üretim fonksiyonu kullanılarak gösterilmektedir.

İçsel büyüme modellerinde, üretim miktarı, sermaye stoğu ile doğru orantılıdır ($Y = aK$). Tasarruf oranının (s) sabit olduğu varsayımı ile, modelde basitliği sağlamak açısından, nüfus artışının olmadığı ve sermayenin yıpranmadı varsayılmaktadır. Bu noktada, tasarruflar, sermaye stoğuna yönlenecektir. Sermaye stoğundaki değişim, tasarruf oranı ile çıktının çarpımına eşit olacaktır. Denklem sistemi ile bu durum ifade edilebilmektedir.

($\Delta K = sY = saK$ $\Delta K / K = sa$) olacaktır. Denklemden de anlaşılabileceği gibi,

sermaye artış hızı tasarruf hızından etkilenecektir. Üretim miktarı da sermaye ile orantılı olduğu için üretim miktarı büyüme hızı $\Delta Y / Y = sa$ ile gösterilebilmektedir. Üretim miktarı, tasarruf oranına bağlı belirlenecektir. Tasarruf oranı arttıkça, üretim miktarı da artacaktır. Durağan durum büyüme oranının, birikim yapılabilecek üretim faktörlerinin getirisi sabitse, üretim faktörlerinin biriktirilme hızı tarafından etkilenebilecektir.

İçsel büyüme teorilerini benimseyen iktisatçılar, teknolojinin endojen olması gerektiği üzerinde durmuşlardır. İçsel büyüme modellerinde, üretim fonksiyonunu birikimli faktörlerin ölçeğe göre sabit getirisini, dikkate almaktadır. Sermaye oranı ile milli gelir doğru orantılıdır. Sermaye birikim denkleminde amortisman ve tasarruf oranı dahil edildiğinde

$\dot{K} = sY - \delta K \Rightarrow \dot{Y} / Y = \dot{K} / K = sA - \delta$ elde edilecektir. $sA > \delta$ şartı gerçekleştiği

müddetçe, gelir dışsal teknolojik gelişme şartı olmadan, sonsuza kadar artacaktır. Üretim fonksiyonundaki küçük bir değişim, ekonomik büyüme ile ilgili tahminleri değiştirecektir.

Neoklasik modelde , tasarruflar geçici olarak ekonomik büyümeye sebep olmaktadır ve sonuçta ekonomi tasarruf oranından bağımsız bir biçimde durağan duruma gelebilmektedir. İçsel büyüme modellerinde ise tasarruflar sonsuza kadar büyümeye neden olabildiği varsayılmaktadır.

Gelişmekte olan ülkeler; kalkınmalarının sürdürülebilirliği açısından; yeniliklere dayalı rekabet gücünü, fiziki, beşeri sermaye birikimini ve bilimsel, teknik gelişmeleri sağlamaları gerekmektedir. Fakat az gelişmiş ülkelerle, gelişmiş ülkeler arasındaki teknoloji açık farklılıkların kapatılmasının zor olması dolayısıyla taklit, teknolojik yakalama süreci uzun zaman alabilmektedir. Postner(1961) da çalışmasında bu açığın kapatılmasının çok zor olduğunu belirtmektedir. Az gelişmiş ülkelerin teknolojik açıdan gelişmiş ülkelere yakınsamasının zor olduğunu belirten iktisadi araştırmaların bir kaç da Ernst,O'Connor(1989) ve Kaplinsky(1989) çalışmalarıdır. Fakat bu görüşlerle birlikte yeni sanayileşmiş ülkelerin deneyimleri, Güney Kore örneği gibi ülke incelemeleri, az gelişmiş ülkelerin gelişmiş ülkelere yakınsamasının mümkün olabileceği konusunda ışık tutmakta ve böyle bir ihtimalin olabilmesi konusunda umut vermektedir. Güney Kore 1960'larda küçük sanayileşmiş bir ülke durumundaydı fakat sonraki zaman dilimlerinde elektronik sanayiinde önemli adımlar atarak, teknolojik ürün ihracatı konusunda ilerlemeler sağlayarak büyüme hızını yükseltmiştir.

Daha önce vurgulandığı gibi Solow teknolojik ilerleme ile büyümenin, teknolojinin dışsal olması durumunda, sağlanacağını modelinde göstermiştir. Dışsal olmasından dolayı açıklanamayan teknoloji faktörü, içsel büyüme modellerinin ortaya çıkmasına yol açmış ve 1980'lerin sonlarında Paul Romer tarafından geliştirilen ve Robert Lucas tarafından kullanılan içsel büyüme modellerinde sermayenin fiziksel ve beşeri olarak ikiye ayrılması söz konusu olmuştur. İçsel büyüme modellerinde üretim fonksiyonu beşeri sermayeyi de kapsamıştır.

Barro, Romer, Lucas, Grosman, Helpman gibi iktisatçılar ekonomide araştırma geliştirme, beşeri sermaye ve devletin rolünün tekrar araştırılması gibi konuları gündeme alarak büyüme fonksiyonunu tekrar düzenlemişlerdir. Neoklasik teorinin ülkelerin büyüme oranlarının uzun dönemde birbirine yakınsayacağı hipotezi ve gelişmekte olan ülkelerin gelişmiş ülkeleri yakalayacağı hipotezi içsel büyüme teorileri tarafında reddedilmektedir. Romer (1994) ülkelerin teknolojik gelişmesinin dışsal olduğu ve ülkelerin

teknolojik gelişme endekslerinin sabit olduğu varsayımı ile yakınsama hipotezinin geçersiz olduğunu göstermektedir.

Az gelişmiş ülkelerin ekonomik büyümeyi yakalayabilmesi için ticaretin önündeki engellerin kaldırılması, gelişmiş ülkelerin sahip oldukları bilgi ve teknoloji altyapısının az gelişmiş ülkelerle paylaşması gerekliliğini ortaya koymaktadır. Uluslar arası ticaret yolu ile dağılma etkisinin, ekonominin tümüne yayılacağı görülecektir. Klasik iktisat akımından itibaren dış ticaretin büyüme açısından önemi artarak devam etmektedir.

1.3. Büyüme Denklem ve Teorilerinin Ampirik Uygulamaları

Büyüme ile ilgili çeşitli ampirik çalışmalar yapılmış, çıkan sonuçların nedenleri üzerine derinlemesine gidilmiş ve çeşitli ülkeler üzerinde ampirik uygulamaları yapılmıştır(Agenor, 1997: 11). Büyüme denklemlerinin Doğu Asya için bazı uygulamaları çalışmalara konu olmuştur. Çalışmalarda regresyon yöntemi ve çözümleme denklemi esas alınmaktadır. Ekonometri büyüme için çok önemli bir araçtır ve J. D. Sargan ekonometriyi inceledikçe, keşfedileceklerin sayısının artacağını vurgulamaktadır (Philips, 2003: 49).

Büyüme teorilerine zamanla farklı değişkenler ilave edilmiştir. Dış ticaret, büyüme teorilerine açıklık getirmeye çalışan en önemli değişkenlerden bir tanesi olmuştur. Çeşitli ülkelerin dış ticaret verilerinin yer aldığı Tablo: 1.1. 'den görüleceği gibi ülkelerin dış ticaret ve büyüme verileri farklılık göstermekte ve çoğu zaman dünya ölçeğinde yerinin belirlenmesinde rol oynamaktadır.

Büyüme teorilerinin ampirik uygulamalarında, dış ticaret verileri bağımlı değişken biçiminde kullanılabilir. Bu çalışmalar ihracata dönük büyümeyi göstermek amacı ile yapılmaktadır.

Tablo:1.1. Çeşitli Ülkelerin Ekonomik Göstergeleri (The Economist, 7 Ağustos 2004. Çev.: Rakamların Dili(2004), *Ekonomik Yorumlar*:94.)

Ülkeler *	GSYİH	Tüketici Fiyatları *	Ücretler Kazançlar *	İşsizlik Oranı (%) (En Son)	Dış Ticaret Dengesi (Milyar \$) (Son 12 Ay)* *	Cari İşlem Dengesi (Milyar \$) (Son 3 Ay)* *
A.B.D.	3.0	3.3	2.0	5.6	- 572.9	- 537.3
Almanya	1.8	1.8	1.8	10.6	179.6	81.3
Avustralya	0.9	2.5	5.1	5.6	- 16.9	- 33.0
Avusturya	0.8	2.3	2.2	4.2	- 0.5	- 2.0
Belçika	3.0	2.4	2.3	12.4	21.9	12.2
Danimarka	3.8	1.1	3.3	6.4	10.3	6.8
Fransa	3.0	2.4	2.8	9.9	4.4	2.5
Hollanda	2.8	1.1	1.5	6.4	33.0	18.7
İngiltere	3.8	1.6	4.3	4.7	- 91.3	- 39.2
İspanya	2.6	3.5	3.2	11.1	- 60.1	- 28.3
İsveç	2.6	0.5	2.5	5.8	22.6	21.2
İsviçre	1.6	0.9	1.4	3.7	7.8	37.5
İtalya	1.8	2.3	3.3	8.5	3.4	- 15.2
Japonya	6.1	b.d.	0.8	4.6	124.5	160.7
Kanada	2.4	2.5	2.6	7.3	46.7	20.9
Euro Bölgesi	2.3	2.4	2.5	9.0	107.6	58.4

Açıklamalar: (b.d.) = Belli Değil /
 (*) Yıllık Yüzde Değişim.
 (* *) Avustralya, Fransa, İngiltere, Japonya, A.B.D. ve Kanada için ithalat F.O.B., ihracat F.O.B.; Diğerleri için C.I.F./F.O.B.

Tablo 1. 2. Ticaret ve Büyüme Tablosu (WB, 1995, 1996, 1997, 1998, 1999, 2000, 2001, 2002, 2003, 2004: Tablo: 1.1., Tablo: 1.2.), (UNCTAD, 1996, 1997, 1998, 1999, 2000, 2001, 2002, 2003, 2004: Tablo 1, Tablo 2)

	1966-73	1974-80	1981-90	1991-93	1994	1995	1996	1997	1998	1999(d)	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006-15
Büyüme (e) Dünya (a)	5.1	3.4	3.2	1.2	2.8	2.4	2.8	3.0	1.8	2.9	3.8	1.3	1.9	1.9 (d) FUGI	3.0 (d)	2.9 (d)	3.2 (d)
Ticaret Dünya (b)	9.0 (c)	4.9	4.3	4.1	10	9.0	5.0	9.5	-1.6 (j)	3.5 (j)	12.3 (j)	-0.7	3.0	4.6 (d)	7.9 (d)	7.9 (d)	-
GOÜ (e)	6.9	5.0	3.2	0.8	4.8	4.8	5.6	5.1	1.1	3.4	5.5	2.4	3.3	3.5 (d) FUGI	4.9 (d) (i)	4.9 (d) (i)	4.6 (d) (i)
Doğu Asya (f)	7.9	6.8	7.6	8.7	5.6	7.3	6.9	4.4	-2.2	4.5	6.5	1.8	4.4	3.4 (d) FUGI	6.7 (d) (g)	6.6 (d) (g)	6.2 (d) (g)
Latin Amerika	6.4	4.8	1.7	3.2	4.5	0.5	3.6	5.2	2.1	0.1	3.7	0.3	-0.8	1.5 (d) FUGI	3.7 (d) (h)	3.8 (d) (h)	3.8 (d) (h)

a; Piyasa fiyatları ile ölçülen 1987 fiyatları ve döviz kurları ile ifade edilen GSYİH'daki yıllık ortalama-değişme (%) olarak

b; Yalnızca mal ticareti

c; 1963-73 dönemi içindir

d; Tahmini

e; Büyüme Oranı

f; 1994'den sonraki büyüme verilerinde diğer Asya Ülkeleri ve Çin dahildir.

*; 1990 fiyatları

g; Doğu Asya ve Pasifik

h; Latin Amerika ve Karayipler

i ; Düşük ve Orta Gelirli Ülkeler

j; İhracat Değeri

Helliwel(1996)'ya göre Asya ekonomilerinde serbest ticaretin önemi büyüktür. Dış ticaret ve büyüme ile ilgili Tablo: 1.2. incelendiğinde Doğu Asya Ülkelerinin ekonomik büyüme başarıları gösterdikleri izlenmektedir. Tablo:1.2. 'den, özellikle Güney Kore, Tayvan ve Latin Amerika'daki ülkelerin, dış ticaret ve verimlilik artışlarıyla ekonomik büyümede başarı elde ettikleri anlaşılmaktadır.

1961-1986 döneminde Kore'de ihracat, % 21.1 oranında artarak, % 8.5 oranında gerçekleşen üretim miktarı artışının yaklaşık olarak üç katı büyüklüğüne ulaşmıştır(Sengupta, 1993: 394). Kore'deki ihracat potansiyeli zamanla değişiklik gösterebilmiştir. Verimlilik artışı ile beraber ihracata yönelik üretimin yapısında da değişiklikler görülmüştür. GSYİH içindeki tekstil sektörünün payı yapısal değişimin bir ölçüsü olarak sayılmaktadır ve bu oran % 5.6'dan yaklaşık olarak % 30 seviyelerine çıkmıştır(Bradford, 1994: 17-19).

Yapısal değişimin Kore ekonomisine doğrudan iki etki yaratmıştır. Bunlar; büyüyen tekstil sektöründeki üretkenliğinin artması ve ihracat sektöründeki verimlilik artışının diğer endüstrileri dolaylı olarak etkilemesidir. Birinci etki tekstil sektöründeki ölçeğe göre artan getirinin sayesinde, dünya piyasası için teknoloji yoğun malların üretilmesidir. Yarı-sabit girdilerin, rakip olmayan girdilerle elde edilen içbükey maliyet fonksiyonu Romer(1990)'de anlatılmaktadır. Örneğin Intel firmasının yeni bir tasarımla mikroişlemci üretmesi milyonlarca dolar maliyet gerektiren bir işlemdir; fakat buna müteakip tasarım ve yeniden modelleme maliyetleri çok daha az olabilir ve de bilgisayarlar daha hızlı çalışabilmektedir.

Doğu Asya Ülkeleri'nin büyüme performansı ile ilgili, Tablo: 1.3. incelendiğinde Japonya'nın istikrarlı bir büyüme izlediği görülmektedir. Maddison (1989) çalışması Japonya'nın 1900'lerde yakaladığı büyüme performansını, diğer Asya ülkelerinin 1950-60'larda yakalayabildiğini vurgulamaktadır. Japonya'daki hızlı büyümeyi açıklamak birçok iktisatçı için yıllardır zor bir konu olarak gündemde kalmıştır. İktisatçılar, Japonya'nın büyüme-kalkınma hızını açıklamak için, düzgün makroekonomik performans , kurumların ömür boyu istihdam politikaları, tekstil politikaları, teknolojik gelişme ve dış ticareti kullanmışlardır.

Tablo: 1.3. Karşılaştırmalı ABD,İNGİLTERE ve JAPONYA Kalkınma Performansları,1820-1992 (Maddison, 1995: Tablo K1)

		1820-70	1870-1913	1913-50	1950-73	1973-92	1820-1992
GSYİH	ABD	4. 22	3. 94	2. 84	3. 92	2. 39	3. 61
	İngiltere	2. 04	1. 9	1. 19	3	1. 59	1. 89
	Japonya	0. 31	2. 34	2. 24	9. 25	3. 76	2. 77
Nüfus	ABD	2. 89	2. 09	1. 21	1. 46	0. 99	1. 93
	İngiltere	0. 78	0. 87	0. 27	0. 48	0. 15	0. 58
	Japonya	0. 21	0. 95	1. 31	1. 15	0. 71	0. 81
Sermaye	ABD	1. 3	1. 81	1. 61	2. 42	1. 38	1. 65
Başına GSYİH	İngiltere	1. 25	1. 01	0. 92	2. 47	1. 44	1. 3
	Japonya	0. 1	1. 38	0. 92	8. 01	3. 03	1. 95
Toplam							
Faktör Verimliliği	ABD	-0. 15	0. 33	1. 59	1. 72	0. 18	0. 63
	İngiltere	0. 15	0. 31	0. 81	1. 48	0. 69	0. 57
	Japonya	n. a	-0. 31	0. 36	5. 08	1. 04	1. 38
Doğal Kaynaklar	ABD	1. 41	0. 01	0. 01	0	0	0. 41
	İngiltere	0	0	-0. 68	0	0	-0. 15
	Japonya	0	0	-0. 03	0. 11	0	-0. 01
Toplam Saatler	ABD	3. 09	2. 02	0. 35	1. 15	1. 27	1. 77
	İngiltere	0. 85	0. 76	-0. 46	-0. 15	-0. 57	0. 26
	Japonya	0. 21	0. 45	0. 4	1. 44	0. 61	0. 52
İkamet dışı	ABD	5. 46	5. 53	2. 01	3. 27	3. 13	4. 18
Sermaye Stoğu	İngiltere	2. 61	1. 73	1. 09	5. 17	3. 32	2. 47
	Japonya	n. a.	3. 49	4. 17	9. 18	6. 18	5. 62

1973 yılından itibaren son 17 yılda Japonya'nın ihracat yapısı% 21.9 ithalat yapısı ise % 20.8 oranında değişiklik göstermiştir. Japonya'nın ihracat ve ithalat yapısındaki değişim ABD'ye göre daha sağlıklıdır(Saxonhouse, 1993: 23).

Japonya'nın büyüme sürecinde Endüstri içi ticaret de büyük önem taşımaktadır. Göreli olarak diğer endüstrileşmiş ülkelerle karşılaştırıldığında Japonya'daki endüstri içi ticaret, Japonya'daki toplam ticaret payı içerisinde hızla artmıştır(Saxonhouse, 1993: 25).

Çin ise bir başka güçlü Asya ülkesidir ve dış ticaret yolu ile büyümenin başarısını göstermiş ülkelerdendir. Çin'in WTO' ya dahil edilmesi birlikte Çin malları dünyada yayılma hızını artırmıştır. Çin'in yazılım pazarı 1995'te 819 milyon dolar iken bu rakam 2001'de 3.5 milyar dolara çıkmıştır. Bütün bu

gelişmeler Çin'i 2003 yılında yaklaşık %9 büyüme göstermesine sebep olmuştur. Dünya Bankası verilerine göre, Çin'in 1978 – 1998 döneminde yıllık ortalama büyüme oranı da yaklaşık %9'dur. Dolayısı ile istikrarlı sürdürülen bu başarı iktisatçıların ilgisini çekmiştir. Çin'in DTÖ'ne girmesi ile beraber üyeliğin uzun vadede ticarete, dolayısıyla milli gelirlerde önemli artışlar sağlayacağı araştırılmaktadır. Uzun vadede ise komşu ülkelerin Çin'le yapacakları ticaret hem ekonomik hem de politik ilişkilerin gelişimini hızlandıracaktır. Çin dünyanın büyük endüstri üreticilerinden birisidir ve üç ekonomik güç olan Amerika, Japonya ve Almanya'ya karşı giderek daha ciddi bir rakip haline gelmektedir.

Çin'in büyümesinin belirleyicileri ile ilgili Klasik Solow (1957) bakış açısına, bir üçüncüsü eklenerek kaynakların düşük verimlilik düzeyindeki sektörlerden yüksek verimlilik düzeyindeki sektörlerle aktarılması üzerinde durularak analiz yapılmaktadır. Yapısal değişim ile ilgili çalışmalara örnek olarak Maddison (1991), World Bank (1997) verilebilir.

Çin'in başarısındaki önemli bir unsur olan sektörler arası üretim, kaynakların tekrar dağıtılması, büyüme ve etkinlik açısından önem taşımaktadır. Etkin bir sektörde üretim miktarı daha fazla olacak, maliyetler görece düşük tutulabilecektir. Düşük maliyetle ve miktar olarak etkin olan bir sektörde ihracat yapılacaktır. Bu sayede büyümeye katkı sağlanacaktır.

İKİNCİ BÖLÜM

DİŞ TİCARET ve BÜYÜME İLİŞKİSİNDE TEORİK ve AMPİRİK YAKLAŞIMLAR

2.1. Dışa Açıklık ve Dış Ticaret

2.1.1. Dışa Açıklık Kavramı ve Ekonomik Büyüme

Dış ticarete serbestleşme ile birlikte dışa açılma ve büyüme üzerine etkileri iktisat teorisyenleri ve uluslararası mali kuruluşlar arasında araştırma ,geliştirme ve analiz için önemi kabul edilen bir konudur. Dış ticaret karşılaştırmalı üstünlükler, rekabet imkanları ,bilgi ve teknoloji transferi gibi sebeplerle büyümeyi artırmaktadır(Bulutay, 2004: 29).

Dışa açıklık tanımı ile ilgili genel görüşlerin verilmesinden önce, dışa kapalı ekonomilerin genel özelliklerinin hatırlatılması konunun incelenmesi açısından fayda getirecektir. Yiğidim (1996) çalışmasında, kapalı ekonomilerin özellikleri, Mc Kinnon(1981: 535-536)'ın tanımladığı gibi; içe dönük, dış ticarete kapalı olmayan fakat dış ekonomik gelişmelerden fazla etkilenmeyen yapılar olarak belirtilmektedir. Yiğidim(1996) çalışması McKinnon(1981) çalışmasını ele alarak içe dönük ekonomileri üç yönden dışa dönük ekonomilerden ayırmaktadır. Bunlar; 1) Dış ticarete mal ve hizmetlerin paylarının GSMH içindekinden düşüktür ve yüksek oranda ticaret engelleri vardır 2) Cari işlemler açığını otomatik olarak düzeltecek sistemler mevcut değildir. 3) Döviz kurları ile yurtiçi para piyasası arasındaki ilişki yoktur. (Yiğidim, 1996: 38-39).

Kapalı ekonomilerde faiz oranları piyasa ekonomisinin şartları tam olarak uygulanmadığı için gerçekçi değerlerini yansıtamamaktadır. Faiz oranları ile yakından ilişkili olan yatırım kararları da sağlıklı bir ortamda

verilememektedir (Yiğidim, 1996: 40). Açık ekonomilerde ise kapalı ekonomilerden farklı olarak; konvertibilitenin varlığı ,dış ticaretin ticarete konu olan mallardan oluşması, uluslar arası faktör hareketliliği gibi özellikler mevcuttur (Yiğidim,1996: 41). Bu sebeple, dışa açık ekonomilerde iktisadi kararlar daha sağlıklı ve şeffaf ortamlarda verilebilmektedir.

Dışa açıklığın ülkelere sağladığı bir başka fayda fakir ülkelerle ilgilidir. Dışa açıklık, fakir ülkelere teknolojik yayılmadan daha fazla olumlu etkileşim sağlamaktadır. Bilgi stoğu sermaye mallarına gömülmüş olmaktadır. Uluslararası ticarete dışa açıklık arttığı zaman, uzmanlık isteyen girdilerin miktarı artacaktır bu da uzun dönem büyüme oranını artıracaktır. Düşük gelirli ülkeler açısından uluslararası ticarete açıklık hızlı büyüme açısından önem taşımaktadır.

Dışa açılmanın ekonomik büyümeye olumlu etki yarattığı ülkelerden ikisi Hindistan ve Çin'dir. Bu iki ülke, 1980'lere göreceli kapalı dış ticaret rejimleriyle girmişler ve ilerleyen yıllarda dışa açıldıkça büyüme hızları da artış sağlamışlardır. Dış ticarete engellerini 1950-1970 döneminde kaldırarak, teknolojik yeniliği ülkesine getiren ve başarı sağlayan ülkeye örnek olarak Japonya verilebilir. Japonya dış ticarete serbestleşmeden büyüme ve verimlilik artışı ile faydalanmıştır.

Dış ticarete açıklığın iktisadi büyüme-kalkınmaya olumlu etkilerinden bir tanesi de rekabet etkisidir. Girişimciler ayakta kalabilmek için diğer firma ve markalarla rekabet etmek zorundadırlar. Rekabet yerli firmalara verimli olma yolunu açarak kalite standartlarının artmasını sağlayacaktır. Fakat dış ticarete açıklık tek başına yeterli değildir ve makro ekonomik, politik istikrar ve diğer alanlarda doğru politikaların uygulanması da büyüme-kalkınma için gereklidir.

Dışa açılma iktisatta bir ülkenin uluslar arası pazarla bütünleşmesi anlamında kullanılan, geniş kapsamlı bir terimdir. Dışa açıklık kavramı konusunda çeşitli iktisatçılar farklı yorum ve tanımlar öngörebilmektedirler. Örneğin Rodriguez ve Rodrik(2001), kalkınma ve dışa açıklık kavramlarını

incelerken konuya uluslararası ticarete politika yaptırımları bünyesinde yoğunlaşmakta ve yapmış oldukları çalışmalarda ithalat gümrük vergilerinin ve tarife dışı engellerin dış ticarete açıklık kavramının ölçütü olarak kullanılabildiği üzerinde durmaktadırlar. Rodrik and Rodriguez, vergi tarifeleri ve tarife dışı engellerin ekonomik büyüme üzerine etkilerinin çok az olduğunu vurgulamaktadırlar. Onlara göre dış ticaret politikaları refahı artırabilir ama büyüme üzerine herhangi bir etkisi olmayabilir. Bu sebeple refah ve büyüme tanımları onlara göre farklı kavramlardır. Dışa açılma kavramı dış ticaret anlamında, mal ve hizmetlerin çıkışına ve girişine izin vermek ve sermaye hareketlerinin serbestleşmesi olarak iki şekilde algılanmaktadır. Tez çalışmasında dışa açıklık kavramı mal ve hizmetlerin dış ticareti anlamında kullanılmıştır.

Ticarete konu olan mallar miktar olarak arttığı zaman ölçek ekonomilerinden yararlanarak ve maliyetleri düşük tutarak üretilen mallar, daha düşük fiyatlarla pazarlanabilmektedir. Ayrıca teknolojik üstünlük ve verimlilik artışından dolayı dışa açılmanın ülke için yarar getirmesi sağlanabilmektedir.

Dışa açılma; içe dönük ekonominin tersine çevrilmesi, iç yapının dünya ekonomisinden gelen etkilere açılması ve buna göre şekillenmesi amacını içermektedir. Ancak bir ülkenin dışa açık veya kapalı şeklinde kesin çizgilerle ayrılması son derece zor bir konudur. (Kazgan, 1988: 3) Kapalı ekonomi ve açık ekonomi ile ilgili ayrımı yaparken kullanabilecek araçlardan bir tanesi de fiyatlardır. Yiğidim(1996)'ya göre mal ve hizmet piyasalarında oluşan fiyat dışsal olabilmektedir. Dışsalılıktan dolayı hükümetler fiyatlara müdahale edebilmektedir. McKinnon kapalı ekonomileri dış ticaretten tam olarak ayrılmamış, fakat dış ekonomik olaylardan etkilenmeyen yapı göstermektedirler. Dışa kapalı ekonomiler dış dünyadan bir bakıma ayrılmışlardır. Yüksek gümrük vergileri ve de miktar kısıtlamaları ülke içindeki döviz kurunu ve fiyatları fazla etkilememektedir. Ülkenin cari işlemler dengesini otomatik stabilizör yapısı ile dengeye getirecek bir sistem mevcut değildir. Üçüncü önemli durum ise; fiyatların dış döviz gelişmelerden etkilenmemesidir. (Mc

Kinnon, 1981: 535-536) Dışa açık ekonomilerde ise üretilen mal ve hizmetler büyük ölçüde ticarete konu olan mallardan oluşmaktadır.

Dışa açık ekonomiler, ürettiklerini diğer ekonomik yapılara kopyalama yolu ile geçirebilmekte, bu da ekonominin farklı koruma araçları ile korunması ihtiyacını gündeme getirebilmektedir. Patent ve marka kuralları bu durum büyük ölçüde önlenebilmekte ve bilgi açığını rekabet üstünlüğü olarak kullanabilen ekonomiler daha fazla kalkınabilmektedirler.

Dışa açıklığın göstergesi, $[(\text{ithalat} + \text{ihracat}) / \text{GSMH}]$ yüksek olan ülke dışa açık kabul edilmektedir. Denklemin ihracat/GSMH oranı, ihracat oranının yüksek olması, ihracat mallarının dünya fiyatlarında, dünya pazarında, rekabet gücüne sahip olması yani ülke içi fiyatlarının dünya fiyatına eşitlenmesi demektir. İthalat/GSMH ise yurt içindeki toplam mal arzı yoluyla dış dünya bağlantısını kurar, çünkü iç üretimle birlikte ithal malları yurt içindeki mal arzının öğelerini oluşturur. İç üretim malları, cari döviz kurunda, dış dünya fiyatlarıyla rekabet edemediği ve iç fiyat düzeyinde iç üretim talebi karşılayamadığı ölçüde, ithalat artış eğilimindedir. Bir ülkenin ithalatı ise ihracat geliri ve ülkeye giren dış kaynaklı sermaye ile sınırlıdır. Sermaye hareketlerinin serbest olması da dünya ekonomisiyle bütünleşmede diğer bir ölçüt olarak kullanılabilir. Dış ticaret oranı düşük olan bir ülke sermaye hareketleriyle dışa daha fazla açık olabilmektedir.

Ülkenin dışa açıklık derecesi arttıkça dünya fiyatları iç fiyatlarla daha yakın bağlantı kurabilmektedir. Ayrıca yukarıdaki örneklerden anlaşılacağı üzere, iç üretim yapısından tüketim kalıplarına, iç ekonomi politikasından teknolojiye kadar, değişik nitelikli bağlantı zincirleri ortaya çıkmaktadır. Bu bağlantı zincirinde, döviz kuru ve faiz haddi en önemli iki temel fiyattır; öyle ki ülkenin dışa açıklık derecesi arttıkça, bu iki fiyat da serbest piyasa fiyatına yaklaşmak durumundadır. Kısacası Yiğidim(1996)'da belirtildiği gibi, dışa açılmak, başta dünya fiyat sistemine, serbest piyasanın getirdiklerine de açılmak demektir.

Dışa açıklık derecesini ülkeler açısından karşılaştırmada kolaylık sağladığı için ihracat/GSMH kullanılabilmektedir. (Kazgan, 1988: 70) Bu oran değişik ülkelerde yapısal değişiklikler ve mevsimsel dalgalanmalar nedeniyle farklı değerler alabilmektedir. Yapısal değişiklikler nedeni incelenirse; dünyada, Hong-Kong, Luxemburg, Bahreyn gibi nüfusu ve yüzölçümü küçük, kent niteliğindeki ülkelerde ihracat/GSMH oranının yüksek olduğu görülmektedir. Bu ülkelerde iç doğal kaynaklar yetersiz ve de iç pazar dardır (Kazgan, 1988: 71). Dolayısıyla dış ticaretten bu ülkeler çok fazla yarar sağlayabilmektedirler. Bu ülkelerin sermaye piyasalarını serbestleştirmişler ve dış ticaretin olumlu etkilerinden yararlanmışlardır. Küçük çaplı ülkeler kalkınma ve gelişme için dış ticarete büyük çaplı ülkelere göre daha fazla ihtiyaç duymaktadırlar.

Dışa açıklık seviyesi ülkelerde farklılık gösteren bir kavramdır. Oranın farklı olması seçilen dış ticaret rejimlerine ve uygulanan gümrük vergilerine göre değişiklik göstermektedir. Karşılaştırılma ve ifade açısından Tablo: 2.1. dışa açıklık tablosu incelendiğinde ABD ve Japonya'nın dışa açıklığının görece olarak Malezya, Tayland gibi ülkelere göre daha küçük bir oranda olduğu görülmektedir. Dışa açıklık tanımı gereği $(X+M)/GSYİH$ ABD'de yüksek GSYİH'nin çok büyük olması dolayısı ile ve gümrük vergilerinin yüksek olması sebebi ile düşük çıkmaktadır. Malezya ,Kore gibi ülkeler ihracata dönük büyüme ile dışa açıklık oranlarını yükseltmişlerdir. Kapalı bir ekonominin dışa açıklık oranı çok küçük olacaktır ve dış dünya ile bağlantısını kesmiş olacaktır. Tablo: 2.1. incelendiğinde dışa açıklığın göstergesi olan $(X+M)/GSYİH$ 'nin 1960'dan sonra birçok ülkede arttığı görülmektedir. Burada dikkat edilmesi gereken bir nokta da ABD, Çin gibi ülkelerin dışa açıklık oranının görece olarak düşük olmasıdır.

ABD için ticaretin serbest olması gerektiğini vurgulayan çalışmalardan bir tanesi Eiras(2004)'dür. Ona göre ABD'de uzmanlaşma ve dış ticaret rekabet ve gelişimi artırmaktadır. Gelişim, teknolojik üstünlüğü beraberinde getirecektir. Teknolojik yenilenme ile beraber üretim artacak, çevre daha az kirlenecek, eğitim seviyesi artacak ve yatırım alternatifleri artacaktır(Eiras, 2004:1). Ayrıca, ABD'nin bazı küçük gruplara fayda sağlamak için uyguladığı

korumacı politikaların, toplumun tümünün refah seviyesinin artması için kaldırması gerektiğini savunmaktadır(Eiras, 2004: 2). Serbest ticaret, insanların yüksek kaliteli mal ve hizmetleri düşük fiyatlara temin etmelerini sağladığı için yaşam standartlarını yükseltmektedir. Ricardo da karşılaştırmalı üstünlükler ile dış ticaretten iki tarafın da fayda sağlayacağını vurgulamıştır. İthal eden ülke ucuz ve kaliteli mal ve hizmetleri temin edebilecek, ihraç eden ülke ise etkinlik ve verimlilik açısından fayda sağlayacaktır. Rekabetin artması ile beraber üretimdeki kalite artacaktır(Eiras, 2004:2). Korumacılık ile ülke içerisinde sadece belli gruplara fayda sağlamayı amaç edinen politikalar uygulanabilmekte ve kalitesiz malların fiyatlarının yüksek olması ekonomideki tüketici ve üreticileri olumsuz etkileyebilmektedir. Serbest ticaret ile firmalar daha kaliteli malları üretmek ya da daha rekabetçi sektörlere geçmek durumunda kalacaklardır. Sonuçta toplumun tamamı yenilik ve gelişimden fayda sağlayabileceklerdir(Eiras, 2004:5).

1997-2004 yılları için ekonomik özgürlük endeksi (Wall Street Journal Index of Economic Freedom) ekonomilerini dışa açan ülkelerin daha başarılı olduklarını ortaya koymaktadır(Eiras, 2004:6)

ABD'deki imalat sanayii üreticileri emeğin Çin'de daha ucuz olmasından dolayı, Çin'den gelecek mallara vergi konulmasını talep edebilmektedirler. Fakat bu uygulama milyonlarca insanın yüksek fiyatlarla mal ve hizmetleri temin etmelerine neden olmaktadır. Eiras(2004)'e göre ABD'nin ekonomik özgürlük ve refahı, korumacılığın artması ile beraber sekteye uğramıştır. ABD ekonomik özgürlük endeksi sıralamasında 1997'de 4. sırada iken 2004 yılında 10. sıraya düşmüştür(Eiras, 2004:9).

Schaefer(2004) çalışması da ABD'nin GFTA(Global Free Trade Alliance) yani küresel serbest ticaret anlaşması için uğraşması gerektiğini vurgulamaktadır. Ona göre ABD ekonomisinde ticaretin önündeki engellerin kalkması ile beraber, diğer ülkelerin ABD'ye daha rahat mal ve hizmet satabileceğini belirtmektedir(Schaefer, 2004:1). ABD ekonomisi 1933 yılında, ABD gümrük tarifeleri oranı %19 iken, 2003 yılında %1.6'a düşmüştür. Bununla birlikte, dış ticaret 1930'larda GSYİH'nın sadece tek haneli bir oranı

iken, 2003 yılına gelindiğinde GSYİH'nın nerede ise %25'ine denk gelmiştir. 1930-2003 döneminde dış ticarete serbestleşme ile beraber, reel gelir 1930 yılında, 5000 dolar civarında iken, 2003 yılında yaklaşık 35.000 dolara çıkmıştır. (2000 yılı sabit dolar fiyatları ile) (Schaefer,2004:2-3).

F. Rivera-Batiz ve L. Rivera-Batiz araştırmalarına göre 1981 yılı için ticarete konu olan mallar/GSYİH oranını kullanmanın daha sağlıklı olacağını belirtmişlerdir. Bu oran Batı Almanya %51, ABD'de %37, Güney Kore %56, Japonya %47'dir. Oranlardan da anlaşılacağı gibi bu hesaplama yönteminde ABD'nin açıklık oranı $(X+M)/GSYİH$ hesaplama yöntemine göre daha büyük çıkmaktadır (Yiğidim,1996;43). Yeni sanayileşen ülkeler Hong Kong, Singapur Güney Kore ve Tayvan dış ticarete açıktırlar ve yoksulluktan on yıldır bu sayede kurtulmuşlardır. Hindistan 1960'larda ve 1970'lerde dış ticarete kapalı bir politika izlemiş ve büyüme hızı düşük seviyelerde ilerlemiştir.

Kore ve Tayvan bilindiği gibi İkinci Dünya savaşından sonra modern hızlı ekonomik kalkınmayı sağlayabilmiş iki ülkedir (Hsiao, 2003: 227). Burada sorulması gereken soru, acaba bu iki ülkenin hızlı ekonomik büyümeyi nasıl sağladığı ve diğer ülkelerin bu hızlı ekonomik büyümeyi aynı politika ile sağlayıp sağlayamayacağıdır. Kore ve Tayvan'ın katı kolonisel rejimden daha serbest kalkınma sürecine girişlerinde sağladıkları büyüme farkı, dışa açıklığın kalkınmayı desteklediği yöndedir (Hsiao, 2003: 249).

TABLO: 2.1. (1960-2002) Yılları Arası Çeşitli Ülkelerin Dışa Açıklık Göstergeleri (X+M)/GSYİH(Maddison, 1995), (IFS, 2003)

YILLAR	1960	1970	1980	1985	1990	1997	1998	1999	2000	2001	2002
ABD	7,00	8,00	18,00	14,00	16,00	19,09	18,52	18,99	20,77	18,94	18,15
ALMANYA	29,00	34,00	46,00	55,00	58,00	45,00	25,00	48,00	56,00	57,00	56,00
G. KORE	9,00	31,00	66,00	69,00	68,00	58,93	71,15	64,87	72,10	68,24	66,00
JAPONYA	18,00	17,00	25,00	22,00	26,00	17,62	16,96	16,26	13,00	18,17	18,89
TÜRKİYE	n. a.	8,52	15,43	28,69	23,68	39,22	35,34	34,34	40,85	48,97	47,83
PAKİSTAN	n. a.	n. a.	n. a.	n. a.	n. a.	34,37	29,92	31,39	33,37	35,22	33,89
POLONYA	n. a.	n. a.	59,22	35,06	50,16	47,55	46,59	47,67	48,58	47,09	50,78
HİNDİSTAN	n. a.	n. a.	n. a.	n. a.	n. a.	18,22	18,13	18,46	20,04	19,26	n. a.
HONGKONG	n. a.	181,45	179,18	206,69	256,73	227,09	216,92	220,04	250,83	238,40	250,19
SİNGAPUR	n. a.	n. a.	n. a.	n. a.	n. a.	275,26	265,11	152,61	293,59	279,86	277,82
MALEZYA	99,93	90,49	112,59	104,58	146,89	156,77	181,23	189,53	199,86	183,99	182,42
BREZİLYA	n. a.	n. a.	n. a.	n. a.	16,67	17,38	17,02	22,11	22,84	27,44	28,90
TAYLAND	36,35	34,40	54,48	49,15	75,78	79,77	87,18	88,68	106,83	110,29	105,61
ÇİN	n. a.	n. a.	n. a.	n. a.	n. a.	35,98	33,94	36,11	43,94	42,78	50,18
ŞİLİ	n. a.	10,03	27,71	40,72	48,08	43,87	42,34	45,42	50,00	53,15	53,34
İNGİLTERE	n. a.	n. a.	n. a.	n. a.	n. a.	43,47	40,90	38,97	45,37	41,11	39,04
İRAN	n. a.	n. a.	n. a.	n. a.	n. a.	19,51	14,61	13,54	12,97	10,97	n. a.
İSRİL	0,23	0,79	1,03	1,03	0,80	71,61	70,93	80,25	85,83	78,58	82,98
KUVEYT	n. a.	84,02	111,44	96,42	102,61	93,94	98,06	88,11	88,25	88,54	87,86

Dünya tarihi incelendiğinde ülkelerin devirsel ve bölgeler olarak dışa açıklık seviyeleri ve mevsimsel dalgalanmalarla birlikte uyguladıkları politikalar da değişmektedir. 1930 ve 1940'lı dönemlerde birçok ülke içe dönük politikaları izlemişlerdi ve dış ticarete koruma bunu sağlamak için önemli bir politika aracı olarak kullanılıyordu. İkinci Dünya Savaşı'ndan 1974 yıllarına

kadar dünyada ihracat artışı yaşanmıştır. Bu dönemler arasında ihracat milli geliri geçecek seviyelere gelmiştir. 1974'lü yıllara yaklaşıldığında ise dışa açılma daha önemli hale gelmeye başlamıştır. Dış ticarette koruma duvarları azalmaya başlamıştır. Gelişmekte olan ülkeler koruma duvarlarının azalmasıyla bu pazarlara daha rahat girme imkanı elde ederek mevcut durumdan yararlanmışlardır. Önemli bir gözlem de fiyat düşüşü yaşanmadan ihracatın yapılabilmesinin bu ülkelerde geliri artırmasıdır. Koruma duvarları bu ülkelerde bazı endüstri ve işletmelerin tasfiye olmasına yol açmıştır fakat büyümenin sağladığı yarar dolayısıyla, tasfiye olanların yerine yenilerinin kurulabilmesi bu olumsuzluğu giderebilmiştir.

1974-1980 dönemleri arasında dünyada petrolden kaynaklanan kriz ortamları yaşanmıştır. Kriz dönemlerinde stagflasyon yaşanmıştır. Ülkeler borçlarını ödemek için ihracat miktarlarını, ithalat miktarlarından daha fazla artırma çabası içersine girmişlerdir. (Kazgan, 1988: 70-80)

2. 2. Dış Ticaret ve Büyüme İlişkisinde Teorik Yaklaşımlar

2. 2. 1. Adam Smith ve Ricardo

Ricardo klasik serbest ticaret doktrinini incelemiştir. Ondan önce Adam Smith "trade as a vent for surplus" deyişi ile ihracatın yararını vurgulamıştır. 19. yüzyılda Smith'in verimlilik doktrini, serbest ticaret argümanı öncesinde, ihracat sürücü argümanı olarak koloniler için geliştirilmiştir. John Stuart Mill Smith'in vent for surplus argümanını kaynakların hareketli olduğu tabanda görmüştür. Fakat Mill ticaretin dinamik etkilerini kabul etmiştir.

Serbest Ticaret deneyimleri Adam Smith'den beri süregelen bir olgudur. Yeni dünya düzeninin de önemli ayaklarından olan serbest ticaret açık ekonomilerle kapalı ekonomilerin ayrılmasında da anahtar rol üstlen-

mektedir. Ricardo, ülkelerin göreceli olarak üstünlüğe sahip malların üretiminde uzmanlaşması ile refahın artacağını vurgulamaktadır.

Ricardo dış ticaretin karşılaştırmalı üstünlükler yolu iki ülkenin de yarar sağlaması, dolayısı ile dış ticaretin önemini vurgulamıştır. Ricardo ticaretin önündeki engellerin kaldırılması taraftarı olarak iktisat tarihinde yerini almıştır. (Sabır, 2002: 79) Yeni Keynezyenler ise eksik rekabetin ticaretten iki tarafın karşılıklı yararlanmasını engelleyeceğini savunmuşlardır. (Dulupçu, 2001: 61)

2.2.2. Yeni Büyüme Teorileri ve Dış Ticaret

Yeni büyüme teorileri ile birlikte bilgi dışı açıklık ve beşeri sermaye gibi kavramlar analizlere dahil edilmeye daha hızlı başlanmıştır. (Cameron Gavin, 2004: 2) Dışa açıklık ve büyüme ile ilgili statik ve dinamik etkiler üzerinde durulmuştur. Statik etkiler olarak karşılaştırmalı üstünlüklere göre uzmanlaşma ve dinamik etkilere göre de piyasa büyüklüğünün artması, ürün piyasası rekabeti, bilgi, sermaye yayılması ve yeni buluşların yayılmasıdır (Cameron Gavin, 2004: 3).

Lucas (1988, 1990), Romer (1986, 1994) makaleleri, yeni büyüme teorilerini inceleyen temel çalışmalardır. Bu çalışmalar ölçeğe göre artan getiri, yaparak-öğrenme, teknoloji yoğun mallar, ihracatın dinamik kalkınma sağlaması gibi konuları incelemektedir. Özellikle Romer'in 1986 yılında çıkarmış olduğu makaleden sonra büyüme teorileri canlanma içersine girmiştir. Yeni büyüme teorileri teknolojik gelişmenin bilinmeyen noktalarına temas etmeye çalışmıştır. Araştırma geliştirme, dış dünyaya açıklık ve beşeri sermaye onlar için önem taşımıştır.

Grossman and Helpman(1991) yeni büyüme teorilerinde anlatılan konunun gösterimini çalışmasında irdelemekte, seçilen ticaret politikalarının ekonomik büyüme-kalkınmayı etkileyeceğini belirtmektedir. Grossman and Helpman(1991) çalışmalarında kolaylık olması açısından iki ülkeyi de küçük kabul etmekte, üretilen iki nihai malın fiyatlarının sabit dünya fiyatları ile gös-

terildiğini varsaymaktadır. Üretim faktörleri olarak beşeri sermayeyi vasıflı ve vasıfsız olarak ikiye ayırmakta ve vasıfsız emeğin üretiminin sabit olacağını kabul etmektedir. Ayrıca, üretilen iki nihai malın, bir tanesinin vasıflı emek tarafından farklılaştırılmış ticarete konu olmayan sabit ara mal girdileri ile üretildiğini, diğer nihai malın ise vasıfsız emek tarafından farklılaştırılmamış, tek düzen, ticarete konu olmayan ara mal girdileri ile üretildiğini varsaymaktadır. Çalışmasında girdi olarak kullanılan ara malları, monopolcü rekabet ortamında, her iki üretim faktörünün kullanılarak üretilmektedir. Ara ve nihai mallar için, ölçeğe göre sabit getiri varsayımını kullanmaktadır. Beşeri sermayenin önemi ara malların üretiminde kendini göstermekte, bu girdilerle üretilen çıktı miktarı verimlilikle artmaktadır. Ar-ge çalışmaları ile beraber kendini gösteren verimlilik artışı ve bazı mallar üzerinde uzmanlaşmak. bu malların dünya pazarında kendilerini göstererek ihraç malı niteliği kazanması, büyüme-kalkınmayı artırmaktadır. İhtisaslaşmış ve beşeri sermaye ile desteklenmiş, verimlilik artışından dolayı maliyet üstünlüğü elde etmiş ürünler diğer ülkeler tarafından talep edilebilir nitelik kazanmaktadır. Diğer ülkelerin üretemediği özel malların üretilmesi, üretimin sonraki dönemlerde ölçeğe göre artan getiri elde edilmesini sağlamaktadır. Ülkenin sağladığı bilgi birikimi, hizmet niteliği ile ticarete konu olabilmekte ve de diğer ülkelere know-how, patent satımı ile ihraç edilebilmektedir (Baldwin, 2003: 18). Görüldüğü gibi ülkenin belli mallarda elde edeceği belli avantajlar ihtisaslaşma ile beraber ülkenin ihracatını artıracak, bu da dışa açılma seviyesini etkileyerek büyüme hızını artıracaktır.

Ölçeğe göre artan getirinin, içsel büyümenin motoru olduğu teoremini kullanarak Grossman and Helpman (1991) dış ticaret sonucu, bilginin yayılması yolu ve yabancı üreticilerin mallarının taklit edilmesiyle içsel büyümenin gerçekleşebileceğini vurgulamaktadır. Grossman and Helpman(1991) dış dünyaya göreli olarak daha açık ülkelerin, diğer ülkelerde geliştirilmiş teknolojiyi içselleştirmede daha başarılı olacaklarını vurgulamaktadır.

Sohn and Lee(2003) çalışması birçok dış ticaret ve büyüme teorilerinden faydalananarak, dış ticaret yapısını ve büyüme üzerine etkilerini

incelemektedir. Çalışmasında kullandığı modelleri ilk önce tanımlamaktadır; 1) Krugman-Helpman modeli, ürün farklılaşmasının ölçek ekonomisi yolu ile verimlilik seviyesini yükselteceğini savunmaktadır (Sohn and Lee, 2003:63).

2) İçsel büyüme modelleri dış ticarette serbestleşmenin bilgi yayılımı (Arge, yaparak öğrenme gibi...) ve sonrası verimliliği artıracığını savunmaktadır”(Sohn and Lee, 2003:63) Daha sonra Rikardocu ve Hecksher-Ohlin tipi dış ticaret modellerini incelemektedir. Hecksher-Ohlin modeline göre faktör yoğunlaşması önem taşımaktadır.

Sohn and Lee(2003) dış ticaretin yapısını ele alarak, büyüme ile ilişkisini incelemektedir. Modelinde Rikardocu ya da Hecksher-Ohlin tipinde dış ticaret- büyüme ilişkisini analiz etmektedir çünkü H-O ya da Rikardocu büyüme, kaynakların tekrar dağılımından kaynaklanan dinamik etkinliği konu edinmektedir(Sohn and Lee, 2003:63)

Çalışmasında ekonometrik denklem oluşturmakta ve birçok değişkeni kullanmaktadır, bunlar; 1) Heckscher-Ohlin değişkeni(O-H){(sermaye yoğun malların ticareti/emek yoğun malların ihracatı)/(sermaye/emek)} 2) İhracat yoğunlaşması değişkenini ihracatta yoğunlaşmanın büyümeye etkisini ölçmek için kullanılmıştır. 3) Krugman-Helpman tipi, dış ticaret-büyüme ilişkisini yansıtan ticaret yapısı değişkeni(K-H) 4) İçsel büyüme modelinde bilgi yayılmasını yansıtan ticaret değişkeni(FDI)'ni kullanmıştır(Sohn and Lee, 2003:67)

Sohn and Lee(2003) analizinin sonunda belli sonuçlar ortaya çıkarmaktadır. Bunlar; 1) H-O(X_k/X_L)/(K/L) değişkeni kaynakların yeniden dağılımının etkinliği dolayısıyla, verimliliği artırmaktadır. 2) İhracat yoğunlaşması, büyüme üzerine negatif etki yaratmaktadır çünkü kısıtlı malların ihracına yönelmek büyümeyi engellemektedir. 3) FDI(içsel büyüme modeli değişkeni) büyümeyi olumlu etkilemektedir. 4) Ayrıca, endüstri içi ticaret büyümeyi artırmakta ve ölçek ekonomisinden kaynaklanan K-H tipi ekonomik büyümeyi yansıtmaktadır sonuçlarıdır(Sohn and Lee, 2003:73-74).

Lejour and Nahuis(2000) dış ticarete sebestleşmenin içsel büyüme modellerinin varsaydığı gibi, ar-ge ve teknoloji yolu ile büyümeyi artıracağını vurgulamaktadır. Araştırma, geliştirmedeki artış büyümeyi toplam faktör verimliliğinden dolayı artıracaktır(Lejour and Nahuis, 2000: 13) Dış ticaretin serbest olduğu ülkelerde, ar-ge ve teknoloji yoğun malların ticarete konu olması ile beraber, GSYİH'nın arttığını, çalışmasında ekonometrik teknikleri kullanarak göstermektedir(Lejour and Nahuis, 2000: 15) Yurt içinde kısıtlı, teknoloji yoğun malların yurt dışından temin edilmesi ve bu yolla teknolojinin yayılma etkisi ile ekonomik büyümeyi artmaktadır(Lejour and Nahuis, 2000:18)

2.3. İhracatın Ekonomik Büyümeye Olumlu Etkileri

İhracat ve ekonomik büyüme ilişkisi birçok iktisatçı tarafından incelenmekle birlikte; Feder(1982) bu ilişki arasındaki yapısal linki formal yapıya kavuşturmuştur. Feder, ihracat ve üretimdeki artışı üretim olanakları eğrisi yaklaşımı ile , ekonometrik teknikler kullanılarak 20 yarı endüstrileşmiş ülkeyi 1964-1973 arasında incelemiş, ihracat sektörünün ve ihracat dışı sektörün diferansiyel katkılarını ayrı ayrı ele almıştır. Feder, ihracata dönük sektörlerdeki marjinal üretkenliğin, ihracat dışı sektöre göre daha fazla olduğunu ortaya koymaktadır. Feder'in çalışmasının bazı sınırlamalar mevcuttur. Birincisi ayrı iki sektörün marjinal üretkenlikleri sabit bir miktar ile değişiklik göstermektedir İkincisi ise teknolojik gelişmenin öğrenerek yapma etkisi doğrudan kabul edilmemiştir. Buna karşılık yeni büyüme teorisi verimlilik ve beşeri sermayenin dışsal etkileri üzerinde durmaktadır. Burada, teknolojik üretkenlik konusunun, yaparak öğrenmenin azalan getiriler üzerine etkisinin olmadığı üzerinde durulmaktadır(Feder, 1982: 59-64).

Dış ticaret ve ekonomik büyüme ilişkisi farklı şekillerde ele alınabilmektedir. Birincisi üretim fonksiyonu bakış açısıdır, ikincisi ise; sektörler arası bakış açısıdır. İhracatın büyümeye olumlu etkilerini gösteren

teorilerden birisi de çarpan modelidir. İhracat artışı milli geliri çarpan katsayısı ile artıracaktır. Basit Keynezyen modelde ihracat dışsal bir değişken olarak dünya talebi tarafından belirlenmektedir. İkili-açık model analizi açısından önemlidir. İkili açık model aslında ihracatın ülke açısından artırılmadığı bir ortamda dış finansmanın büyüme açısından önemini vurgulamak için oluşturulmuştur. Döviz sıkıntısı çeken gelişmekte olan ülkeler, teknolojik ve ekonomik bakımdan tam gelişme gösterememişlerdir. Yatırım malları için gerekli ara malı ithalatını gerçekleştirmek için döviz ihtiyaçları vardır. Bu ülkeler açısından, ithalatın gelişme ve kalkınma açısından önemi olduğu söylenebilir. Üretim için gerekli malların, döviz sıkıntısı sebebiyle ithal edilememesi, bu ülkelerin büyüme hızlarının yavaşlamasına sebep olmaktadır (Kazgan, 1988: 43). Chenery (1966) hiçbir ülkenin uzun dönemde ihracatın büyüme hızından daha fazla sürdürülebilir bir büyüme göstermediğini vurgulamaktadır. Dolayısıyla ihracatın artması ekonomik büyümeyi beraberinde getirecektir.

Porte Rio, Japonya, Hong Kong gibi ülkeler kayda değer bir büyümeyi tekstil ihracatı ile yakalamışlardır. Tarihçilerin analizlerinde de 19. yüzyılda, ülkelerin birçoğunun kalkınmayı ihracat ile sağladıkları vurgulanmaktadır. İhraç yapan ülkeler büyüme hızlarının pozitif yansıması olarak diğer ülkenin büyümesini belli periyotlarla olumlu etkileyebilmektedir. Örneğin Avrupa'nın çeşitli ülkelerinde özellikle İngiltere'deki hammadde talebi Kanada, Arjantin, Güney Afrika, Avustralya ve Yeni Zelanda gibi ülkelere refah artışı sağlayarak büyümelerine yardımcı olmuştur. Talep arttıkça yatırımın da arttığı görülmüştür.

Karşılaştırmalı Üstünlükler kavramı kaynak dağılımından dolayı artan etkinliği ileri sürmektedir ve ihracat sektörünün daha yüksek faktör verimliliğine sahip olduğunu iddia etmektedirler. Buna göre açık ekonomi politikalarının kapalı ekonomilere göre optimal kaynak dağılımı ve daha yüksek büyüme ile karşılaşacağı öne sürülmektedir. Bu sebeple ihracat sektörünün verimlilik üzerindeki etkileri pozitifdir

2.4. Dış Ticaret ve Büyüme İlişkisinde Stratejik Yaklaşımlar

2.4.1. Türkiye'nin Büyüme Politikaları ve Dış Açıklık

Türkiye 1923-2004 tarihleri arasında çok çeşitli dönem ve olaylarla karşılaşmıştır. 24 Ocak kararlarıyla birlikte ithal ikameci dönem kapatılarak dünya pazarlarına açılımını simgeleyen ihracata yönelik, rekabetçi bir sanayii niteliğine dönüşüm, bu önemli olaylardan bir tanesidir (TMMOB, 2003: 1).

Türkiye'de uygulanan sanayileşme stratejisi ülkenin dış ticaret yapısını dolayısı ile büyümesini etkilemiştir. 1930-1960 arasında uygulanan politikaları Akat (1983) şöyle ifade etmektedir;

"Artık, hepimizin kendisine göre uydurduğu bir efsanevi geçmişin(bir sahte altın çağın) özlemi ile avunmaktan vazgeçelim. İster 1930'ların tek parti devletçiliği ister 1950'lerin popülist liberalizmi,ister 1930'ların tek parti devletçiliği ister 1950'lerin popülist liberalizmi ister 1960'ların zoraki plancılığı iç ve dış ekonomik-politik konjektürel ve Türkiye ekonomi ve toplumunun yapısının tümüyle göz ardı edilmesi ile üretilen bu efsanelerin 1980'ler Türkiye'sinin ihtiyaçları ile uzaktan yakından hiçbir ilgisi yoktur. "(Akat, 1983: 128)

"1960 sonrası Türkiye ekonomisinde GSMH'daki artış nüfus artış hızından fazla olmuştur. 1960 sonrası dönemde 1956-58 ve 1977 yıllarında dış ticaretle ilgili sorunlarla karşılaşmış ve ödemeler dengesinden kaynaklanan sorunlar ekonominin tümünü etkilemiştir. " (Akat, 1983: 41)

İthal ikameci politikalar 1950'lerden sonra zamanla ihracatı engelleme politikalarına dönüşmüş ve ucuz aramalı ithal edememekten kaynaklanan maliyet artışı ekonominin gidişatını olumsuz etkileyerek rekabet ortamını zayıflatmıştır (Akat, 1983: 43). İhracat artış hızı GSMH artış hızının altında ve ithalat artış hızı GSMH artış hızının üstünde olduğu zaman korumacı politikalar ihracatı engelleme politikalarına dönüşmüştür (Akat, 1983: 44).

Türkiye'nin dışa kapalı olup olmadığını incelendiğinde sonuç olarak o dönem için dünya ile kıyasla Türkiye'nin gerek ithalat gerekse ihracat

açısından, 1970'li yıllarda diğer ülkelere göreli olarak, dışa kapalı olduğunu ortaya çıkmaktadır (Akat, 1983: 46-63). Buna sebep ve dayanak olarak da korumacılık adına uygulanan politikaların ihracatı azalttığını Akat (1983) vurgulamaktadır. Türkiye'nin 1970'li yıllarda girmiş olduğu çözümsüz bunalımlara neden olarak kısa dönemde sanayileşme açısından başarılı sonuçlar veren korumacılık politikasının uzun vadede ihracatı engelleyici etkileri nedeniyle dışa kapalı bir ortam yaratarak sanayileşme sürecini yavaşlattığı görülmektedir (Akat, 1983: 53).

İstikrarlı büyüme uzun vadeli bir süreçtir, bu sebeple ülkenin dış ticaret yapamaması, dışa kapalı bir ortamda ilerlemesi büyümeye olumsuz etki yapmaktadır. Dış ticaretin serbest bırakılması ve dışa dönük üretim yapılmasını destekleyecek sanayileşme politikalarının benimsenmesi büyümeyi olumlu etkileyecektir. Korumacılığın ekonomiyi dışa kapatarak bir ihracatı engelleme politikasına dönüşmesi sanayi ürünlerinin gelişmesini engellemektedir. Koruma bir ülkede kaynakların boşa gitmesine, tekel rantlarının artmasına neden olmaktadır. Korumacı politikaların uygulandığı dönemde ayrıca vergiler artırılmış bu da dış dünya ile rekabeti tamamen azaltarak ülkenin kalkınma hızına olumsuz etki yapmıştır.

Türkiye'de 1950-70 döneminde ihracat dışı döviz gelirlerine fazla sahip olmaması büyümeyi olumsuz etkilemiştir. Fakat Türkiye'de 1970'li yıllarda işçi dövizlerinin hızla artması finansmanın dıştan ihracat dışı yollardan sağlanmasını hızlandırarak sanayi üretiminin öneminin azalmasına yol açmıştır (Akat, 1983: 63). Özellikle 1973-77 yıllarında petrol fiyatlarının artması ile birlikte hızlanan ithalat miktarı ihracattan çok fazla olmuş ve ihracat ithalatı karşılayamaz duruma gelmiştir. Fakat işçi dövizleri bu durumu biraz olsun telafi etmiştir. Yine de 1980 öncesi yaşanan enflasyonun fazlalığı, ödemeler dengesi bozuklukları, enerji darboğazı, büyümeyi çok fazla etkilemeye yeterli olmuş, 24 Ocak kararlarının gündeme gelmesini sağlamıştır. 1980 kararları ile ihracatta bir artış görülmüş, işçi dövizleri tekrar artışını sürdürmüş, para transferleri kolaylaşmış ve dış borç ödemeleri artış göstererek alınan kredi miktarında bir azalış olmuştur. Özellikle Sanayi sektöründe ihracat 1980-81

döneminde çok hızlı bir artış göstermiştir. 1980 yılında uygulanan istikrar tedbirlerinde ihracat yapabilen sektörler devlet tarafından sağladığı çeşitli desteklerle ve ihracatı desteklemek amacı ile ihracatçılara ithalat kolaylıkları sağlamakla, ihracatçıların önderliğinde bir kalkınma modeli benimsenmiştir. (Yılmaz, 2002: 78)

Aşağıda İhracat(Ocak-Eylül) tablosundan da izlendiği gibi serbestleşme politikaları ile beraber dış ticaretin artması sanayi sektöründe üretimi artırarak bu yönde ihracat yapılmasını desteklemiştir.

Tablo: 2.2. İhracat (1980-81,Ocak-Eylül) (Akat, 1983: 81)

	1980	1981	Artış Hızı (%)
Toplam	1865. 80	3008. 80	61. 00
Tarım ve Hayvancılık	1052. 00	1431. 00	36. 00
Sanayi	688. 00	1433. 50	108. 00

1980-1981 döneminde Türkiye yoğun bir petrol ithalatı yapmıştır. Ülkenin maruz kaldığı enerji darboğazı ithalatın serbestleşmesi ile beraber bir nebze rahatlamıştır. Aşağıdaki tablodan bu durum izlenebilmektedir.

Tablo: 2.3. Petrol İthalatı (1980-81) (Akat, 1983: 82)

	1980	1981	Artış Hızı(%)
İthalat	5,342.60	6,497.60	23
Ham Petrol	1,936.60	2,273.00	17.5

Dış ticaretin ekonomik kişi başına gelire etkisinin pozitif olması yanında kişi başına gelirdeki artış da dış ticarete etki yapabilmektedir. Kişi başına gelirdeki bir artışın dış ticarete etkisi pozitif, nüfusun ve alanın etkisinin ise negatif olacaktır (Akat, 1983: 71).

Ülkelerin dışa açıklığının tanımında en önemli kavramlardan bir tanesi de uygulanan dış ticaret korumacılığıdır. Dışa açık ekonomilerde ihracatın engellenmemesine dikkat edilirken iç üretimin iç piyasada sınırlı oranda korunmasına izin verilebilmektedir. Özellikle tarım gibi sektörler dışa açık ekonomilerde de korunabilmektedir. Fakat dikkat çeken nokta da sanayi ürünlerinin bu ülkelerde koruma oranlarının düşük olmasıdır (Akat, 1983: 74).

Türkiye’de 1950’li yıllarda uygulanan ithalatta korumacılık politikası sanayi sektörü için ara malı ihtiyacı maliyetlerini çok yükseltmiş ve iç piyasada monopollerin oluşumuna neden olarak ülkeyi olumsuz etkilemiştir. Korumacılık politikası ile fiyatlar genel düzeyi yapay bir düzeyde artış göstererek sanayicinin dünya ile rekabetini olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Üreticinin gerekli teknolojiyi yurt dışından ithal edememesi, verimlilik açısından sanayi üretim endeksini olumsuz etkileyebilmektedir. 1950-80 döneminde uygulanan ithal ikamesi politikaları ile ihracatın milli gelirdeki payı yüzde 4 civarında kalmıştır. Fakat ihracata dönük sanayileşme ile bu oran milli gelirinin yüzde 25’ine ulaşarak büyüme hızının artmasını sağlamıştır. (Akat, 1983: 114)

Türkiye, dünya ile entegrasyon olma sürecinde, dünyadaki ekonomik gelişmelere uyum sağlama becerisini göstermiştir. 1980’li yıllardan önce dünya genelinde kabul gören korumacı ve ithal ikameci politikaların, Türkiye’de de uygulanmış, 1980 sonrasında ise dünyadaki küreselleşme hareketlerine paralel olarak Türkiye’de de ihracata dayalı sanayileşme stratejisi benimsenmiş ve ithal ikameci politikalar terkedilmiştir. Dışa açık büyüme politikaları ile kambiyo rejiminde önemli değişiklikler gerçekleştirilmiş, gümrük tarifeleri belirli bir takvim içerisinde düşürülerek, korumacılık asgari düzeye indirilmiş, yabancı sermaye özendirilmeye çalışılmış, ihracatı artırmaya yönelik teşvikler uygulanmış ve mali piyasaların kurulması ve

derinleşmesi yolunda önemli tedbirler alınmıştır. Dünya ile entegre olmayı amaçlayan politika ve uygulamaların sonucunda 1980 yılında 10,8 milyar \$ olan dış ticaret hacmi 1996 yılında 65,8 milyar \$'a yükselirken, dış ticaret hacminin GSMH içindeki payı 1980 yılında %16'dan 1996 yılında %36'ya ulaşmıştır. 1980 yılında 2. 5 milyar \$ olan ihracat 1996 yılında 23,1 milyar \$'a ulaşırken, genel ihracat içerisinde sanayi ürünlerinin payı %36'dan %87'ye yükselmiştir (Yağcı, 2003: 1-3).Türkiye, 1980 yılında dünya ihracatından aldığı payı % 0,15'ten 1996 yılında % 0,42'ye çıkarmıştır. Aynı dönemde, Güneydoğu Asya'nın yeni sanayileşen ülkelerinden Malezya'nın dünya ihracatındaki payı % 0,68'ten % 1,37'ye, Tayland'ın payı ise % 0,34'den % 1,05'e yükselmiştir. Kısaca 1980 yılı 24 Ocak Kararları Türkiye Ekonomisi ihracat yapısı için bir dönüm noktası niteliğindedir, bu dönemden sonra ihracata dayalı büyüme modeli benimsenmiş,1960'dan sonra uygulanmaya çalışılan ithal ikameci politikalar bırakılmıştır.

24 Ocak kararlarının alınmasından sonra ihracatın desteklenmesi ve özendirilmesi sonucu ihracat yapısı hızla değişmiştir. 1980'li yıllarda ihracat seviyesinin 2.9 milyar dolar olduğu Türkiye Ekonomisinde 2001'li yıllara gelindiğinde bu oran 31 milyar dolar seviyelerine çıkmıştır.(DPT, Sayılarla Türkiye Ekonomisi, 2002(c):13) Kararların alınması ile bürokratik engeller de bir azalma eğilimine girmiştir. İhracat kompozisyonu değişiklik göstermiş, tarım ürünlerine dayalı ihracat yapısı ve miktarı azalırken, sanayi malları ihracatı hızla artış göstermiştir.

1980'li yıllarda sanayi mallarının ihracat içindeki payı yüzde otuz altı iken 2001 yılına gelindiğinde bu oran yüzde seksen yedi seviyelerine ilerlemiştir (DPT, Sayılarla Türkiye Ekonomisi, 2002(c):2). İhracat mallarındaki bu artış artık Türkiye ekonomisinde, kalkınmadaki gelişim, sanayi mallarından hazır giyim, dokumacılık, otomotiv ve makine üretimi gibi sanayi dalları ve milli refah düzeyini istihdam ile destekleyerek arttırdığını göstermektedir. İhracat yapabildiğini ve pazar bulabildiğini gören sanayiciler üretimlerini artırmakta, dışa açılmakta ve ülke ekonomisine dolaylı olarak destek sağlamaktadırlar. İşçi alımları artmakta, gençler istihdam olanakları

bulabilmekte ve sosyal patlama olgusunu yaşanmasını önlemektedirler. Devletin büyüme-kalkınmayı doğrudan desteklemek yerine dolaylı olarak kredi politikaları ve bürokrasinin önünün açılması ile sağlanması gerekliliği ortaya çıkmaktadır. İhracat kredileri vererek üretimin önündeki engelleri desteklerle teşvik ederek büyüme artabilmektedir.

Liberalleşme, ihracatı teşvik politikaları, ülkenin ihracat miktarını artırmakta büyümesine destek olmaktadır. Ekonominin dışa açılması ve ihracata dayalı sanayileşmenin sürdürülmesi amacıyla, özellikle kambiyo ve dış ticaret alanlarında da bir çok yeni düzenlemeler yapılmıştır. Türk Lirası için gerçekçi bir döviz kuru politikası izlenmesi ve döviz kurlarının piyasa güçlerince belirlenmesi yönünde politikalar geliştirilmiştir. Mayıs 1981'den itibaren, iç ve dış fiyat düzeylerindeki değişimler ile ödemeler dengesi ve uluslararası döviz piyasalarındaki gelişmeler göz önünde tutularak, Merkez Bankası tarafından günlük olarak ayarlanan döviz kurları, 1988 Ağustos ayından sonra döviz piyasasında belirlenmeye başlanmıştır. Döviz piyasasının yanı sıra, 1989 Nisan ayında Merkez Bankası altın piyasasından itibaren, kambiyo rejimi büyük ölçüde serbestleştirilmiştir.

1996 yılında başlayan VII. Beş yıllık Plan döneminin ilk iki yılında %7-8 oranında büyüme sağlanmıştır. 1999 ve 2000 yıllarında durgunluk yaşayan ve 2001 yılına büyük ekonomik sarsıntılar içerisinde giren Türkiye sanayisi ve ekonomisi, üretimin büyük ölçüde düşmesi ve deprem etkisinin ve ekonomik krizin buna eklenmesiyle birlikte, iç ve dış pazarda daralmalar meydana getirmiştir.

Türkiye 2003 yılı sonu itibari ile sanayi sektöründe birçok malı üretebilmiştir. Tüketiciler tüketim imkanları doğrultusunda, gerekli mal ve hizmetleri elde etme imkanlarına sahip olmuşlardır. Fakat buradaki sorun üretilen malların uluslar arası pazarda yer bulabilmesi, teknolojik verimlilikle üretim artışının pazarlanabilme sürecidir. Üretilen malın uygun stratejilerle pazar bulabilmesi dış ticaret potansiyelini artıracaktır.

Dünyada dış ticaret ile ilgili rekabetin kuralları ticaret ve sanayi var olduğundan beri değişmediği fakat değişen tek şey şirketlerin kullandığı stratejiler, teknolojiler ve diğer rekabet araçları olduğu bilinmektedir. Değişime en çabuk adapte olan rekabette de öne çıkmaktadır. Dünya pazarında payını artırmak, sıçrama niteliğinde büyük ve sağlam ilerlemeler gerçekleştirmek için, Türkiye bugün dünya üzerinde nerede olduğunu saptayarak, kendi modellerini geliştirmek zorundadır. Dünyanın tüm gelişmiş endüstrileri birbirleriyle etkileşim halinde bilgi paylaşımını ortak Ar-Ge imkanlarını geliştirerek, nitelikli işgücünü yaratarak yenilikçiliği sağlamış ve dünyada söz sahibi olmuştur. Türkiye’de uluslararası rekabetten kendini koruyabilmek için endüstrilerini yeniden yapılandırmalı ve üretim yaptığı sektörlerde dünya liderliğini yakalamalıdır.

Türkiye’nin bu rekabetçi ortamda 2003 yılı Temmuz ayı verilerine göre ; toplam ihracatın %86. 6’sını gerçekleştiren sanayi ürünleri ihracat artışı, 2002 yılına göre %34. 9 artarak, 22. 5 milyar dolar seviyesine ulaşmıştır. Özellikle taşıt araçları ve yan sanayiinin ilk yedi aylık performansında %63. 8 olarak kaydedilen artış dikkat çekicidir. Toplam ihracatın %25’ini gerçekleştiren hazır giyim ve konfeksiyon sektörünün aynı dönemde gerçekleştirdiği %27. 3’lük artış da Türkiye’nin ihracatta ilerlemeler yaşandığının göstergesidir.

Türkiye’nin 2003 yılı Ocak ayı ihracatı geçen yılın Ocak ayına göre yüzde 41.1 artış göstererek 3 milyar 450 milyon dolar seviyesinde gerçekleşmiştir. Bu artışın sebepleri olarak; krizin yarattığı ciddi iç pazar daralması sanayiciyi yurtdışında karsız da olsa mal satmaya mecbur etmiştir, İhracatın uluslararası rekabette daha etkin davranması ve ikili müzakerelerin etkisi, Euro’nun, USD karşısında kazandığı değer ithalat ve ihracat dengelerini ve hedef pazarlar açısından kısmi bir artışa neden olmuştur.

Türkiye’nin ihracat performansı açısından tarım sektöründe 2002-2003 Ocak ayları karşılaştırıldığında yüzde 30.4’lük bir artış ve 2002’nin son aylarından başlayan bir olumlu performans gözlenmiştir

Türkiye’de ihracatın artırılması açısından küçük ve orta boy işletmelerin desteklenmesi önem taşımaktadır. İhracat artışı ile küçük ve orta boy işletme sayısı arasındaki ilişki incelendiğinde; ihracatın arttığı sektörlerde küçük ve orta boy işletmelerin de arttığı gözlenmektedir. İhracat ile küçük ve orta boy işletmeler ilişkisini en iyi sergileyen alt-sektörlerden biri hazır giyim sanayiidir. Hazır giyim 1980 sonrası ihracat artışında en önemli rol üstlenen sanayilerden biridir. 1980 yılında sadece 97 milyon dolar olan hazır giyim ihracatı (toplam ihracatın %3.3’ü), 1990 yılında 1. 9 milyar dolara (%14.3) çıkmış, 2000’de toplam ihracat yaklaşık 3 milyar dolar olmuştur. Son on yılda diğer bazı alt sektörlerdeki daha hızlı artış hazır giyimin toplam ihracat içindeki payını %10.4’e çekmiştir.

Yaygın teşvik ve düşük ücrete dayanan 80 sonrası ihracat politikalarından emek yoğun teknolojiler kullanan hazır giyim sektörü yarar sağlamıştır. Hazır giyim sektöründe yaşanan düşük maliyet temelinde hızlı ihracat ve üretim artışı doğal olarak beraberinde istihdam artışını da getirmiştir.

Uzun dönemli ekonomik büyümeyi hedefleyen politikalar, sanayi yapısında ve ülkenin uluslar arası işbölümündeki konumunda köklü dönüşümler gerektirmektedir. Uzun dönemli ekonomik gelişme ancak katma değeri yüksek ve teknolojik olarak dinamik sanayilerle sağlanabilmektedir (Taymaz, 2002: 4-8).

Genel olarak özetleme ve anlatım yapılırsa Türkiye’de iki türlü büyüme-kalkınma stratejisi izlenmiştir. 1) İç Dönük (Kapalı Ekonomi), bu strateji korumacı dış ticaret rejimi benimsemektedir ve de sanayileşme stratejisi ise ithal ikamecidir. 2) Dış Dönük(Açık Ekonomi) ekonomi politikaları uygulandığında ise serbest dış ticaret rejimi uygulanmış ve sanayileşme stratejisi olarak ihracata dayalı büyüme modeli benimsenmiştir.

2.4.2. İthal İkamesine Dönük Büyüme Stratejileri

1950'li yıllarda dünya ekonomisinin mevsimsel dalgalarla hareketli olduğu yıllarda değişik ülkeler değişik politikalarla durumlarını muhafaza etme yoluna gitmişlerdir. Bu ülkelerden bazıları ithal-ikamesine dayalı politikalar izlemişlerdir. İthal ikameci kalkınma stratejisi, R. Nurkse'in (1958) dengeli büyüme ve. Rosenstein-Rodan (1943) büyük itiş gibi kalkınma teorilerinden kaynak almaktadır. İki tez de teknolojik ölçek ekonomileri problemlerini incelemektedir. Arthur Lewis, Paul Prebisch, Hans Singer ve Gunnar Myrdal 1950, 1960'larda yazdığı çalışmalarda, ülkelerin karşılaştırmalı rekabete gireceklerine ithal ikameci politikalarla endüstrileşmenin desteklemeleri gerektiğini savunmaktadırlar (Maskus, 1998:2).

İthal ikameci sanayileşme stratejisi bebek endüstrilerin korunmasını amaç edinmektedir. Bilindiği gibi bebek endüstriler tezi 1791 yılında Alexander Hamilton (1913) tarafından ileri sürülmüştür ve Friedrich List (1856) tarafından ayrıntılarına girilerek geliştirilmiştir. Bu aşamadan sonra bebek endüstriler tezi birçok ekonomist tarafından ithal ikameci politikalar için önemli bir unsur olarak kabul edilmiştir. Bu iktisatçılar tarafından ülke içersinde yeni üretilmeye başlanan bir ürünün maliyetlerinin ithal edilen aynı ürüne göre daha fazla olması durumunda korumacı gümrük tarifeleri ile ürünün ülke içersinde beşeri sermaye ile geliştirilmesi ve maliyetlerinin düşene kadar korunması yararlı olacağı savunulmaktadır.

İkinci Dünya Savaşından sonra da Raul Prebisch (1950) bebek endüstrileri tezinin tekstil sektörü için de uygulanabileceğini söylemiş, sadece tek bir sektör için bebek endüstriler tezinin uygulanmasının kısıtlayıcı olacağını belirtmiştir (Baldwin, 2003: 7).

1960'lı yılların başlarına kadar Güney Kore ve birçok Latin Amerika ülkesi ithal ikameci sanayi politikaları izlemişlerdir. İthal-ikameci politikalar, daha içe dönük politikalar olduğu için sanayiinin gelişmesi amacını gütmüşlerdir. İthal ikameci politikalarının bir ayağı da ülkenin döviz tasarruf

etme çabasıdır. Döviz kaynaklarının diğer ülkelere aktarılması alternatifi olarak yerli üretimin desteklenmesi ile mal ve hizmet ihtiyaçlarının milli endüstrilerden temin edilmesi amaçlanmaktadır. Koruma duvarları ile ithalatın kısılması sağlanmaktaydı.

Dünya 1960'lı yıllardan sonra durgunluğa girmiştir. Doların değer kazanması, dış ticaret hadlerindeki olumsuz gelişmeler, makro ekonomik istikrarsızlıklar büyümeyi engellemiştir. İthal ikameci politikalar genelde uygulandığı ülkelerde başlangıçta yüksek bir büyüme oranı göstermekle birlikte sonraki dönemlerde büyüme oranı düşmektedir dolayısı ile uzun dönemde başarısız olmaktadır.

İthal ikameci politikalar bebek endüstrileri desteklemektedir fakat bu endüstriler ihracat pazarında yer bulmakta zorlanmaktadır dolayısı ile bebek endüstrileri desteklemek uğruna dış ticaretten soyutlanmak ülkeye gelecek ara malların ithalatını ve üstülüğe sahip malların ihracatını engellemektedir.

Türkiye, 1980 öncesi dönemde ithal ikamesine dayalı bir ekonomi politikası izlemiş ve iç talebin karşılanması için, öncelikle ithal edilen malların ülke içinde üretilmesi amaçlanmıştır. Yeni kurulan sanayi dalları, çok uzun sürelerle gümrük ve diğer eş etkili vergilerle korunmuştur. Ekonomide köklü dönüşümleri amaçlayan geniş kapsamlı bir İstikrar Programı ise 1980'li yılların başında hazırlanmış ve 24 Ocak 1980 tarihinde yürürlüğe konmuştur. Böylece, ithal ikameci sanayileşme stratejisi terkedilmiş, ihracata ağırlık ve öncelik veren bir sanayileşme modeli benimsenmiştir. İthal ikameci politikalarla, yerli üreticinin kar marjı korunmak istenmektedir fakat ülke içersinde yaşayan tüketici durumundaki millet malları yüksek fiyatla talep etme durumu ile karşılaşmaktadırlar. Bu da tasarrufların azalmasına neden olabilmektedir. Yapılan birçok çalışma bu politikaların uygulanmasıyla düşük büyümenin gerçekleşeceği şeklindedir.

Dış dünyadan ülkenin bağlarını koparan ithal-ikameci politikalar, ihracatın da teşvik edilmemesinden dolayı çoğu zaman ithalat oranının altında kalmaktadır. Ayrıca ülke ihracat yapamadığı için dış borçlanma ile

borçlarını döndürmeye çalışmaktadır. Dolayısı ile ithal ikameci politikalarla ülkenin dışa açıklık seviyesini düşürmesi ve içe kapanması kalkınma açısından olumsuz etki yapmaktadır.

İthal-ikamesine yönelik ve ihracata dönük büyüme, birbirinden farklılık göstermektedir. İthal-ikameci politikalarda dünya piyasasında yansıyan fiyatlardan koparan politikalar gündemdedir dolayısı ile ihracata dayalı politikalar büyüme açısından daha önemlidir.

2.4.3. İhracata Dönük Büyüme: Dışa Kapalı ve Dışa Açık Ekonomiler İçin Değerlendirme ve Politika Önergeleri

Tezde dış ticaretin artması ile büyüme hızının artacağı vurgulanmaktadır. Dolayısı ile dış ticaretin katma değeri yüksek parçası olan ihracat, ekonomik büyüme için önemlidir. Oluşturulacak politika önermeleri ihracatın artırılmasına yönelik olmalıdır.

Marshall(1890) dışa açık ekonomilerin, göreceli olarak kapalı ekonomilere göre daha hızlı büyüyeceğini yaşanan olayları veri olarak vurgulamaktadır. Bununla birlikte dışa açık ekonomilerin içe dönük ekonomilere göre dünya ekonomisindeki genişleme ve daralma dönemlerinde daha fazla büyüdükleri görülmektedir (Krueger, 1997: 8). Bu sebeple 1950'li yıllarda ithal ikameci politikaları benimseyen ülkeler, ihracata dönük politikaları benimsemeye başlamışlardır. Güney Kore, Tayvan, Singapur, Hong Kong gibi ülkeler ihracata dayalı politikalarla büyüme kalkınma hızlarını artırmışlardır.

Güney Kore, Kuzey Kore'den ayrıldığı 1945 yılından, Kore Savaşının bitme tarihi olan 1953 yılına kadar ticarete ve uluslar arası ödemelerde miktar kısıtlamalarına gitmiştir. 1953 yılından sonra da ülke içersinde görülen değerli döviz kuru ve ticaret açıklarını kapatmak için çoklu döviz kuru sistemleri ile içe dönük korumacı politikalarını bir zaman daha sürdürmüştür. (Baldwin, 2003: 13) Corbo(1995)'e göre 1960'da Güney Kore'de yaşanan askeri darbe ihracata dönük politikaların uygulanmasını sağlamıştır. 1961

yılında yapılan devalüasyon ihracatı desteklemek amacı ile yapılarak dışa dönük politikalar sürdürülmüştür. Güney Kore tekstil ihracatı konusunda önemli adımlar atmış ve tekstil ihracatını desteklenmiştir.

Latin Amerika ülkeleri, konu ile ilgili diğer önemli örnek ülkelerdir. Siyasi rejime bağlı olarak Brezilya 1964 yılında dışa kapalı bir ithal ikamesi stratejisi uygularken, 1968-1974 yılları arasında dışa açık büyüme stratejisini seçmiştir. Şili de Pinochet rejimi ile 1974'den itibaren dışa açık büyüme stratejisini benimseyen bir diğer Latin Amerika ülkesidir. Meksika da bir Latin Amerika ülkesidir ve burada da petrole bağlı olarak dış ticaret rejimi ayarlanmıştır. Petrol fiyatlarına bağlı olarak ihracat miktarlarını ayarlamışlardır. İhracata dönük kalkınmada, kalkınmayı artıracak mal ve hizmet talepleri iç piyasadan çok, dış dünyadan sağlanabilmekte ve ihracat artış oranı GSMH artış hızının üzerine çıkabilmektedir.

G Doha ve Monterrey konferansları, gelişmekte olan ülkelere yapılan yardımların bu ülkelerin kalkınması ve yoksulluktan kurtulmak için yeterli olmadığını vurgulamışlardır. Sürdürülebilir bir yoksulluktan kurtuluş ve kalkınma için, gelişmekte olan ülkelerin kendi üretimlerini teknolojik yenilenme ve pazarlara ulaşabilmiş biçimde yapmaları gerçek bir kalkınma olacağının altı çizilmiştir. Konferansta ülkelerin kalkınma hızlarını artırmak için ithal ikameci politikalardan ihracata yönelik politikalara yönelmeleri gerektiği ve ithalatta seçici olmak zorunda oldukları belirtilmiştir (Balassa, 1979: 121-156).

İhracatı teşvik eden yeni politikalar sonucunda sanayiciler, daha fazla dış piyasalara yönelmeye başlamışlardır. İhracatı teşvik ile ihracat itişli kavramları arasında bazı ekonomistlere göre bir fark bulunmaktadır. İhracatı teşvik kavramı yansızlığı içeren bir kavramdır bununla birlikte ihracat itişli kavramı ise ithalata göre ihracata konu olan malların öne çıkması ve bu mallara daha fazla sübvansiyon tahsis edilmesini tanımlamaktadır yani ihracat itişli kavramını yanlı bir politika olarak nitelendirmektedirler (Bradford, 1994: 17-19). Tayvan ekonomisinde 1950'li yılların sonuna doğru yapılan bir

devalüasyon sonucunda ihracat desteklenmek istenmiştir. İhracatta görülen bu artış kalkınmanın da motoru olmuştur.

Dış pazarlara yönelik üretim yapma, özellikle sanayide kapasite kullanımını artırmakta, tesislerin ölçeklerini genişletmelerine yol açmış ve yeni yatırımlara gitmelerine sebep olmaktadır. Böylece, maliyetler aşağı çekilerek, dünya pazarlarında rekabet gücü artırılabilir.

Dış ticaretin artması, özellikle gelişmekte olan ülkelerin ihracatını artırabilmeleri için gelişmiş ülkelerin ticaret engellerini azaltması ve onlara daha sürdürülebilir bir kalkınma teşvik etmesi önem taşımaktadır (Stern, 2003: 2). Bu gelişme ile birlikte, ülkelerin dışa açıklık seviyesi artacaktır.

Dünya ticaretinde mal ticaretinde elde edilen karın yanında gözden kaçırılmaması gereken bir kalem de hizmet ticaretidir. Dünya ekonomisinde hizmetlerin serbestleşmesi, ticaret mallarının serbestleşmesinden üç-dört kat daha fazla kazanç sağlayabilmektedir. Hizmet ihracatı dünya ekonomisinde hızlı büyümenin en önemli aracı olma durumunda gelmiştir. Gelişmekte olan ülkeler 1990'dan sonra hizmet ihracatlarını dünya toplam ticaretinde yüzde 14'den yüzde 18'e çıkarmışlardır (Stern, 2003: 6). Ayrıca Hindistan, Çin ve Filipinler halen yazılım sektöründe ihracatlarını artırarak ilerletmektedirler.

Son yirmi yılda Güne Kore dışa dönük politikalarla endüstrileşme sürecine girmiştir. 1964-1984 yılları arasında Kore'nin GSMH'sı yıllık yaklaşık olarak yüzde 8.4 artmıştır. 1964'lerin sonuna doğru, hükümet ihracata dönük sanayileşme politikalarını benimsemeye başlamışlardır. İhracata dönük sanayileşme politikası tekstil sektörünü canlandırmış bu yönde ihracat oranı hızla artmıştır. Ayrıca tekstil sektöründe Kore'de istihdam artmış ve de bu sayede toplam işsizlik oranı düşmüştür. 1960'larında sonunda Kore'de tarım ürünlerinde çalışan fazla işgücü ilk önce tekstil sektörüne kanalize edilmiştir. Daha sonraları da sermaye-yoğun ve beceri-yoğun sektörlere kanalize edilmişlerdir. İhracata dönük sanayileşme stratejisi Kore açısından başarılı olmuştur ve büyümesini hızlandırmıştır. İthal ikameci sanayileşme politikaları Kore açısından başarı getirememiştir. Bazı ekonomistler ise Kore'nin

endüstrileşme sürecinin serbest ticaret rejimi sonucu başarıya ulaştığını savunmaktadırlar. Westphal and Kim(1977) ve Westphal(1978) çalışmaları bunu gösterecek niteliktedir. Dışa açılma ile birlikte ülkeler karşılaştırmalı üstünlük avantajını ve de verimlilik artışını kullanabilmektedirler. Kore'nin bu başarısında önemli bir işlev de Kotra'dır. Kotra 1962 yılında kurulan Kore için ürünlerin ihracatının ve ithalatının geliştirilmesinden; yatırımların geliştirilmesinden; teknolojik ve sanayi işbirliğinin desteklenmesinden sorumludur (Hong, 2002: 1).

İhracat teşviklerinin, ithal ikameciliğe göre üç avantajı vardır. Birincisi ithal ikameci politikaların en önemli aracı olan kontrol mekanizmalarının etkinlik açısından, ihracatın teşvik sistemlerine göre etkinliği daha azdır. İkincisi dış piyasadaki ürünlerle rekabet içine girmiş bir ekonomik sistemin etkinliğinin korunmuş bir yerli piyasaya göre daha etkin çalışacağıdır. Üçüncüsü ise dış ticaretten etkinlik kazançlarının ekonomik kalkınma açısından önemli bir kaynak olduğudur.

İhracat kapasitesi zayıf olan az gelişmiş ülkelerin teknolojik sanayi ürünlerini ihraç etme imkanlarının bulunmadığı bir durumda, üstün oldukları malları kullanarak ihracat yapmaları önem taşımaktadır. Az gelişmiş ülkeler emek yoğun ürünleri dış pazara ihraç ederek dış ticaretten kazanç sağlamaktadırlar (Yung-Chul, 1991: 340). Sermaye ve teknoloji yoğun ürünleri pazarlayamayan ülkelerin en önemli kaynaklarından olan emek yoğun ürünler yerel büyüme açısından önem taşımaktadır.

Gelişmekte olan ülkeler açısından dış ticaretin önemi büyüktür. Araştırma ve gözlemler mal ve hizmet ticareti açısından korumacı politikaların yerine destekleyici politikaların hizmet ihracatçısına daha yararlı olduğunu göstermiştir. Dünya standartlarında hizmetlere erişim, gelişmekte olan ülkelerdeki ihracatçılara rekabetçi üstünlüklerinden yararlanma olanağı verecektir. Serbest dış ticaret politikaları, fiyatların düşmesi, daha iyi kalite ve tüketiciler için daha geniş seçim olanağı gibi sonuçlar yaratacaktır. Bu faydalar, ekonomik sistemi etkileyecek ve diğer birçok mal ve hizmetin arz koşullarının gelişmesine katkıda bulunacaktır. Diğer bir fayda, hizmet ihracatı

için temel başarı etmeni olan, daha hızlı buluş yapma fırsatıdır. Liberal piyasalara sahip ülkeler daha başarılı bir şekilde ürün ve süreç geliştirebilmektedirler. Dış ticaretin engellenmesi ve ihracatın teşvik edilmemesi yoksul ülkelere iktisadi anlamda olumsuz yansıyabilmektedir. Az gelişmiş ülkelerde emek yoğun malların önündeki engeller piyasaya erişimi engellemekte ve istihdamın artırılmasını da olumsuz etkilemektedir.

2.4.4. Dış Ticaretin Dinamik ve Statik Yararları

Dış ticaret teorileri, ticaretin dinamik ve statik yararlarının olduğunu işlemektedirler. Dış ticaretin statik yararları karşılaştırmalı üstünlükler teoremine göre uluslar arası uzmanlaşma ile beraber artmaktadır (Thirlwall, 1981: 333). Dış ticaretin statik yararları genellikle karşılaştırmalı üstünlükler yasasına göre incelenmektedir.

Karşılaştırmalı üstünlükler iki mal arasında marjinal dönüşüm eğrileri ile ölçülebilen ve üretim olanakları eğrisinin eğimini belirten bir tanımdır. Tam rekabet şartlarında iki mal arasındaki yerli fiyat oranları marjinal dönüşüm oranına eşit olacaktır. (P_x/P_y) Dış ticaret başladığında iki ülkede tek bir fiyat oranı X ve Y malları için olacaktır. Böylece iki ülkenin refah düzeyi de artarak kalkınma hızları artacaktır. İki ülke de bu durumdan fayda sağlamaktadırlar. Karşılaştırmalı üstünlükler kuralına göre bir ülkenin bir malda uzmanlaşması o ülkede kıt olan kaynakların maksimum düzeyde fayda sağlayacak biçimde üretilmesini sağlamaktadır. Dış ticaret ile burada bazı kaynaklar daha ucuza alınabilmektedir ve ülkenin refah düzeyini artıracak üretim mal ve hizmetleri de yerli üretim ile sağlanabilmektedir. Hicks (1959)'e göre dış ticaretten kazanç verilen şeyler ile alınan şeyler arasındaki farkların toplam değeridir. Dolayısı ile bu farkın pozitif olması önem taşımaktadır.

Bir ülke otarşi durumundan dışa açık duruma geldiğinde üretim ve tüketimin yapısal değişikliğinden dolayı milli gelir artacak, dolayısı ile büyüme oranı artacaktır. Buradaki dış ticaretten kazanç liberizasyon sürecinde

statik olacaktır. Yüksek maliyetli arz yaratan üreticilerle düşük maliyetli arz yaratan üreticilerin serbestleşme ile yer değiştirmesi dış ticaretin statik yararlarındandır (Thirlwall, 1981: 336).

Dış ticaretin dinamik yararları ticaretin üretim olanakları eğrisi üzerindeki etkisi ile gündeme gelmektedir. Ölçek ekonomileri, uluslar arası yatırım ve teknolojik bilginin aktarımı dinamik yararların örnekleri olmaktadır. Dış ticaret ile birlikte ülkenin üreticilerinin pazarları artmaktadır. İhracat ile birlikte üreticiler mallarını diğer ülkelere satabilmekte ve ülkenin toplam refah artışı ile beraber kalkınmayı da artırmaktadır. Piyasanın büyüdüğü bir ortamda, sermaye birikimi, ölçeğe göre artan bir durum varsa, daha hızlı gelişecektir. Dış ticaretin dinamik yararları üretimin artan getiri ile beraber yapılması şartı ile statik yararlarından daha fazla olacaktır ve kaynaklar daha etkin bir şekilde dağıtılacaktır. Dış ticaret ile etkin olmayan kaynakların etkinleştirilmesi sağlanabilmektedir. Dış dünyadan mal alıp onlara mal satmak ülke ekonomisi açısından önem arz etmektedir. İthalatın iki şekilde yararı görülmektedir; 1) Yerli olarak ithal edilebilecek malın bir ikamesi söz konusu değilse ve bu mal ve hizmet yerli kaynaklardan temin edilemiyorsa, ülke için yararlı olacaktır. 2) İthal edilen mallar yerli kaynaklara göre daha verimli olabilmektedir. İhracat artışı ve büyüme ekonominin sanayileşme tarafında yapısal değişikliklerin meydana gelmesi ile beraber ekonomide sağlanan ivme sürdürülebilir olmuştur. Uzun dönem büyüme sürecine giren ekonomi, dış ticaretin dinamik yararını görmüş ve sanayi ürünlerinde bir çeşitlenmeye gitmiştir. Güney Kore ve Tayvan otuz yıla yakın sürdürülebilir büyüme göstererek, gelişmekte olan ülkeler arasında "süper başarılı" sayılarak dinamik kalkınmayı gerçekleştirmişlerdir (Pack, 1986: 91). Asya Mucizesi de denilen bu durum ekonomi metinleri arasında gereğince yer alınarak incelenmiştir. Dış ticaretin dinamik yararları olarak üretim olanakları eğrisi sağa kayacaktır ve de daha yüksek bir refah seviyesi yakalanacaktır.

Kehoe(2004) dış ticaretin toplam faktör verimliliği ile ölçülebilecek değişimleri etkileyebileceğini vurgulamaktadır. O, dış ticaretin verimlilikteki artışa etkisinin statik genel denge modelleri ile ölçülemediğini ve sermaye

birikimini değiştirerek, yerli tasarruf ve doğrudan yatırımlar eğilimlerini etkileyebileceğini savunmaktadır Ayrıca bu değişkenler, ekonomik büyümeyi etkileyecektir(Kehoe,2004:1) Çalışma, 1980-2002 yılları Meksika ekonomisi için dinamik genel denge modelini uygulamaktadır ve bu modelin dış ticaretin verimlilik artışını ölçmede kullanılabileceğini belirtmektedir (Kehoe, 2004: 3-4). Ayrıca, dış ticaret akımları, sektörler arası ve sektör içi firmalar arası, kaynakların tekrar dağılımını etkileyeceğinden, verimliliğin değişeceğini vurgulamaktadır(Kehoe, 2004: 4). Daha sonra, 1980-2002 yılları arası toplam faktör verimliliğindeki değişimi, dinamik genel denge modeli ile açıklayarak, firmaların dağılımı ve teknolojik uyumundan dolayı dış ticaretin verimlilik üzerine olumlu etki yaratacağını vurgulamaktadır(Kehoe,2004:5).

Serbest ticaret ve dışa açıklık küreselleşmenin ekonomik anlamda en önemli anahtarlarından birisidir. Küreselleşme sonucu telekomünikasyon sektörünün gelişmesi ve de ticaretin elektronik ortama taşınması sonucu ülkelerin kurumlarının önemi azalmaya başlamıştır (Hanna, 1990: 269). Dış ticaretin serbestleşmesi sermaye birikiminin sağlanması açısından önem taşıdığı görölmektedir. Güney Kuzey arasındaki bu kadar fark olmasının kapatılmasının bir yolu da ticaretin serbestleşmesi ve açıklığının artırılmasıdır. Dış ticaret arttığı zaman ülkeler birikimlerini artıracak ve Güney Kuzey yakınsaması daha hızlı gelişecektir, yayılma etkisi göröldükten sonra da ülkelerin uzun dönem büyüme hızı artacaktır.

Juan(1998) çalışması küreselleşme, dış ticaret ve kalkınma ilişkisini ülkeleri sınıflara ayırarak ortaya bir sonuç ortaya koymaktadır. Ülkeleri büyük-küçük ülke olarak sınıflandırdıktan sonra dışa açıklık seviyesine göre tekrar bir kategoriye koymaktadır. (Juan, 1998: 276) $(X+M)/GSYİH$ dışa açıklık seviyesine göre en açık ülkeler olarak; Hong-Kong (263), Singapur (254), Tayvan (200), İrlanda (193), Malezya (163), Belçika (143), Notherland (109), Filipinler (97), Avusturya (89), Tayland (87), İsviçre (85), Kanada (84)'yı alınmaktadır. $(X+M)/GSYİH$ dışa açıklık seviyesine göre en kapalı ülkeleri ise; Japonya (20), Pakistan (21), Hindistan (25), ABD (26), İran (30), Peru (30), Kolombiya (31), Avustralya (39), Algeria (40), Çin (40)'ı almaktadır.

Burada parantez içindekiler $(X+M)/GSYİH$ 'yı ifade etmektedir. Juan(1998) çalışmasında küresel dünyada ülkeler arası çok büyük farklılıkların olduğunu ve dışa açılma ile beraber yakınsama, yakalamanın gerçekleşmesi ile bu ayrım kaldırılabilceğini göstermektedir.

Gelişen dünyada artık ülkeler ortak politikalar uygulayarak birlik kurma çabalarını hızlandırmaktadır. Bilindiği gibi AB'ye girmek birçok ülkenin stratejik hedefidir. Avrupa Birliği bünyesinde ticaretin açıklığı , sermayenin ve emeğin serbest dolaşımı verimliliği artırdığı dolayısı ile dünyada orta politika olarak kullanılabilir. Sermaye, mal ve hizmetlerin kar amacı ile amacı ile diğer ülkelere gidebilmesi kalkınma açısından önem taşımaktadır. Üretim fonksiyonu bölümünde belirtilen faktörlerin ucuz maliyetle temini kar maksimizasyonunu artırarak sermaye birikimini sağlayacaktır.

Avrupa Birliğinde dışa açıklığın $(X+M)/GDP$ 1960 ile 1980 arasında bir avantaj niteliğinde kendini gösterdiği görülmektedir. Avrupa Ekonomik Birliğinde GATT Kenedy Görüşmelerinde, içsel olarak gümrük tariflerinin tamamen kaldırılma sürecinin hızlanması gerektiği vurgulanmış ve görüşmeleri izleyen yıllardan sonra dışa açıklığın hızla artmıştır. (Carreres, 2001: 7) 1960 yılından sonra (1970 petrol şoku ihmal edilmiştir.), 1980'lere kadar, iktisadi manada dışa açıklığın Avrupa Birliği sürecinde arttığı anlaşılmaktadır.

Dış ticaret ve büyüme ilişkisine yönelik 1970 ve 1980'lerde çapraz-ülke ekonometrik çalışmalarının yapıldığı gözlenmiştir. Balassa (1978) ihracattaki büyüme, kalkınma arasındaki ilişkiyi irdelemek için regresyon çalışması yapmıştır. Üretimdeki çıktı seviyesini incelemek için ihracatın etkisini çıkartıp , ekleyerek çalışmasını sürdürmüş ve sonuç olarak ihracatın ekonomik kalkınma üzerine pozitif etkilerinin olduğunu göstermiştir. Krueger(1978) de serbestleşme ile beraber ihracattaki artış hızının GSMH hızından daha fazla olduğu durumda ekonomik büyümenin daha hızla artacağını savunarak konunun önemine değinmektedir.

Ülkeler kimi zaman belli ürünlerde ithalatı kısılabilmektedirler. Fakat bu mevsimseldir ve özel durumlar için geçerlidir. Örneğin, Kerr(2004) dış ticaretin ülke ekonomisine önemi farklı bir çerçeveden ele almaktadır. Konuyu incelerken, ülke terörünün dış ticarete dolayısıyla ülke ekonomisine etkisini incelemektedir (Kerr, 2004: 5). Çalışmada, ABD'nin 11 Eylül 2001 saldırılarından sonra yeni bir ithalat rejimi uyguladığını vurgulamaktadır. Örneğin, biyolojik terörden ülkeyi korumak için, ABD'de gıda ithalatına kısıtlamalar getirilmiştir(Kerr, 2004:6). Terörist saldırıları azaltmak için uygulanacak önlem ve politikaların, ona göre dış ticareti olumsuz etkileyecek bir maliyeti vardır (Kerr,2004: 5)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DİŞ TİCARET ve BÜYÜME İLİŞKİSİNDE TEORİK MODELLER

Çalışmanın bu bölümünde dış ticaretin ekonomik büyümeye etkisini teorik açıdan ele alan ekonometrik modeller incelenecektir. Bu bölümde Sinha (2002)'nin dışa açıklığın ekonomik büyümeye etkisini inceleyen çalışması temel alınarak analizlere yer verilecektir. Birçok iktisatçı ekonometrik olarak dış ticaret ve büyüme arasındaki ilişkinin tam olarak açıklanamadığını öne sürmektedirler (Appleyard, 1995: 3). Fakat yapılan çalışmalar ve ekonomide liberalleşme çabaları incelendiğinde, dünya ülkelerinde serbestleşmenin arttığı ve bunu da büyümeye olumlu etki yaptığı görülmektedir (Christian, 2002: 3).

Sinha and Sinha (1996) dışa açıklık ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi Asya ülkelerinde incelemeyi hedeflemiştir. Dışa açıklık tanımı, Sinha'nın çalışmasında Summers and Heston(1991)'de belirtilen, ihracat ve ithalatın toplamının GSYİH'ya oranı ile ifade edilmiştir.

Dış ticaret bilindiği gibi ithalat ve ihracatın toplamı olarak ifade edilmekte, bu noktada ihracat bir ülke için üretimin bir çıkış noktasını sağlayarak ülke açısından bir gelir kapısı oluşturmaktadır (Colombatto, 1990: 579-582). İhracatın büyümeye ikinci etkisi ise; uzun dönemde ihracat büyümeye dolayısıyla kalkınmaya daha fazla teknolojik gelişme ve tasarruf sağlanarak büyüme teorilerinin tabanında pozitif bir etki yaratacağıdır Dış ticaretin ekonomik göstergeler ve uluslar arası kuruluşlar arasında kredibilitesinin artırılması açısından, ihracatın ithalat miktarından fazla olması olumlu etki yapmaktadır (Balassa, 1978: 181-189).

Dış ticaretten iktisadi çalışmalarda bahsedildiği zaman genellikle İhracat politikalarının önemi üzerinde durulmakta ve büyüme üzerindeki

etkileri araştırılmaktadır. Emery (1967), Michaely (1977), Balassa (1978), Krueger (1978) ve Feder (1982) ihracatın önemi üzerinde duran çalışmalardır. İhracatın önemi üzerinde duran çalışmalardan, nispeten daha yeni olanlar ise; Dollar (1992), Harrison (1995), Frankel and, Romer(1999), Krueger (1990), Sengupta (1994) ve Edwards (1993)'ın çalışmalarıdır. Bu çalışmalar arasında dikkat çeken Frankel, Jeffrey, A. and David Romer (1999) dış ticaret ve kalkınma arasında pozitif bir ilişki yakalamaktadırlar.

Dış ticaret ile ilgili yapılmış ekonometrik çalışmalarda ithalatın genellikle ihmal edilen bir bağımlı değişken olduğu görülmektedir. Bir ülkede ithalatın artması birçok iktisatçı için kötü bir sinyal olarak algılanmakta fakat ihracatın artması olumlu bir sinyal olarak incelenmektedir. Bilindiği gibi ihracatın artması birçok iktisatçı tarafından konu edilmekte Ram (1990) gibi çalışmalar da ithalatın önemini vurgulayabilmektedir(Sinha, 2002: 90). Ram, ithalattaki artış ile GSMH'daki büyümeyi geliştirmekte olan ülkeler üzerinde artırılmış üretim fonksiyonu bakış açısı ile incelemektedir. Ram (1990) bazı ülkeler için bu ilişkiyi pozitif olarak bulmaktadır. Ram (1990)'a göre enerji ithalatı ve sermaye malları ithalatı az gelişmiş ülkeler için kalkınmanın motoru olabilmektedir. Fakat aynı çalışmada ithalatın ancak etkin olarak kullanıldığı zaman kalkınmaya faydası olabileceği belirtilmekte ve her zaman ithalatın kalkınmaya faydasının olmayabileceği vurgulanmaktadır (Ram, 1990: 45-66).

Üreticilerin arzı artırabilmeleri için hammadde ve bazı ara mallarına ihtiyaçları vardır. Üretimi tamamlayacak ve arzı artıracak mal ve hizmetlerin başka ülkelere temini ülkeye fayda sağlayabilmekte üretimin motoru olabilmektedir. Örneğin, Martin et al(2000) içsel teknolojinin gelişmesi açısından, ithalatın ülke içi üretimi dolayısıyla büyümeyi artırdığını vurgulamaktadır(Guisan and Exposito, 2004: 7).

Guisan and Exposito, geliştirmekte olan ülkelere, ithalata dayalı büyümenin önemi üzerinde durmaktadır. Ona göre, üretimi tamamlayıcı ithalat, ülke içi üretimi bu yolla artırılabilir. İhracat da ülkede ithalatın finansmanı açısından önem taşımaktadır(Guisan and Exposito,2004: 7). Guisan and Exposito(2004) ABD, Japonya, Fransa, İspanya ve İrlanda gibi OECD

lkelerinin Arjantin, Brezilya, Meksika ve Çin gibi OECD dışı ülkelerinin verilerini kullanarak ekonometrik tahmin modeli oluşturmaktadır. alışmasında, reel ithalatın artması ile beraber, imalat sanayii üretiminin artacağını çünkü ithal edilen malların genellikle ülke içi üretim tamamlayıcısı olduğunu vurgulamaktadır(Guisan and Pilar, 2004: 8).

Sinha(2002) alışmasında, ekonomik büyümeye etki eden iki önemli içsel faktörü eklemektedir. Yatırımdaki artış ve nüfus artış oranı değişken veri olarak kullanılarak modele dahil edilmektedir. Çalışmada ayrıca Solow - Swan modelindeki GSMH fonksiyonuna nüfus ve yatırım artışlarını da ekleyerek versiyon oluşturulmaktadır. Sinha(2002) 19 Asya lkesini Dünya Bankası (1987) verilerine göre 1973-1985 dönemi arasında incelemiş ve dünya bankasının sınıflandırması kullanılmıştır. Sınıflandırmaya göre; Hong-Kong, Singapur, Güney Kore güçlü biçimde ılımlı dışa dönük ülkeler olarak nitelendirilmişlerdir. Güney Kore dışa dönük liberal ekonomi için en uygun örnek olarak seçilebilmektedir Kore'nin ekonomik ilerlemesinde birçok faktörle birlikte en önemlisi ihracata dayalı sanayileşme olmuştur. Güney Kore'de (ithalat+ihracat)/GSMH oranı 1970 ve 1980'li yıllarda önemli bir sıçrama göstererek dışa açıklık oranını fazlasıyla yükseltmiştir. İsrail, Malezya, Tayland ılımlı dışa dönük ülkeler olarak sınıflandırılmıştır. Endonezya, Pakistan, Filipinler ve Sri Lanka ise ılımlı ie dönük olarak sınıflandırılmıştır. Bangladeş ve Hindistan ise güçlü bir şekilde ie dönük ülkeler olarak sınıflandırılmıştır. Sinha çalışmasının ikinci bölümünde GSMH, yatırım büyüme oranı, açıklık büyüme oranı, nüfus büyüme oranı arasındaki ilişkiyi model kurarak incelemektedir.

3.1. Sinha Modelinin Varsayımları

$Y(t)$ = ticaret hadlerine göre ayarlanmış ,gerçek GSMH zamana göre sürekli fonksiyon.

$K(t)$ = t zamanında sermaye stoku

$N(t)$ = t zamanında saat başına emek

$L(t)$ = t zamanında nüfus

$T(t)$ = t zamanında emek üretkenliği ya da teknolojik değişme

$R(t)$ = Ticaretin değeri

$$Y(t) = F(K(t), N(t)) \quad (0.5)$$

$$Y(t)/N(t) = f(K(t)/N(t)) \quad (0.6)$$

δ sermayenin yıpranma payını göstermek üzere Solow(1956) formülasyonu gösterilirse;

$$dK(t)/dt = sY(t) - \delta K(t) \quad (0.7)$$

Nüfusun sabit bir n oranı ile büyüdüğünü varsayarsak;

$$dL(t)/dt = nL(t) \quad (0.8)$$

$$dT(t)/dt = \alpha(dR(t)/dt)K(t)/L(t) + \lambda T(t) \quad (0.9)$$

0.9 denklemini teknolojik değişim oranını göstermektedir. Standart Neo-Klasik büyüme modelinde teknolojik değişme dışsaldır.

$$dT(t)/dt = \lambda T(t) \quad (0.10)$$

1 F fonksiyonu K ve N'ye göre 1. dereceden homojen denklemdir Formülasyon zamana göre sürekli Solow-Swan modelidir.

2 İşgücü verimliliği K/L 'deki değişmelerle incelenmektedir.

3 Yapararak öğrenme ;(alfa) öğrenme katsayısını göstermektedir (Arrow, 1962: 155-173). Bu ayrıca Romer (1986) içsel büyüme modelindeki özellikleri de göstermektedir. Alfa'nın'ın burada ihracat ve ithalattan etkilendiğini varsayılmaktadır. Daha fazla alfa değeri için ihracat ve ithalatın miktarı önemlidir. R(t) burada ihracat ve ithalatın toplamı olarak gösterilmektedir. Dolayısı ile denklem bize dış ticaretin beşeri sermayeyi etkileyeceğini göstermektedir. Bir ülkenin kalkınabilmesi için beşeri sermayenin gelişmesi gerekmektedir.

$$N(t)=T(t)L(t) \quad (0.11)$$

$$k(t)=K(t)/N(t) \quad (0.12)$$

0. 12 denklemi de sermaye yoğunluğunu tanımlamaktadır.

Denklem 0.7'den 0.6 denklemi kullanarak 0.13 elde edilmektedir.

$$dK(t)/dt = sNf(k(t)) - \delta K(t) \quad (0.13)$$

$$[dK(t)/dt]/K(t) = sf(k(t))/k(t) - \delta \quad (0.14)$$

0.14 denklemi sermaye stokundaki değişimin, sermaye başına sermaye stokuna oranı olarak özetlenmektedir.

$$dN(t)/dt = L(t)dT(t)/dt + T(t)dL(t)/dt \quad (0.15)$$

0.15 denklemi, 0.11 'in türevi alınarak elde edilmektedir. Bu denklemi tekrar düzenleyerek de denklem 0.16 elde edilmektedir.

$$[dN(t)/dt]/N(t) = [L(t)/N(t)]dT(t)/dt + [T(t)/N(t)]dL(t)/dt \quad (0.16)$$

Denklem 0.16'nın sağ tarafını da denklem 0.8 ve 0.9 ile değiştirdiğimizde;

$$[dN(t)/dt]/N(t) = [\alpha(dR(t)/dt)K(t)/L(t) + \lambda T(t)] + nL(t)/L(t) \quad (0.17)$$

ya da

$$[dN(t)/dt]/N(t) = \alpha(dR(t)/dt)k(t) + \lambda + n \quad (0.18)$$

denklemi elde edilmektedir.

Denklem 0.11 'in t'ye göre türevi alınır;

$$dk(t)/dt = [dK(t)/dt]/N(t) - K(t)[dN(t)/dt]/(N(t))^2 \quad (0.19)$$

Denklem 0.17ve 0.14'u 0.19'dan elde edilen

4 Dışsalılıktan dolayı denklem 0.10 basite indirgenebilmektedir. Solow-Swan modelinin genelleştirilmiş şeklini vermektedir. Solow(1956), Swan(1956).

5 Denklem 0. 10 'a ek olarak 0.11 nüfusu etkin işgücüne ilişkilendirmektedir

$$[dk(t)/dt]/k(t) = [dK(t)/dt]/N(t) - K(t)[dN(t)/dt]/N(t) \quad (0.20)$$

ifadesine yerleştirilirse 0.21 denklemi elde edilir.

$$[dk(t)/dt]/k(t) = sf(k(t))/k(t) - \alpha(dR(t)/dt)k(t) - \lambda - n - \delta \quad (0.21)$$

0.5. denklemini de kullanarak

$$Y(t) = N(t)f(k(t)) \quad (0.22)$$

elde edilebilmektedir. 0.12'yi de 0.22 denkleminde kullanarak, 0.23 denklemi elde edilmektedir.

$$Y(t) = T(t)L(t)f(k(t)) \quad (0.23)$$

$$dY(t)/dt = [dT(t)/dt]L(t)f(k(t)) + T(t)f(k(t))[dL(t)/dt] + f'(k(t))dk(t)/dt \quad (0.24)$$

0.24 denkleminin sağ tarafı sadeleştirilirse 0.25 elde edilir.

$$[dY(t)/dt]/Y(t) = \alpha(dR(t)/dt)K(t)f(k(t))/Y(t) + \lambda T(t)L(t)f(k(t))/Y(t) + T(t)L(t)n/N(t) + f'(k(t))[dk(t)/dt]/Y(t) \quad (0.25)$$

ya da 0.26 denklemi elde edilmektedir.

$$[dY(t)/dt]/Y(t) = \alpha(dR(t)/dt)k(t) + \lambda + n + f'(k(t))[dk(t)/dt]/Y(t) \quad (0.26)$$

0.26 denkleminde Inada (1963)⁶ koşulunun 0.5. denkleminde gerçekleştiğini varsayarsak, k^* durağan durum çözümünün 0.26 denklemi için çözülebilmektedir. 0.26 denkleminin durağan olmayan çözümü için Villanueva(1994) çalışması ile yapılmıştır. Durağan durumda $dk(t)/dt=0$ olmaktadır. Böylece 0.23 denklemi tekrar yazıldığında;

$$[dY(t)/dt]/Y(t) = \alpha(dR(t)/dt)k^*(t) + \lambda + n \quad (0.27)$$

⁶ Inada koşulu üretim fonksiyonu $f: R_+ \rightarrow R_+$; $f(0) = 0$, $f'(0) = \infty$, $f'(\infty) = 0$ ve de $f'(\infty) = \infty$ varsayımları sağlanmalıdır. Artan ($f'(k) > 0$) ve de içbükey.

$f''(k) < 0$ fonksiyonu bütün $k \in R_+$ için çoğu uygulamalı literatürde kullanılan bir fonksiyondur. Inada iki sektörlü büyüme modellerinde bu şartın dengeli bir büyümeyi sağlamak için yeterli olacağını belirtmektedir. $f: R_+ \rightarrow R_+$; $f(0) = 0$, $f'(0) = \infty$, $f'(\infty) = 0$ ve de $f'(\infty) = \infty$ varsayımlarının gerçekleşmesi için üretim fonksiyonunun Cobb-Douglas olması gerekmektedir.

elde edilmektedir. Denklem 0.27 tekrar yazıldığı fonksiyonel formülasyon 0.28 ile gösterilmektedir.

$$[dY(t)/dt]/Y(t) = g(\alpha(dR(t)/dt), n, k) \quad (0.28)$$

0. 28 denklemi incelendiğinde çeşitli sonuçlar çıkarılabilmektedir. Denklem 0.28'den elde edilecek sonuçlar;

- 1) GSMH'daki büyüme oranı öğrenme fonksiyonuna bağlıdır.
- 2) GSMH'daki büyüme oranı yatırım oranının büyüme hızına bağlıdır
- 3) GSMH'daki büyüme oranı nüfus artış oranına bağlıdır.

Öğrenme oranının (ihracat+ithalat)'ın büyüme oranının bir fonksiyonu olduğunu için; 0.28 denkleminin doğrusal versiyonu ;

$$gy_t = a_0 + a_1 gxm_t + a_2 gi_t + a_3 n_t + \varepsilon_t \quad (0.29)$$

0.29 denkleminde gy_t , GSMH'ın büyüme hızı, xm_t ise açıklığın büyüme hızıdır. gi_t gerçek yatırım oranının büyüme hızı ve n_t nüfus artış oranıdır.

Sinha (2002) çalışması data olarak; Bangladeş (1959-1992), Çin (1960-1992), Hong Kong (1960-1992), Hindistan (1950-1992), Endonezya (1960-1992), İran (1955-1992), Irak (1953-1987), İsrail (1953-1992), Japonya (1950-1992), Malezya (1955-1992), Pakistan (1950-1992), Filipinler (1950-1992), Singapur (1960-1992), Güney Kore (1953-1991), Tayvan (1951-1992), Tayland (1950-1992)' kullanılmıştır.

Sinha (2002) çalışmasının Philips-Perron Kök Testleri sonuçları aşağıdaki tabloda verilmiştir.

TABLO: 3.1. Sinha(2002) çalışmasının Philips-Perron Kök Test**Sonuçları. (Sinha, 2002: 93)**

Table 1. Phillips-Perron Unit Root Tests

Country	y_{it}		gx_{it}		g_{it}		n_t	
	W. T.	Trend	W. T.	Trend	W. T.	Trend	W. T.	Trend
Bangladesh	-11.21 (-2.62)	-12.56 (-3.21)	-7.19 (-2.62)	-7.14 (-3.21)	-6.66 (-2.62)	-6.63 (-3.21)	-10.41 (-2.62)	-11.40 (-3.21)
China	-3.72 (-2.62)	-3.70 (-3.21)	-5.73 (-2.62)	-6.95 (-3.21)	-6.18 (-2.62)	-4.12 (-3.21)	-4.16 (-2.62)	-5.88 (-3.21)
Hong Kong	-4.04 (-2.62)	-4.55 (-3.21)	-6.55 (-2.62)	-6.81 (-3.21)	-3.49 (-2.62)	-3.51 (-3.21)	-4.67 (-2.62)	-5.39 (-3.21)
India	-6.17 (-2.60)	-6.64 (-3.19)	-6.55 (-2.60)	-7.16 (-3.19)	-9.05 (-2.60)	-9.53 (-3.19)	-3.19 (-2.60)	-3.32 (-3.19)
Indonesia	-3.38 (-2.62)	-3.44 (3.21)	-8.25 (-2.62)	-9.51 (3.21)	-2.91 (-2.62)	-5.81 (3.21)	-2.77 (-2.62)	-3.34 (3.21)
Iran	-4.68 (-2.61)	-4.70 (-3.20)	-3.23 (-2.61)	-3.18 (-3.20)	-5.77 (-2.61)	-5.76 (-3.20)	-5.22 (-2.61)	-5.88 (-3.20)
Iraq	-4.80 (-2.61)	-4.94 (-3.21)	-4.95 (-2.61)	-4.98 (-3.21)	-4.49 (-2.61)	-4.41 (-3.21)	-3.14 (-2.61)	-3.69 (-3.21)
Israel	-3.95 (-2.61)	-4.12 (-3.20)	-5.61 (-2.61)	-6.23 (-3.20)	-4.94 (-2.61)	-4.86 (-3.20)	-3.59 (-2.61)	-3.76 (-3.20)
Japan	-3.45 (-2.60)	-4.31 (-3.19)	-8.41 (-2.60)	-9.88 (-3.19)	-6.70 (-2.60)	-6.96 (-3.19)	-3.87 (-2.60)	-5.45 (-3.19)
Jordan	-6.09 (-2.61)	-6.53 (-3.20)	-6.91 (-2.61)	-6.85 (-3.20)	-5.29 (-2.61)	-6.00 (-3.20)	-5.84 (-2.61)	-5.82 (-3.20)
Malaysia	-4.78 (-2.94)	-4.71 (-3.20)	-4.83 (-2.94)	-5.00 (-3.20)	-6.37 (-2.94)	-6.29 (-3.20)	-1.57 (-2.94)	-2.12 (-3.20)
Myanmar	-6.44 (-2.61)	-6.31 (-3.20)	-4.92 (-2.61)	-4.78 (-3.20)	-7.55 (-2.61)	-7.59 (-3.20)	-5.10 (-2.61)	-5.52 (-3.20)
Pakistan	-6.04 (-2.60)	-6.11 (-3.19)	-6.92 (-2.60)	-7.06 (-3.19)	-7.26 (-2.60)	-7.47 (-3.19)	-5.75 (-2.60)	-6.21 (-3.19)
Philippines	-3.16 (-2.60)	-3.82 (-3.19)	-6.24 (-2.60)	-6.19 (-3.19)	-4.85 (-2.60)	-4.93 (-3.19)	-5.07 (-2.60)	-5.79 (-3.19)
Singapore	-3.56 (-2.62)	-3.48 (-3.21)	-4.28 (-2.62)	-4.18 (-3.21)	-4.37 (-2.62)	-4.41 (-3.21)	-5.05 (-2.62)	-4.96 (-3.21)
South Korea	-4.64 (-2.61)	-4.80 (-3.20)	-6.34 (-2.61)	-8.05 (-3.20)	-1.99 (-2.61)	-9.89 (-3.20)	-7.31 (-2.61)	-8.20 (-3.20)
Sri Lanka	-8.20 (-2.60)	-8.26 (-3.19)	-5.87 (-2.60)	-5.93 (-3.19)	-7.51 (-2.60)	-7.45 (-3.19)	-1.96 (-2.60)	-5.49 (-3.19)
Taiwan	-5.41 (-2.61)	-5.33 (-3.20)	-6.00 (-2.61)	-6.06 (-3.20)	-6.25 (-2.61)	-6.23 (-3.20)	-2.00 (-2.61)	-6.10 (-3.20)
Thailand	-5.41 (-2.60)	-5.33 (-3.19)	-6.00 (-2.60)	-6.06 (-3.19)	-6.25 (-2.60)	-6.23 (-3.19)	-2.00 (-2.60)	-6.10 (-3.19)

Note: W. T. and Trend stand for test statistics for a variable without trend and with trend respectively. Critical values (from MacKinnon (1991)) at 10% level are in parentheses.

ARMA (p,q) işlemini bilinmeyen bir sıra ile yapmak önem taşımaktadır.

$y_t = c_0 + c_1 y_{t-1} + c_2(t - T/2) + v_t$ denkleminde T toplam gözlem sayısıdır. v_t ise hata terimidir. $H_0: c_1=1$, $H_1: c_1,1$ 'e eşit değildir. Bu çalışma ile GSMH'daki büyüme ile açıklık, yatırım üzerine etkileri incelenmiştir. GSMH'daki büyüme ile açıklıktaki büyüme, yerli yatırım ve nüfus arasında bir ilişki kurulmaktadır. Çoğu çalışma büyüme ile ihracat arasında yalın bir ilişki kurmaktadır fakat dikkat edilmesi gereken bir nokta da Sinha(2002) çalışmasının yatırımı da bu ilişkiye katmasıdır. Phillips-Perron birim testlerini çalışma 19 ülke için kullanmaktadır ve dataların durağan olup olmadığını test etmeye çalışmaktadır. 15 ülke için değişkenlerin durağan olduğu tablodan görülmektedir. Diğer dört ülke yani Sri Lanka, Taiwan ve Tayland için nüfusun durağan olmadığı

görülmektedir. Sinha'nın çalışmasında anlatılan değişkenler GSMH'daki artış hızının açıklık, yerli yatırım ve nüfus artış hızı ile doğru orantılı olduğu sonucunu ortaya koymaktadır. Birçok ülke için sonuçların doğrulayıcı çıktığı çalışmadan anlaşılmaktadır. Çin, Hong-Kong, Endonezya, İsrail, Japonya, Filipinler, Singapur ve Güney Kore için yerli yatırımın artış hızı oranının katsayısının sıfırdan farklı ve pozitif olduğu anlaşılmaktadır. Aynı şekilde bazı istisnalar olmak üzere, çoğunlukla nüfustaki artış oranı katsayısı pozitif çıkmaktadır (Sinha, 2002: 94). Genel konuşmak gerekirse bu çalışmadan GSMH'daki artış oranı ile yerli yatırım, açıklık arasında pozitif ilişkinin olduğu anlaşılmaktadır. ve regresyon çıktı tablosu aşağıdaki gibidir.

Tablo: 3. 2. Sinha (2002) Çalışmasının Regresyon Çıktı Tablosu

(Sinha, 2002:94)

Table 2. Regression Results

Country	gxm _t	gl _t	n _t	ao	Adj. R ²	Error Process
Bangladesh	0.130 (1.972)	0.004 (0.072)	-0.224 (-0.11)	0.042 (0.743)	0.03	OLS
China	0.088 (2.186)	0.267 (5.703)	0.514 (0.444)	0.014 (0.675)	0.71	OLS
Hong Kong	0.152 (2.098)	0.277 (5.750)	0.316 (0.912)	0.042 (3.882)	0.66	OLS
India	0.050 (0.732)	0.072 (1.012)	-0.501 (-0.21)	0.045 (0.851)	0.01	OLS
Indonesia	-0.006 (-0.62)	0.150 (5.701)	5.136 (1.712)	-0.055 (-0.90)	0.65	AR(1)
Iran	0.264 (4.660)	0.022 (0.388)	-0.873 (-0.80)	0.058 (1.442)	0.39	AR(1)
Iraq	0.482 (5.086)	0.013 (0.203)	-5.523 (-0.62)	0.201 (0.701)	0.54	OLS
Israel	0.084 (2.362)	0.164 (4.829)	1.112 (2.648)	0.017 (1.298)	0.60	OLS
Japan	-0.099 (-3.93)	0.195 (7.089)	-0.442 (-0.51)	0.055 (3.816)	0.72	AR(1)
Jordan	-0.011 (-0.13)	0.226 (3.101)	0.283 (1.094)	0.040 (2.156)	0.21	OLS
Myanmar	0.308 (5.383)	-0.010 (-0.40)	1.821 (0.709)	0.006 (0.114)	0.42	OLS
Pakistan	0.146 (4.084)	-0.190 (-4.00)	-1.325 (-2.29)	0.087 (4.197)	0.36	AR(1)
Philippines	0.047 (1.514)	0.147 (4.031)	0.335 (0.400)	0.024 (1.036)	0.55	AR(1)
Singapore	0.195 (3.068)	0.173 (3.337)	-0.224 (-0.58)	0.049 (3.922)	0.42	OLS
South Korea	0.058 (1.417)	0.084 (3.858)	-2.065 (-2.04)	0.143 (4.595)	0.42	AR(1)

Note: T values are in parentheses.

Denklemlerin Toplu Halde Gösterimi

$$dT(t)/dt = \alpha(dR(t)/dt)K(t)/L(t) + \lambda T(t)$$

$$dT(t)/dt = \lambda T(t)$$

$$dK(t)/dt = sNf(k(t)) - \delta K(t)$$

$$[dN(t)/dt]/N(t) = [L(t)/N(t)]dT(t)/dt + [T(t)/N(t)]dL(t)/dt$$

$$[dK(t)/dt]/K(t) = sf(k(t))/k(t) - \delta$$

$$dN(t)/dt = L(t)dT(t)/dt + T(t)dL(t)/dt$$

$$[dN(t)/dt]/N(t) = [\alpha(dR(t)/dt)K(t)/L(t) + \lambda T(t)] + nL(t)/L(t)$$

$$[dN(t)/dt]/N(t) = \alpha(dR(t)/dt)k(t) + \lambda + n$$

$$dk(t)/dt = [dK(t)/dt]/N(t) - K(t)[dN(t)/dt]/(N(t))^2$$

$$[dk(t)/dt]/k(t) = sf(k(t))/k(t) - \alpha(dR(t)/dt)k(t) - \lambda - n - \delta$$

$$[dk(t)/dt]/k(t) = [dK(t)/dt]/N(t) - K(t)[dN(t)/dt]/N(t)$$

$$dY(t)/dt = [dT(T)/dt]L(t)f(k(t)) + T(t)f(k(t))[dL(t)/dt] + f'(k(t))dk(t)/dt$$

$$[dY(t)/dt]/Y(t) = \alpha(dR(t)/dt)K(t)f(k(t))/Y(t) + \lambda T(t)L(t)f(k(t))/Y(t) + T(t)L(t)n/N(t) + f'(k(t))[dk(t)/dt]/Y(t)$$

$$[dY(t)/dt]/Y(t) = \alpha(dR(t)/dt)k(t) + \lambda + n + f'(k(t))[dk(t)/dt]/Y(t)$$

$$[dY(t)/dt]/Y(t) = g(\alpha(dR(t)/dt)k(t) + \lambda + n + f'(k(t))[dk(t)/dt]/Y(t)$$

$$[dY(t)/dt]/Y(t) = \alpha(dR(t)/dt)k^*(t) + \lambda + n$$

$$[dY(t)/dt]/Y(t) = g(\alpha(dR(t)/dt), n, k)$$

$$gy_t = a_0 + a_1 gxm_t + a_2 gi_t + a_3 n_t + \varepsilon_t$$

Dış ticaret ve büyüme arasındaki ilişkiyi inceleyen diğer teorisyenlerden Krueger(1990) ve Hughes(1992) çalışmaları, Doğu Asya Ülkelerinin hızlı büyümesini dışa açıklığa bağlayan konuları işlemektedir. Gelişmekte olan ülkelerde uygulanan serbestçi politikaların dışa yönelik ekonomik politikaları “yeni liberizasyon” olarak adlandırılmaktadır (Corden, 1996: 147).

İhracata dayalı büyüme stratejisi, dışa açılmış rekabetçi bir çok ülkenin gelişmesine fayda sağlamıştır. 1964-1973 döneminde Japonya'nın düşük gümrük tarifeleri uygulaması ve yüksek hacimde ithalat miktarı, Japonya ekonomisi için önemli olmuştur. Lawrence(1999) çalışmasında Kore ve Japonya'nın verimliliğine etki eden unsurları incelemiştir. Çalışma, Japonya

'nın uzun dönem büyümesini ihracata dayalı büyümeye bağlamaktadır (Lawrence, 1999: 1-5). Lawrence(1999), çalışması Japonya' nın kalkınmasında içsel değişkenliğe ve içsel teknik gelişmelerin önemli olduğunu vurgulamaktadır.

3.2. Teorik Modeller Açısından Dışa Açıklık Değişkeninin Önemi

Ülkelerin uyguladıkları siyasi programlar ve bu çerçevede almış oldukları kararlar ekonomik anlamda büyümeyi etkilediği görülmektedir ve bu konu uzun bir dönem dünya siyasi tarihinde tartışmalara yol açmıştır. Rejim tartışmaları boyutuna gelebilecek kadar önemli bu konu bir çok siyasi cephenin oluşumuna neden olmuştur. Dışa kapalı, kendi kaynakları ile iç ticareti savunan, çok sıkı korumacı politikaları savunan doğu kaynaklı düşünce grupları ile daha liberal anlamda çözüm önerileri sunan düşünürler etkileşim içersinde olarak büyük kitlelere ulaşabilmiş ve siyasi arenalarda kendi fikirlerini savunmuşlardır. Dışa açık bir ekonomiyi savunan, korumacı politikalar yerine, dış ticaretin serbest olması gerektiğini savunan kesimler daha çok liberal sıfatı ile adlandırılmışlardır. Kuşkusuz tartışmanın odak noktasındaki gerçek de ülke menfaatlerinin korunmasıdır. Her iki kesim de ki bu çizgi bazen kalın çizgilerle ayrılabilmiştir, ülkenin kalkınması için model üretme eğiliminde olmuşlardır. Her iki kesim de iyi niyetlerle büyümenin motorunun ne olacağı konusunda fikir üretmeye çalışmışlardır.

Isaac(2003) dış ticarete açıklığın belli basamaklardan geçmesi gerektiğini savunmaktadır. Ona göre, dışa açılma basamaklarından zamanlama, önem taşımaktadır. Dışa açıklıkta zamanlamayı, 4 alt bölüme ayırmaktadır. Bunlar, yasama, idari müzakere, yürütme, aktarma ve politika gözden geçirme basamakları olarak sıralanmaktadır(Isaac, 2003:66). Dış ticarete serbestleşme politikalarının uygulanmasında üst yönetimin bu aşamaları çok iyi gözden geçirmesi gerektiğini vurgulamaktadır.

Dışa açıklık ve büyüme ile ilgili elde edilen sonuçlardan bir tanesi de ülkelerin büyüme hızlarının artırdıkça, dış ticaret kısıtlamalarından kurtulma çabalarına girdikleridir. Fakat sektörel ve kısa vadeli korumacı politikalardan kurtulma çabaları, ülkelerin kendi çıkarlarına göre şekillenebilmektedir. (Rodrik, 2001(a): 8). Örneğin dışa açıklığı görece olarak düşük olan ABD çelik endüstrisine uyguladığı korumacı politikalarla diğer gelişmiş ülkeleri rahatsız etmekte olduğu ve politikalarının değiştirilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Kerr(2001) de kırmızı et sektörü ve dış ticarete serbestleşme ilişkisini uluslar arası hukuk yaptırımları bünyesinde analiz etmektedir. Gelişmiş ülkelerin, kırmızı et sektörünün ülkeye kolay ithal edilememesi için bazı yaptırımlar ve kontroller getirdiğini vurgulamaktadır(Kerr, 2001:160). Ülke insanın sağlığını düşünmek için yapılmış bu tür kısıtlama ve kontroller, serbest ticaret sisteminde hukuk dışı uygulamaların, toplumun tamamını ilgilendiren konularda kontrollerin olmayacağı anlamına gelmediğini göstermektedir.

Berggren(2003) de 1970-1995 yılları ekonomik özgürlük ölçütlerini ve 1975-2000 makroekonomik değişkenlerini kullanarak dış ticaretin ekonomik büyümeyi artırıp artırmadığını incelemektedir. Çalışmasında, serbest ticaretin ekonomik büyümeye zarar verdiğini, ekonomik büyümenin gümrük tarifeleri ile arttığını vurgulamaktadır (Berggren, 2003: 9).

Dünya ticaret örgütü az gelişmiş ülkelerin kalkınması için çaba göstermesi gereken bir kurumdur. WTO görevini şöyle tanımlamaktadır;

“Yaşam standartlarını artırmak, tam istihdam ve sürdürülebilir reel gelir ve efektif talep sağlamak, mal ve hizmetlerin üretiminin ve de ticaretinin artırılmasını sağlamak, bunu yaparken de çevreye gelecek olası zararları dikkat ederek sürdürülebilir büyümeye sağlamak. ” . (WTO, 1995: 9)

Dünya Ticaret Örgütü, ülkelerin ticaret ve kalkınmalarını geliştirmeleri için öneriler sunmakta onlara destekte bulunmaktadır. Ticaretin serbestleşmesi ile kalkınmanın daha hızlı olacağını WTO vurgulamaktadır. Dünyada IMF ve Dünya Bankası gibi ekonomik kuruluşlar ülkelerin dışa açık büyümeleri için ekonomik programlar öngörmekte ve bu amaç doğrultusunda,

ekonomik destek programlarını gündeme getirmektedirler. Dünya Bankası'nın 1980'lerden sonra "Yapısal Uyum" programları ile politikalar geliştirmekte olan ülkelere yaygınlaştırılmıştır. Ekonominin daha fazla dışa açık olması üzerinde duran bu politikalar, uzun vadeli dönemleri kapsamaktadırlar. Uygulanan istikrar programlarında ana hedeflerinden olan; ülkenin dış ithalatın finansmanının sağlanması ve cari açıklarının azaltılması politikaları uygulanmak istenen ülke kadar diğer ülkeleri de ilgilendirmektedir.

Dünya Bankasının 1985'den 1990'lı ve sonrası yıllar için yapısal uyum programı uygulamalarının yarısından fazlası dış ticaretin serbestleşmesi önermeleri bulunmaktadır (Edwards, 1997: 45-47). Bir ülkenin ihracatının diğer bir ülkenin ithalatı olduğu varsayımı ile gelişmiş ülkelerin ekonomik kurumları geliştirmekte olan ülkelere bu doğrultuda ekonomik programlar önermekte, bu ülkelere maddi anlamda kredi destekleri sağlamaktadırlar. Gelişmiş ülkeler bazen de kendi ürettikleri karşılaştırmalı üstünlüğe sahip oldukları mal ve hizmetleri geliştirmekte olan ülkelere bırakabilmektedirler. Örneğin Türkiye'de Otomotiv ve Beyaz eşya alanında dünyaya ihracat yapabiliyor olmaları bu bağlamda önemli bir adımdır.

Nitekim yapılan Uruguay Round görüşmelerinde de geliştirmekte olan ülkelere dışa açık büyüme yolu benimsetilmeye çalışılmaktadır. Geliştirmekte olan ülkelerin dış ticaret hacimlerinin artırılması toplam refah düzeyinin yükselmesine katkıda bulunulacaktır. Karşılıklı yararın esas edinildiği bu mantık çerçevesinde gelişmiş ve gelişen ülkelere kendi imkan ve kısıtları bağlamında çeşitli görevler düşmektedir. Doğu Asya Ülkeleri tezde vurgulandığı gibi dışa açılma ve ihracata dönük politikalar sayesinde son çeyrek yüzyılda dünya ticaretinden yararlanarak büyüme hızlarını artırmışlardır. Doğu Asya ekonomilerinin tipik büyüme özelliğini yansıtan Kore ekonomisini, endüstriyel seviyede analiz ederek dış ticarette korumacılığın emek üretkenliğini azalttığını ve toplam faktör verimliliğinin olumsuz etkilendiği, Lee(1996) araştırmasında 1963-1983 yılları için yapılmıştır.

Rose(1991), OECD ülkelerinin dış ticareti savaş sonrası dönemde gelirden daha fazla artış gösterdiğini incelemektedir. Ticaret/gelir oranı ile bu

hipotez değişik ülkeler üzerinde test edilmiştir (Rose, 1991: 417-427). Ticaret oranı zamana ve ülke büyüklüklerine göre farklılık göstermektedir. Rose(1991) makalesinde (Nominal ihracat+ Nominal ithalat)/ GSMH ticaret oranı olarak kullanılmıştır. Ticaret oranı, ortalama bir OECD ülkesi için 1950 ile 1985 yılları arasında yüzde 1'den daha fazla artmıştır. Rose(1991) İkinci Dünya Savaşından sonra ticaret oranı hızlı bir oranda arttığını belirtmektedir. Çalışmada küçük dışa açık ekonomide ticaret oranlarındaki artış üç faktöre bağlanmaktadır; üretimdeki trendler, uluslararası rezervler ve tarife oranları. Fakat çalışma sadece küçük ülkelerdeki artışı açıklayabilmektedir. Büyük ülkeler için ticaret oranlarındaki artışlar çalışmada açıklanamamaktadır.

Arad and Hirsch(1981) çalışmasında, ölçeğe göre sabit getiri, homojenlik tercihi varsayımları (standart faktör –oranları varsayımları) altında ticaret oranlarının küçük dışa açık ülkeler için ülke büyüklükleri ile değişiklik göstermeyeceğini vurgulamaktadır. Rose(1991) çalışmasının ikinci bölümünde ise uluslararası ticaret modellerini kullanarak ticaretin artışı ile ilgili çeşitli hipotezler öne sürmektedir.

Rose(1991)'in ticaret oranlarının savaş sonrası dönemde neden artış gösterdiğinin incelendiği çalışmasında, analiz yedi bölümle incelenmektedir. 1) Ulusal Sermaye/Emek oranlarının yakınsama göstermesi. 2) Reel sermaye başına ulusal gelirin yakınsama göstermesi. 3) Ticarete konu olan malların fiyatlarının görece olarak ticarete konu olmayan mallara göre düşme göstermesi. 4) Tarife oranlarındaki düşüşler 5) Taşıma giderlerindeki düşüşler. 6) Uluslararası rezervlerdeki artışlar. 7) Reel gelirdeki artışlardır (Rose, 1991: 418).

Uluslararası ticaretle ilgili modelleri ölçeğe göre artan getiri varsayımını kullanarak ticaretin gelirden savaş sonrası dönemde neden fazla arttığını Krugmen and Obsfeld(1988) araştırmaktadır. Ticaret oranlarındaki güncel gidişatın değişmez bir fenomen olarak algılanmaması gerektiğini vurgulamaktadırlar (Gagnon, 1990: 371).

Dış ticaretin artma sebeplerini inceleyen Hecker ve Ohlin, faktör verimliliği üzerinde durmakta ve ülkelerin faktör verimliliklerindeki farklılıklarıyla dış ticaretin başlayacağını iddia etmektedir. Ülkeler arasındaki faktör verimliliklerindeki yakınsamadan dolayı bir noktadan sonra ticaretin durma ihtimali vardır dolayısı ile ticaret oranlarının artması faktör verimliliği sebebiyle değişmemektedir çünkü ticaret yakınsamadan dolayı olmayabilecektir. Bazı ekonomistler de reel gelirdeki yakınsamanın ülkeler arasındaki ticareti artıracığını iddia etmektedirler. Linder'in(1961) temsilci talep eğrisi uluslar arası ticaret hacminin artması ile birlikte, talep biçimlerinin de ülkeler arasında daha benzer olacağını belirtmektedir. Ülkeler arası gelir dağılımının , zevk ve tercihlerin birbirine benzer olduğu varsayımı altında , ticaret oranı sermaye başına gelirdeki benzerlik ile pozitif korelasyon gösterecektir (Linder, 1961: 94).

Balassa(1964) de reel gelir seviyesi ile birlikte göreceli olarak ticarete konu olan malların fiyatlarının düşeceğini çünkü ticarete konu olan mallarda verimlilik artışının daha hızlı olacağını belirtmektedir. Göreceli olarak ticarete konulu olan malların fiyatlarının, ticarete konu olmayan mallar cinsinden, dışsal, verimlilik farklılıkları ile belirleniyorsa; tüketiciler ucuz olan ticarete konu olan malları ticarete konu olmayan mallara tercih edeceklerdir (Rose, 1991: 419)

Vergi tarifeleri, ulaştırma maliyetleri gibi üreticilere maliyet niteliğindeki masraflar ülke içindeki malların fiyatların yükselmesine neden olmaktadır. Vergilerin artması ile beraber ithalat düşebilmekte ve de tüketim ya da üretim arasında bir seçim söz konusu olabilmektedir. İhracata konu olan malların üretimi düşebilmekte ve de ihracat düşmektedir. Dolayısı ile Rose(1991)'in belirttiği gibi, bu tür masrafların artması ile birlikte toplam ticaret düşebilmekte ve ticaret oranı seviyesi azalabilmektedir.

Ticaret oranını etkileyen değişkenler açıklandıktan ve dış ticaret teorileri ile de bağlantıları gösterildikten sonra, ticaretteki artış hızı aşağıda açıklanacaktır.

Rose (1991) ampirik tahmin çalışmasında aşağıdaki denklemi kullanmaktadır.⁷

$$((X + M)/Y)_{i,t} = \beta_{KL}KL_{i,t} + \beta_{ID}ID_{i,t} + \beta_{TR}TR_{i,t} + \beta_{TC}TC_{i,t} + \beta_{RP}RP_{i,t} + \beta_{IR}IR_{i,t} + \beta_{RO}RO_{i,t} + \alpha_{TT}TT_{i,t} + \alpha t + \alpha_i + \sum \alpha_{i,t}D_{i,t} + \epsilon_{i,t}$$

Rose (1991) çalışmasında küçük dışa açık ekonomiler 7 olarak belirlenmiştir. Bunlar Kanada, Danimarka, Finlandiya, Norveç, Notherland, İsveç ve İsviçre olarak belirlenmiştir. 5 büyük ülke de Almanya, İtalya, Japonya, İngiltere ve ABD olarak belirtilmiştir (Rose, 1990: 422). Ekonometrik olarak ticaret hadlerine etki eden değişkenler çalışmada analiz edilmiştir. Çalışmada ticaret oranlarının ülke büyüklüğü ve özelliğine göre farklı sonuçlar verdiğini vurgulamaktadır.

Sinha (2002) ve Cameron (1978) çalışmaları dış ticaret ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi irdelemek açısından önemli çalışmalardır. Bu çalışmalardan, Cameron(1978), 1960-1975 yılları arasında hükümet vergi gelirlerinin milli gelirdeki payı cinsinden en iyi ölçüm metodunun 1960 yılı ekonominin dışa açıklık göstergesi $((X+M)/GSY\dot{H})$ olduğunu vurgulamaktadır ve korelasyon katsayısının 0.78 olduğunu göstermektedir. Cameron(1978) ayrıca dışa açıklık oranı fazla olan ülkelerin, sanayileşmede yoğunlaşma göstereceğini vurgulamaktadır. Cameron (1978) çalışmasını 18 OECD ülkesi üzerinde yapmıştır. Hükümet harcamaları ve dışa açıklık arasında ilişkiyi de inceleyen Cameron(1978), dışa açıklık derecesi fazla olan ekonomilerin hükümet harcamalarının daha fazla olduğunu ortaya koymuştur (Cameron, 1978: 1243-1261). Hükümet harcamaları dışsal şoklara karşı bir sigorta vazifesi olarak kullanılmıştır.

Rodrik(1998) de çalışmasında benzer olarak hükümet harcamaları ile dışa açıklık arasında ilişkiyi incelemiş, 1960 yılında dışa açılığın artması ile

⁷ $(X + M)/Y$: Ticaret Oranı, $D_{i,t}$ = Yıl kukla değişkeni setini göstermektedir, 1960 kukla değişkeni 1960 yılında 1 diğerlerinde ise 0 değerini alacaktır. Bu değişkenin kullanılma amacı ise döviz kuru şoklarını ve de teknoloji şoklarını göstermek içindir. TR= Tarife oranlarını, TC= Taşıma giderleri, RO= Reel Üretim Miktarı, RP= Ticarete konu olan malların fiyatının ticarete konu olmayan malların fiyatına olan oranıdır. TT= Ticaret hadlerini ifade etmektedir. $\epsilon_{i,t}$ = Hata terimidir ve de zevk şoklarını göstermektedir.

birlikte hükümet harcamalarının artacağını vurgulamıştır. Rodrik(1998) dışa açıklık oranının fazla olduğu ülkelerde, enflasyon oranının da düşük olacağını vurgulamış ve enflasyon oranının düşük olmasını ise vergi tabanının artmasına bağlamıştır. Olivera-Tanzi etkisi gereğince enflasyon oranının yüksek olduğu ülkelerde hükümetlerin vergi tabanı, ertelemelerden ve vergi toplamadaki kayıt dışı ekonomiden dolayı zarar görmektedir. (Rodrik, 1998: 1007) Dışa açılma ile birlikte hükümet harcamaları daha fazla vergi toplanmasından dolayı artış da gösterebilecektir. Dışa açık ekonomilerin hükümet harcamaları, dış dünyadaki kayganlıktan dolayı sigorta niteliğinde olumsuzluğu giderecektir.

Dışa açıklık ve kalkınma arasındaki ilişkinin güçlülüğü ve sağlıklılığı hakkında yapılan önemli çalışmalardan bir tanesi de Vamvakadis (2002) çalışmasıdır. Vamvakidis (2002) çalışması bu ilişkiyi tarihsel olarak analiz etmekte,dönemsel olarak dışa açıklığın derecesinin değiştiğini vurgulamaktadır.

Dışa açıklık, ülkeler arası yakınsamanın önemli göstergelerinden bir tanesidir. Birçok çalışma dışa açıklık ve büyüme/kalkınma arasındaki ilişkiyi proxy değişkenleri kullanarak pozitif olarak açıklamaktadır. Vamvakidis (2002) çalışması 1870-1990 yılları arasında ticari korumacılığın büyüme üzerindeki etkisini analiz etmektedir. Dışa açıklığın en önemli belirleyicilerinden bir tanesi olan ticari koruma duvarları zaman içerisinde değişiklik göstermiştir. Dışa açıklık ve uzun dönem büyüme arasındaki ilişkinin uzun dönemli olması gereğince kullanılacak datanın 20 yıl ve daha önce olması önem taşımaktadır. Vamvakidis (2002) çalışması 1970-1990 arası dönem için büyüme, dışa açıklık ilişkisini pozitif bulmaktadır. (Vamvakadis, 2002: 58) 1970-1990 yılları için dış ticarete açıklık için 6 tane proxy(vekil) değişken kullanılmıştır. Vamvakadis'in çalışmasında proxy(vekil) değişken olarak kullanılan değerler; 1) Sachs ve Wagner (1995) çalışmasının dışa açıklık kukla değişkeni. 2) Barro ve Lee data setinden ortalama tarife oranları. 3)Ortalama tarife dışı engeller. 4) İthalat gümrük vergi gelirlerinin toplam

ithalata oranı. 5) Ortalama ticaret payı. 6) PPP'ye uyarlanmış ortalama ticaret payıdır.

Dışa açıklık kukla değişkenleri (Dışa açıklık kukla değişkenleri ticaret payı ve PPP'ye uyarlanmış ticaret payıdır.) Vamvakadis (2002) çalışmasında 1970-90 dönemi için pozitif ve yüzde 5 istatistiksel hata düzeyinde anlamlı çıkmaktadır. Ortalama tarife oranı katsayısı da 1970-90 döneminde yüzde 5 istatistiksel hata düzeyinde anlamlı çıkmaktadır. (Yatırım oranı eklendiğinde yüzde 5 düzeyinde anlamlı çıkmaktadır fakat yatırım dahil edilmediğinde ise yüzde 10 düzeyinde anlamlı çıkmaktadır) Ortalama gümrük vergi oranları ve tarife dışı engeller negatif çıkmaktadır. Çalışmada 1970-1990 yılları arasında gümrük duvarlarının kaldırılması ile beraber dışa açıklığın arttığı ve büyümenin de pozitif olarak bu ilişkiyi sürdürdüğü belirtilmektedir. (Vamvakadis, 2002: 62-65) Çalışmada, 1990-1998 yılları için World Indicator Data (2001) kullanılarak tekrar bir regresyon yapıldığında çalışma aynı sonuçları vermektedir (Vamvakadis, 2002: 64).

Dış ticaretin ekonomik büyüme-kalkınma üzerine olumlu etki yarattığını savunan ve inceleme konusu yapan daha bir çok iktisatçı vardır. Çalışmalar ilişkiyi değişik boyutlarla ele almaktadır. Dollar (1992) ve Edwards (1997) çalışmaları devletin dış ticarete müdahale etmesi ile birlikte çarpıklıkların oluştuğunu ve büyüme oranının azaldığını belirtmektedir. Bhagwati, N. J. and Srivasan (1985) çalışması kalkınma dışa açıklık ilişkisini inceleyen ve dış ticaretin kalkınmaya pozitif etki yarattığını açıklayan bir başka çalışmadır. Sachs and Warner (1995) çalışması, açık ekonomilerin şartsız yakınsama göstereceğini savunmaktadır. Dış ticarete serbestliği savunan Grossman and Helpman (1991), Romer and Batiz (1991) çalışması da ticaretten kazancı ölçek etkileri bazında inceleyerek, araştırma, geliştirme ve yeni ürünler üzerinde durmaktadırlar. Dış ticaret ile beraber ülkeler arası bilgi alışverişinin artacağı ve az gelişmiş ülkelerin bu durumdan kazanç elde edeceklerini bu çalışmalar vurgulamaktadırlar. Ar-ge faaliyetlerinin ülkeler arası teknolojik gelişmişlik düzeyini artırması ile beraber büyüme hızı artacaktır.

3.3. Türkiye’de Sektörler Açısından Dış Ticaretin Önemi ve Genel Değerlendirme

1980 başlarındaki ihracat içinde ağırlığı tarım ve hayvancılık ürünleri oluştururken, ticari ve finansal liberalizasyon sürecinde dış ticaretin yapısal bir dönüşüm sürecine girdiği, bunun bir göstergesi olarak da dış ticaret bileşenlerinin değiştiği görülmektedir. Bu bağlamda dış ticaretin ağırlığı sanayi ürünlerine kaymış, bu artış içerisinde en büyük payı tekstil, hazır giyim, demir-çelik, gıda sanayi almıştır. Ana ihracat kalemleri olarak hazır giyim ve tekstilin yanı sıra, elektrikli aletler, kara taşıt ve aksamı, demir çelik ve ürünleri belirginleşmiştir. Türkiye özellikle 2000 yılından sonra dış ticarete dönüm noktası yaşamıştır ve dış ticaretin ekonomik büyüme üzerindeki etkilerinin incelenmesi açısından önem taşımaktadır.

Özellikle 2003 yılı Türkiye için dış ticaret ile büyümenin öncüsü olmuştur. Türkiye’de GSYİH 2003 yılının ilk üç aylık döneminde %8.1 oranında artış göstermiştir. Bu dönemde sanayi sektörü katma değer de %7.8 oranında artış göstererek ihracattaki olumlu performansı takip edecek nitelikte hareket etmiştir. 2003 yılının ilk yarısında ihracatta gözlenen yüksek performansın da desteğiyle sanayi üretimi ve kapasite kullanım oranları artmaya devam etmiştir. Sanayi üretiminin artış eğiliminde ihracatın yanı sıra iç talepteki sınırlı canlanma da etkili olmuştur. 2003 yılı Ocak - Haziran döneminde dayanıklı tüketim malları ve otomobil satışları sıçrama göstermiştir. Tüketici kredilerinde ve tüketim malı ithalatında gözlenen artışlar, mamul mal stoklarındaki gerileme de iç talepteki sınırlı canlanmaya işaret etmektedir.

Toplam sanayi üretimi 2003’ün ilk altı ayında %7.6, imalat sanayi üretimi ise %8.7 artmıştır. Bu dönemde taşıt araçları ve karoser imalatı %46.6, makine ve teçhizat imalatı %29.1, ana metal sanayii %18.4 ve plastik ürünleri imalatı %12.5 ile kalkınma açısından öncü sektörler olmuşlardır.

Diğer ulaşım araçları imalatı %53.1, tekstil ürünleri imalatı %20.3 ve elektrikli makine ve cihazları imalatı %16.2 ile gerileme gösteren sektörler olmuşlardır.

DİE yıllık verilerine göre, kapasite kullanım oranı 2003 yılının Haziran'ında %80.4 olarak gerçekleşmiştir. Yılın ilk altı ayında yurt içi yatırım harcamaları %20.4 yükseliş göstermiş ve özel tüketim harcamaları %6.5 artmıştır. Dayanıklı tüketim mallarına talep artış göstererek %20.4 oranında artmıştır.

2003 yılı Ocak - Haziran döneminde ihracat geçen yılın aynı dönemine göre %32.1 oranında artarak 21.698 milyar USD'ye, ithalat ise %34.4 artarak 30.628 milyar USD'ye yükselmiştir.

2001 yılında %75.7 olan ihracatın ithalatı karşılama oranı, 2002 yılında %69.8'e gerilemiş, bu oran 2003 yılında ise %70.8'e yükselmiştir. 2002 yılı Ocak - Haziran arasında 6 milyar USD civarında olan dış ticaret açığı, 2003 yılının aynı döneminde % 40'a yakın artarak 9 milyar dolar seviyelerine çıkmıştır.

Euro'nun ABD doları karşısında güçlenmesi, 2003 yılında Euro bazlı ihracatın toplam ihracat içindeki payını %47'den, 2003 yılının ilk altı ayında %50'ye artırmıştır.

Ihracatın dağılımına bakıldığında 2003 yılının ilk yarısında ihracatı en fazla artan ürünler kara taşıtları olmuştur. Otomotiv sektöründeki bu artışın sebebi ise Almanya'ya 90 milyon dolar, İspanya'ya 89 milyon dolar, İngiltere'ye 82 milyon dolar ve Malezya'ya 73 milyon dolarlık ihracat artışıdır. Görüldüğü gibi ihraç mallarına talep arttığı dönemlerde imalat sanayiinde üretim artışı da orantılı olarak artarak büyüme hızını olumlu etkilemektedir. 2003 Ocak - Haziran döneminde "örme giyim eşyası" en iyi performans gösteren ikinci kalem olmuştur. Bu artış özellikle Almanya'ya yapılan 236 milyon dolarlık ihracattan kaynaklanmıştır.

Demir ve çelik ihracatında yaşanan artışta ise Birleşik Arap Emirlikleri'ne 157 milyon dolarlık, İspanya'ya 65 milyon dolarlık, Çin'e 58 milyon dolarlık ihracat rol oynamıştır. Aslında 2003 yılının ilk altı ayında daha birçok ülke

gruplarına yönelik ihracatta artışlar yaşanmıştır. Özellikle AB'ye ihracatın %36.5 oranında artış göstermesinde Euronun ADB Dolar'ı karşısında değer kazanması önemli rol oynamıştır.

Ocak-Haziran döneminde Almanya en önemli ihracat pazarı olma özelliğini korumuş, bu ülkeye ihracat %16.2 oranında artarak 3.5 milyar dolar düzeyine yükselmiştir. Böylece Almanya'nın Türkiye'nin ihracatındaki payı %16.2 olmuştur. Almanya'yı %8.3'lük payla ABD izlemiştir.

İthalat bacağına ise ekonominin canlanmaya başlaması, 2002 Ağustos ayından itibaren TL'nin reel olarak güçlenmesi ve enerji fiyatlarındaki yükselme 2003 yılının ilk altı ayındaki ithalat artışının temel nedenleridir. Yılın ilk yarısındaki ara malı ithalatının temel artış sanayi üretimindeki büyüme eğiliminin sürmesinden kaynaklanmıştır. 2003 Ocak-Haziran döneminde ithalat %34 oranında artarak 30.6 milyar dolar düzeyinde gerçekleşmiştir. İthalatının ayrıntıları incelendiği zaman; ara mallarının payının %75 seviyelerinde olduğu, yatırım mallarının ise %14, tüketim mallarının ise %10 oranında olduğu görülmektedir. Dolayısı ile ara malları ithalatı büyümeye olumlu etki yapmıştır. Bu dönemde ham petrol ithalatının %24 oranında artarak 2.3 milyar dolar düzeyinde gerçekleşmesi enflasyon bacağındaki gelişmeleri de olumlu etkileyerek kalkınma hızını pozitif etkilemiştir.

TL'nin değerlendirilmesi tüketim malı ithalatını diğer gruplara göre daha fazla etkilemiştir. Tüketim malları ithalatında artış %41 oranında yılın ilk altı ayında gerçekleşmiştir. İthal otomobil satışları bir önceki yıla göre %100 den fazla artmıştır.

Toplam ithalat ülkelere göre incelendiğinde 2003 yılı Ocak-Haziran döneminde en fazla artış 3.6 milyar USD ile AB'den, ithalatta gözlenmiştir. Böylece AB'den yapılan ithalat Türkiye'nin ithalatının %40'ın üzerinde olmuştur. 2003'ün ilk altı ayında Türkiye, Almanya'dan %30'un üzerinde alım yapmıştır. Genel İthalattaki payı %12 olan Almanya'yı %8 ile İtalya, %7 ile Rusya izlemiştir. Bu dönemde ABD'den yapılan ithalat ise %9 civarında

artarak 1.7 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Görüldüğü gibi Türkiye'nin ithalat yapısında AB'nin önemi çok fazladır.

Sanayi faaliyetleri, hammadde, yarı mamul maddeleri kullanarak nihai ürün haline getirilmesi, bir başka ifadeyle 'üretim' faaliyetleridir. Türkiye ekonomisinde sanayi sektörü; madencilik, imalat sanayi ve elektrik, gaz, su olarak üçe ayrılmaktadır. Sanayileşme geniş anlamda yeni üretim tekniklerinin uygulanması, ürün kalitesinin yükseltilmesi, üretimin azalan maliyetlerle gerçekleştirilmesi ve bu sayede ülkede ekonomik, sosyal ve siyasal anlamda yaşanan değişiklikleri kapsamaktadır. Geniş anlamda sanayileşme ele alındığında, bu olgu tarım ve hizmet sektöründe de gerçekleşmektedir. Örneğin tarım sektöründe teknolojinin ve yeni üretim teknikleri ile makinelerin kullanılması, çağdaş işletme modelinin geçerli olması sanayileşme olarak algılanmaktadır.

Türkiye iki tür sanayileşme stratejisi izlemiştir. Birincisi, ithal ikameci sanayileşme; toplam iç talebin yapısı değişmeden ithalat talebini azaltmayı hedefleyerek, ithal edilen sanayi ürünleri ulusal sanayi tarafından üretmesi amaç edinmekte, böylece dış ticaret açıkları kapatılmakta, döviz tasarruflarının artacağı savunulmaktadır. İkincisi ise ihracata yönelik sanayileşmedir. Burada; ülkenin iç üretim için kullanabileceği kaynaklar ihracat amacıyla yapılacak üretime yönlendirilmektedir. Yerli malların diğer ülkelerde rekabetine önem vererek, karşılaştırmalı üstünlükler esas alınmakta ve liberal bir dış ticaret rejimini gerektiren bir sanayileşme stratejisi benimsenmektedir.

Türkiye Cumhuriyeti 1980 yılına kadar ithal ikameci bir sanayileşme stratejisini yarım yüzyıl boyunca izlemiştir. Bu sayede yeni kurulan sanayi dalları gümrük vergileri ve diğer korumacı önlemlerle korunmuş, iç piyasaya üretim yaparak bir anlamda tekel konumunda gelişmeleri sağlanmıştır. 1973 yılına gelindiğinde sanayi sektörünün milli gelirden aldığı pay tarım sektörünün aldığı payı geçmiştir.

Korumacı politikaların uzaması dışı kapalı ve verimsiz bir sanayi yapısının ortaya çıkmasına neden olarak, ölçek ekonomilerinden yararlanamayan küçük ölçekli işletmelerin oluşmasına yol açmıştır. Ayrıca rekabet eksikliğinden kaynaklanan kalitesiz ve düşük üretim, eskimiş teknoloji kullanımı, uzmanlaşmadan ayrılma ve en önemlisi maliyetlerin yükselmesi gibi sonuçlarla başarısız olmuştur. Türkiye yerli sanayisini korumayı amaçlarken teknoloji geliştirememiş, üretim maliyetlerini düşürememiş dolayısıyla dışı olan bağımlılığı giderek artmaya başlamıştır. Özellikle ara ve yatırım malları arzını artıramaması bu malların giderek artan oranlarda ithal edilmesi sonucunu doğurmuştur. 1970'li yıllara gelindiğinde dünya ekonomisinde yaşanan kriz ile birlikte Türkiye'nin döviz ihtiyacı artmış, ödemeler dengesi problemleriyle karşılaşmıştır.

1980 yılından sonra istikrar politikasıyla sanayileşme stratejisi değiştirilmiş ve ihracata ağırlık veren sanayileşme modeli benimsenerek kalkınmanın artırılması hedeflenmiştir ve başarılı olunmuştur. 1980 yılından itibaren Türkiye'de planlı, kamu kurumlarına dayalı sanayileşmeden vazgeçilmiş, dış ticaret serbestleştirilmiş, kaçakçılık ve karaborsa önlenmeye çalışılmıştır. Ayrıca yabancı sermaye girişleri serbest bırakılarak birikim sağlanması hedeflenmiştir. Sanayileşmede özel girişimciliğe ağırlık verilerek etkin ve verimsiz yapılardan kurtulma stratejisi benimsenmiştir. Devlet tekelleri kaldırılmış, özelleştirme faaliyetleri başlamıştır. İhracatı teşvik edici politikalar uygulamaya konulmuş ve planlı, kamu ekonomik kurumlarına dayanan sanayileşmeden vazgeçilerek bu kurumların özelleştirilmesi gündeme gelmiştir. 1980 sonrasında dış ticaret hızla artarak ülke kaynak sağlamıştır. Türkiye'nin ihracat yapısı değişmiş ve kalkınma hızı artmıştır.

Türkiye ekonomisinde 2000-2003 dönemi incelendiğinde, dış ticaret artışı ile beraber yüksek bir büyüme hızına ulaşıldığı görülmektedir. Özellikle ihracata dönük üretim yapılması imalat sanayi üretim indeksinde kayda değer artışlar getirerek dış ticaretin büyüme üzerinde ne kadar önemli olduğunu göstermiştir. Aşağıda Türkiye'nin 2000-2003 yılları arasında ihracat ve

büyüme performansları ayrı veriler halinde gösterilerek konu ile ilgili dış ticaretin büyümeye etkisi gösterilmeye çalışılacaktır.

DİE'nin yayımladığı verilere (Veriler; DİE Haber Bülteni, Ağustos, 2003, (Koç, 2004: 151-159) ve (Çarıkçı, 2004: 1-4)'ten alınmıştır.

Aşağıda maddesel olarak dış ticaret ve üretim bilgilerinin verilmesi dış ticaretin ekonomik büyümeye olumlu yansıdığına görülmesinde fayda sağlayacaktır.

- DİE'nin verilerine göre 2003 Ocak – Temmuz döneminde ihracat , 2002 yılının aynı dönemine göre % 30.7 oranında artarak 25,513 milyon USD, ithalat ise % 33.7 oranında artarak 36,607 milyon USD olmuştur. 2003 yılının Temmuz ayında ihracat 2002 yılının aynı ayına göre % 32. 0 oranında artarak 4,081 milyon USD, ithalat ise % 34.6 artarak 6,183 milyon USD olmuştur. 2004 Ocak-Nisan döneminde, 2003 yılının aynı dönemine göre ihracat %29.8 artarak 18,209 milyon, ithalat %46.2 artarak 28,628 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir.(Koç, 2004: 155)
- 2003 yılının Ocak–Temmuz döneminde dış ticaret açığı 2002 yılının aynı dönemine göre % 40.9 oranında artmış ve 11,094 milyon USD olmuştur. 2003 Temmuz ayında dış ticaret açığı 2002 yılının aynı ayına göre % 40.2 oranında artmış ve 2,102 milyon USD olmuştur. İhracatın ithalatı karşılama oranı 2003 Temmuz ayında % 66 olmuştur. 2002 yılı Temmuz ayında bu oran % 67.3 olarak gerçekleşmiştir. 2004 yılı Nisan ayında 2003 yılının aynı ayına göre, imalat sanayi ürünleri ihracatı %35.2, tarım ve ormancılık ürünleri ihracatı %23.1 artış göstermiştir. İhracatın ithalatı karşılama oranı, 2003 yılının ilk dört ayında, %71.6 iken, 2004 yılının aynı döneminde %63.6'ya düşmüştür (Koç, 2004: 151). İhracatın ithalatı karşılama oranı 2003 yılının Ocak – Temmuz döneminde % 69.7 olmuştur. 2002 yılının aynı döneminde bu oran % 71.3 olarak gerçekleşmiştir.

- 2003 yılı Temmuz ayında ihracatın % 95.8'i imalat, % 2.7'si tarım ve ormancılık, % 1.2'si madencilik ve taşocakçılığı sektörüne aittir. 2003 Temmuz ayında ithalatın % 82.5'i imalat, % 4.2'si tarım ve ormancılık, % 13.1'i madencilik ve taşocakçılığı ürünlerinden oluşmaktadır.
- 2003 yılının Ocak–Temmuz döneminde ihracatın % 94.3'ü imalat, % 4.3'ü tarım ve ormancılık, % 0.1'i balıkçılık, % 1.0'ı madencilik ve taşocakçılığı alanlarıyla ilgilidir. Aynı dönemde ithalatın % 78.8'i imalat, % 16.5'i madencilik ve taşocakçılığı, % 4.1'i tarım ve ormancılıkla ilgili ürünler den oluşmaktadır.
- 2003 Temmuz ayında bir önceki yılın aynı ayına göre ihracat, imalat % 33.2, tarım ve ormancılıkta % 2.8, madencilik ve taşocakçılığında % 16.2 artmış; balıkçılıkta % 42.3 azalmıştır. Temmuz ayında ithalat, balıkçılıkta % 86.9, madencilik ve taşocakçılığında % 35. 4, imalat % 33.6, tarım ve ormancılıkta %71.6 artmıştır.
- 2003 yılının Ocak–Temmuz döneminde bir önceki yılın aynı dönemine göre ihracat, tarım ve ormancılıkta % 14.0, balıkçılıkta % 29.4, madencilik ve taşocakçılığında % 22.3, imalat % 31.5 artmıştır. Aynı dönemde, ithalat, imalat % 30. 5, balıkçılıkta % 280.4, madencilik ve taşocakçılığında % 52.7, tarım ve ormancılıkta %28.5 artmış bulunmaktadır.
- 2003 yılı Temmuz ayında bir önceki yılın aynı ayına göre sermaye malları ihracatı % 110.2, ara malları ihracatı % 18.3, tüketim malları ihracatı % 28.3 artmıştır.
- 2003 yılı Temmuz ayında bir önceki yılın aynı ayına göre sermaye malları ithalatı % 43.0, ara malları ithalatı % 34.3, tüketim malları ithalatı % 33.6 artmıştır.

- 2003 yılının Ocak–Temmuz döneminde bir önceki yılın aynı dönemine göre sermaye malları ihracatı % 68.2, ara malları ihracatı % 24.3 ve tüketim malları ihracatı %28.9 oranında artmıştır.
- 2003 yılının Ocak–Temmuz döneminde bir önceki yılın aynı dönemine göre sermaye malları ithalatı % 30.0, ara malları ithalatı % 33.9, tüketim malları ithalatı %39.3 artmıştır.
- 2003 yılı Temmuz ayında ihracatın dağılımına bakıldığında % 11.6'sının sermaye malları, % 35.8'inin ara malları, % 51.1'inin tüketim malları ihracatından oluştuğu görülmektedir.
- 2003 yılı Temmuz ayında ithalatın dağılımına bakıldığında % 16.9'unun sermaye malları, % 73.3'ünün ara malları, % 9.4'ünün tüketim malları ithalatından oluştuğu görülmektedir.
- 2003 yılının Ocak–Temmuz döneminde ihracatın dağılımına bakıldığında % 9.8'inin sermaye malları, % 40.0'inin ara malları ve % 49.5'inin tüketim malları ihracatından oluştuğu görülmektedir.
- 2003 yılının Ocak–Temmuz döneminde ithalatın dağılımına bakıldığında % 15.0'inin sermaye malları, % 74.5'inin ara malları ve %9.9'unun tüketim malları ithalatından oluştuğu görülmektedir.
- 2003 yılı Haziran ayında bir önceki yılın aynı ayına göre ihracat miktar indeksi % 31.2, ithalat miktar indeksi % 47.8; ihracat fiyat indeksi % 8.3, ithalat fiyat indeksi % 5.8 artmıştır.
- 2001 yılında sabit fiyatlarla GSMH % 9.5, GSYİH % 7.5 küçülmüş; 2002 yılında sabit fiyatlarla GSMH % 7.8, GSYİH % 7.8 büyümüştür. 2003 yılının birinci üç aylık döneminde sabit fiyatlarla GSMH gelişme hızı % 7.4, GSYİH gelişme hızı % 8.1; ikinci üç aylık dönemde sabit fiyatlarla GSMH gelişme hızı % 3.7, GSYİH gelişme hızı % 3.9 olmuştur. Böylece, 2003 yılının ilk altı aylık döneminde sabit fiyatlarla GSMH gelişme hızı % 5.4, GSYİH gelişme hızı % 5.8 olmuştur.

- Sektörler itibarıyla incelendiğinde 2003 yılının ikinci üç aylık döneminde sabit fiyatlarla sanayi % 4.4, ticaretin % 6.0 büyüdüğü; tarımın % 2.8, inşaat sektörünün % 14.5, mali kuruluşların % 8.5, kar amacı olmayan kuruluşların % 1.9 küçüldüğü görülmektedir. Ayrıca, ulaştırma ve haberleşme sektörü % 5.8, konut sahipliği % 1.3, serbest meslek ve hizmetler % 3.6, ithalat vergisi % 20.5, Devlet hizmetleri % 0.6 büyümüştür. 2003 yılının ilk altı aylık döneminde ise sabit fiyatlarla tarım % 0.6, sanayi % 6.0, ticaret % 8.1, ulaştırma ve haberleşme % 9.6, konut sahipliği % 1.3, serbest meslek ve hizmetler % 5.6, Devlet hizmetleri % 0.3, ithalat vergisi % 20.2 büyümüş; inşaat sektörü % 15.6, mali kuruluşlar % 8.3, kar amacı olmayan kuruluşlar % 1.7 küçülmüştür.
- Cari fiyatlarla 2001 yılında GSMH 176,483 trilyon TL, GSYİH 178,412 trilyon TL; 2002 yılında GSMH 273,463 trilyon TL, GSYİH 276,002 trilyon TL olmuştur.
- 2003 yılının ilk altı aylık döneminde, cari fiyatlarla GSMH 147,337 trilyon TL, GSYİH 149,374 trilyon TL olmuştur.
- 2003 yılının birinci ve ikinci üç aylık dönemi ile ilk altı aylık döneminde, bir önceki yılın aynı dönemine göre, sabit fiyatlarla (sırasıyla) özel nihai tüketim harcamaları % 6.5, 2.5, 4.5, gayri safi sabit sermaye oluşumu % 9.3, 5.5, 7.1, mal ve hizmet ihracatı % 14.5, 12.5, 13.4, mal ve hizmet ithalatı % 23.9, 20.2, 21.9 artmış; Devletin nihai tüketim harcamaları % 3.0, 2.9, 2.9 azalmıştır.
- DİE Aylık Sanayi Üretim İndeksi sonuçları 2003 yılı Temmuz ayında bir önceki yılın aynı ayına göre % 11.9 artış göstermiştir. 2003 yılı Temmuz ayında üretim bir önceki yılın aynı ayına göre imalat sanayiinde % 12.8, elektrik gaz ve su sektöründe % 6.4, madencilik sektöründe % 4.7 artmıştır. 2003 yılının ilk yedi aylık ortalaması, bir önceki yılın ilk yedi aylık ortalaması ile karşılaştırıldığında, üretimin toplam sanayi sektöründe % 8.2, imalat sanayi sektöründe % 9.2,

elektrik, gaz ve su sektöründe % 7.5 arttığı, madencilik sektöründe ise % 11.8 azaldığı görülmektedir.

- DIE Üç Aylık Sanayi Üretim İndeksi sonuçlarına göre toplam sanayi üretimi 2003 yılının ikinci döneminde bir önceki yılın aynı dönemine göre % 4.9 artmıştır. 2003 yılının ikinci döneminde üretim, imalat sanayiinde % 5.4, elektrik gaz ve su sektöründe % 7.2 artış, madencilik sektöründe % 15.0 azalış göstermiştir.
- DIE İmalat Sanayi Aylık Eğilim Anketi, 2002 yılı Ağustos ayında % 76.4 olan kapasite kullanım oranının 2003 yılı Ağustos ayında % 79.1 olduğunu göstermektedir. 2003 Temmuz ayında ise bu oran % 80.9 olmuştur.
- DIE İmalat Sanayi Üç Aylık Eğilim Anketi sonuçlarına göre ise 2002 yılının ikinci döneminde % 75.9 olan kapasite kullanım oranı 2003 yılının aynı döneminde % 78.0 olmuştur.
- “Ocak-Nisan 2004 dönemi; ihracat ve ithalatımızda, sırasıyla AB’nin payı %52.3 ve %45’dir. 10.4 Milyar \$’lık toplam Dış Ticaret Açığının sadece %32.7’si (3.4 milyar \$’ı) AB ülkeleriyle, %21.2’si (2.2 milyar \$) Diğer Asya Ülkeleriyle, %17.3’ü (1.8 milyar \$) Diğer OECD Ülkeleriyle ve %4.8’i de (0.5 milyar \$) İslam (İKT) ülkeleriyledir. Dış Ticaret Açığının tek sebebi AB ile yapılmış olan Gümrük Birliği (GB) değildir. Toplam ihracatımızda Almanya’nın payı %15, İngiltere %8.3, ABD %8, İtalya %6.7, Fransa %6.4 ve İspanya %4.1’dir. Toplam ithalatımız da ise, Almanya’nın payı %13, Rusya %8.5, İtalya ve Fransa %7.1’er, ABD %4.8, İngiltere %4.6 ve Çin %4.5’dir. “(Çarıkçı,2004: 2)
- İmalat Sanayiinde Kapasite Kullanım Oranı Mayıs 2003’de %78.7 iken, Mayıs 2004’te %84.3’e (Özel Sektörde %76.9’dan %83.6’ya) çıkmıştır(Çarıkçı, 2004: 2)
- İmalat Sanayii üretimi 2001 yılında %-9.9 gerilemiş iken, bu oran 2002’de %10.7’lik bir artışa dönüşmüş, 2003 yılında ise %9.7

artmıştır. Ocak-Mayıs 2003'de %6.4 olan bu artış, Ocak-Mayıs 2004'de ise %14.6'ya yükselmiştir.”(Çarıkçı,2004: 2)

- “2001'den bu yana Türkiye'nin esas meselelerinden biri de artan işsizliktir. DİE verilerine göre, işsizlik oranları 2001'de %8.4, 2002'de %10.3, 2003'de de %10.5 olarak gerçekleşti. Ayrıca, 2000-2003 döneminde, reel olarak işçi ücretleri %25.3 geriledi. Reel ücretlerdeki bu erime 2001'de %13.4, 2002'de %8, 2003'de de %6.3'tür. Bu düşüş özel sektörde daha yüksektir. 2003 yılında döviz fiyatlarındaki gerilemeye rağmen, dış rekabet gücümüzün korunması ve 2003'deki ihracat artışındaki başarıda reel ücretlerdeki düşüşün de büyük bir payı vardır. “(Çarıkçı, 2004: 2)
- “Nisan 2004 itibarıyla Türkiye yıllık 55.6 milyar \$'lık ihracat hacmi ile dünyada 24. en büyük ihracatçı ülke durumuna gelmiştir. İlaveten son 2,5 yıldır ABD doları 1.5 milyon TL dolayında seyrettiği halde, ihracattaki başarının anahtarı ise, iç piyasanın durgunluğundan dolayı Türk müteşebbisinin parça başı düşük kar ve sürümden kazanmayı öğrenmek zorunda kalmış olmasıdır. İhracatın sürükleyici sektörleri ise, tekstil ve hazır giyimden çok, katma değeri düşük olsa da, otomotiv sektörü (kara taşıtları ve yedek parçaları), elektrikli makinalar ve diğer cihazlardır. “ (Çarıkçı, 2004: 3)

Tablo:3.3. 2001-2004 Yılları Ekonomik Göstergeler(Çarıkçı, 2004: 4)

	2001	2002	2003	2004 (K)
GSMH (Milyar Dolar)	144.0	181.7	239	261.7 (P)
Fert Başına Gelir (FBG), Dolar	2101	2609	3384	3645 (P)
- Satınalma Gücü (SGP) ile FBG, \$	5738	6158	7600 (E)	8200 (E)
GSMH Büyüme Hızı (%)	-9.5	7.8	5.9	12.4 Mart
- İmalat Sanayii Üretimi (% Değişme)	-9.9	10.3	9.7	14.6 Mayıs
◆ Kapasite kullanım oranı (%)	73.6	76.7	80.0	84.3 Mayıs
Tüketici Fiyatları (TÜFE), %	68.5	29.3	18.4	3.1 Haziran
Toptan Eşya Fiyatları (TEFE), %	88.6	30.8	13.9	8.1 Haziran
Emisyon Hacmi (Tilyon Lira)	5282	7636	10676	13000 Haziran
Bütçe açığı (Katilyon Lira)	-29.8 (24.8 Milyar\$)	-41.7 (27.8 Milyar\$)	-39.8 (26.5 Milyar\$)	-11.4 Mayıs (7.6 Milyar\$)
Sos, Güv, Kur, Açığı (Katilyon TL)	-8.4 (7 Milyar\$)	-13.3 (8.9 Milyar\$)	-15.9 (10.6 Milyar\$)	-7.5 Mayıs (5.0 Milyar\$)
İç Borç Stoku (Katilyon Lira)	122.2 (101 Milyar\$)	149.9 (100 Milyar\$)	194.4 (130 Milyar\$)	209.8 Mayıs (139.8 Milyar\$)
Bütçe Açığı / GSMH (%)	-16.5	-14.7	-11.2	-11.1 (P)
Bütçe Harcamaları / GSMH (%)	45.7	42.3	39.5	38.3 (P)
İhracat (% Artış)	12.3	12.0	30.0	29.8 Nisan
İthalat (% Artış)	-25.7	+22.8	+33.3	46.2 Nisan
İthalat (Milyar Dolar)	-41.5	-50.8	-68.7	-28.6 Nisan
İhracat (Milyar Dolar)	31.3	35.1	46.9	18.2 Nisan
DIŞ TİCARET AÇIĞI (Milyar \$)	-10.1	-15.8	-21.9	-10.4 Nisan
İhracat / İthalat, (%'si)	77.0	69.0	68.2	63.6 Nisan
Bavul Ticareti (Milyar Dolar)	3.0	4.1	4.0	1.2 Nisan
İhracatımızda AB'nin Payı, %	51.6	51.5	51.9	52.3 Nisan
İthalatımızda AB'nin Payı, %	44.6	45.5	45.8	45.0 Nisan
Hizmet Gelirleri (Milyar \$)	21.9	20.0	21.0	5.5 Nisan
Hizmet Giderleri (Milyar \$)	-13.8	-13.2	-8.5	-3.1 Nisan
CARİ İŞLEMLER AÇIĞI (Milyar\$)	+3.4	-1.8	-6.8	-6.9 Nisan
Direkt Yabancı Sermaye (Milyar\$)	3.3	0.6	0.6	0.5 Nisan
Dış Borç Stoku (Milyar \$)	113.9	131.1	147.0	146.5 Mart
MB Döviz Rezervleri (Milyar \$)	18.7	26.7	33.6	32.4 Haziran

(K): 2004 yılına ait ayların yarıyıldaki rakamları Ocak ayından itibaren kümülatiftir.

(P): DPT 2004 yılının Program Hedefleri; (E): E. Çarıkçı.

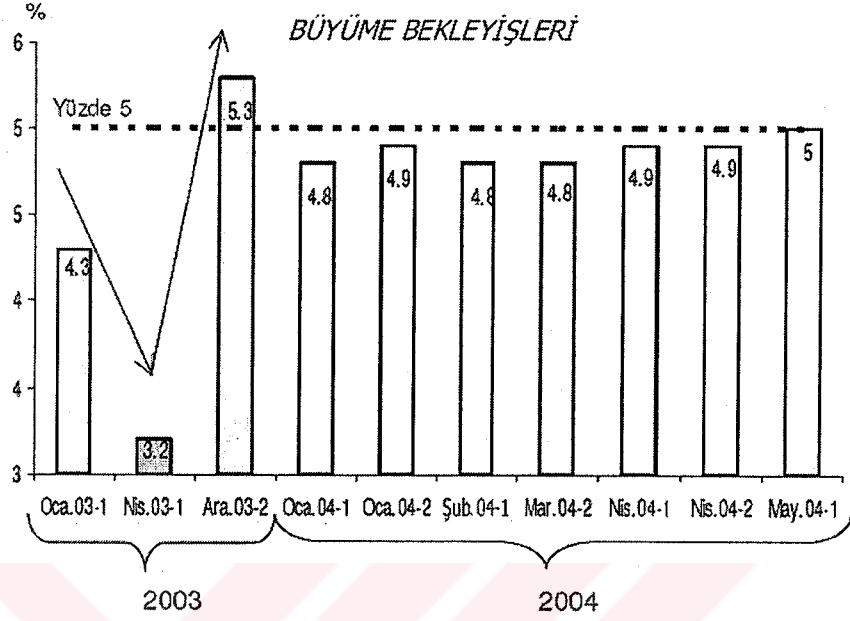
2001-2004 yılları arası ekonomik göstergeler tablosundan da görüleceği gibi Türkiye’de son yıllarda, ihracat artış göstermiş ve ihracata karlar yükselmiştir. İstanbul Sanayi Odası’nun “Türkiye İkinci 500 Büyük Sanayi Kuruluşu ”, raporuna göre, 2003 yılında 1000 büyük sanayi kuruluşundan 964’ünün satış gelirlerinin üçte birini ihracattan elde etmişlerdir(Dünya Gazetesi, 2004:3).

Yukarıdakilerden başka, TCMB Merkez Bankası Başkanı Süreyya Serdengeçti’nin 2004 Mayıs sunumu tezin iddiasını kanıtlayacak diğer güncel bir kaynaktır.

Türkiye 2002 yılında %7.9, 2003 yılında ise %5.9 oranında büyüme gerçekleştirmiştir. 2004 yılında da %5’lik bir büyüme beklenmektedir. (Serdengeçti, Mayıs 2004: 50) Üç yıl üst üste yaşanan bu büyüme performansı doğal olarak çalışmaların güncelliğini artırmıştır.

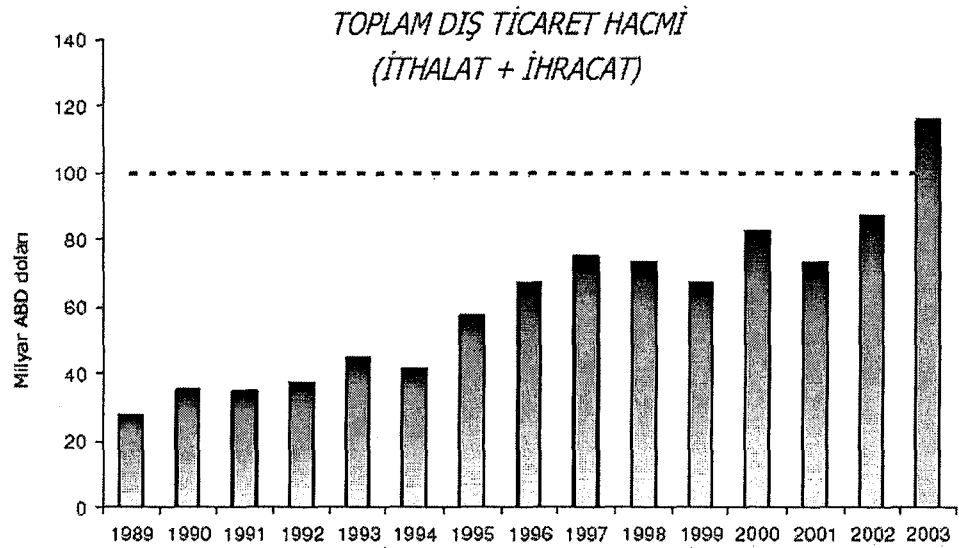
2003 yılı üretim ve harcamalar yönü GSMH bilgileri, konu ile ilgili önem taşımaktadır. (Serdengeçti, 2004: 50-56). Üretim yönünden GSMH hesaplamasına göre sanayi kalemi 2003 yılında %7. 8 oranında büyüme göstermiştir. Ticaret de %8.1 oranında artmıştır. (Serdengeçti, 2004: 50-51) TCMB verileri dış ticaretin artmasının 2003 yılında iktisadi büyümeye olumlu yansıdığını göstermektedir.

Türkiye’de son yıllarda büyüme stratejileri değişmiş ve özel sektöre, ihracata, verimlilik artışına dayalı bir büyüme modeli benimsenmiştir. (Serdengeçti, 2004: 53) Benimsenen model çerçevesinde Şekil 3.1. incelendiğinde görüleceği üzere TCMB’nin 2004 yılı büyüme ile ilgili beklentileri olumlu yöndedir.

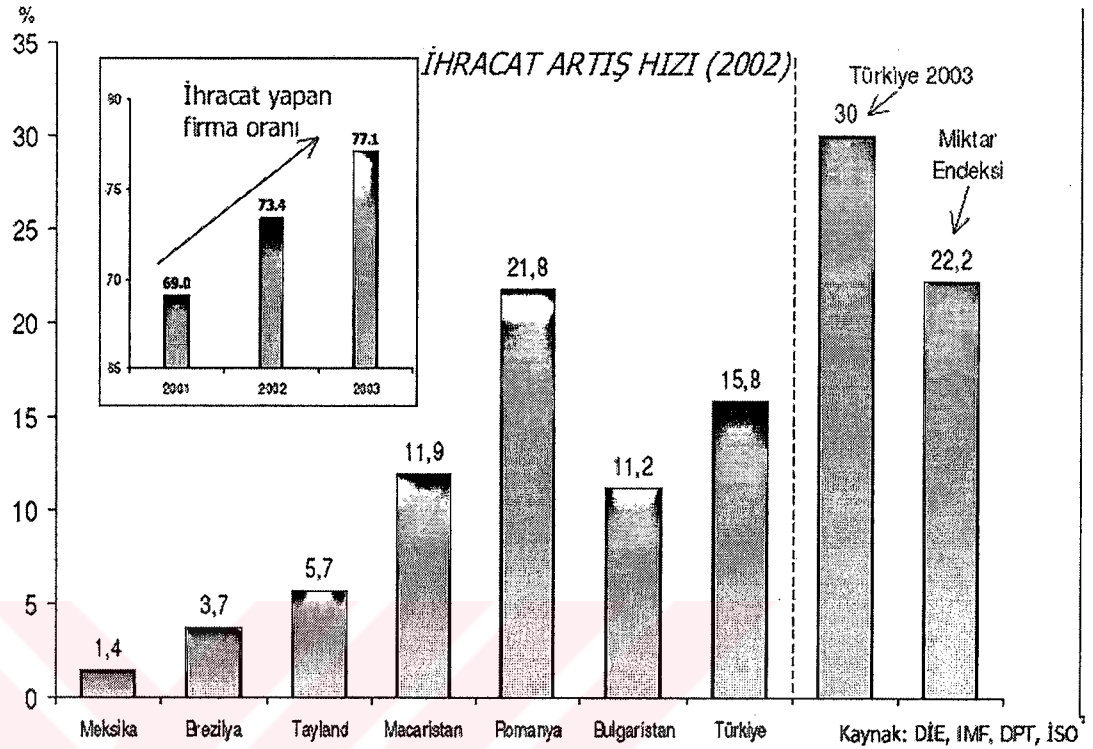
Şekil: 3.1. Büyüme Bekleyişleri (Serdengeçti, 2004: 53)

Toplam dış ticaret hacmi Şekil: 3.2. 'den anlaşılacağı gibi 1989'dan beri artış sürecine girdiği görülmektedir. 2001-2003 döneminde Türkiye'nin dış ticareti hızla artırmıştır. Toplam dış ticaret hacmi 115 milyar ABD USD'yi geçmiştir. İktisadi büyüme de, 2001-2003 döneminde dış ticaretin artması ile beraber yükseliş sürecine girmiştir.

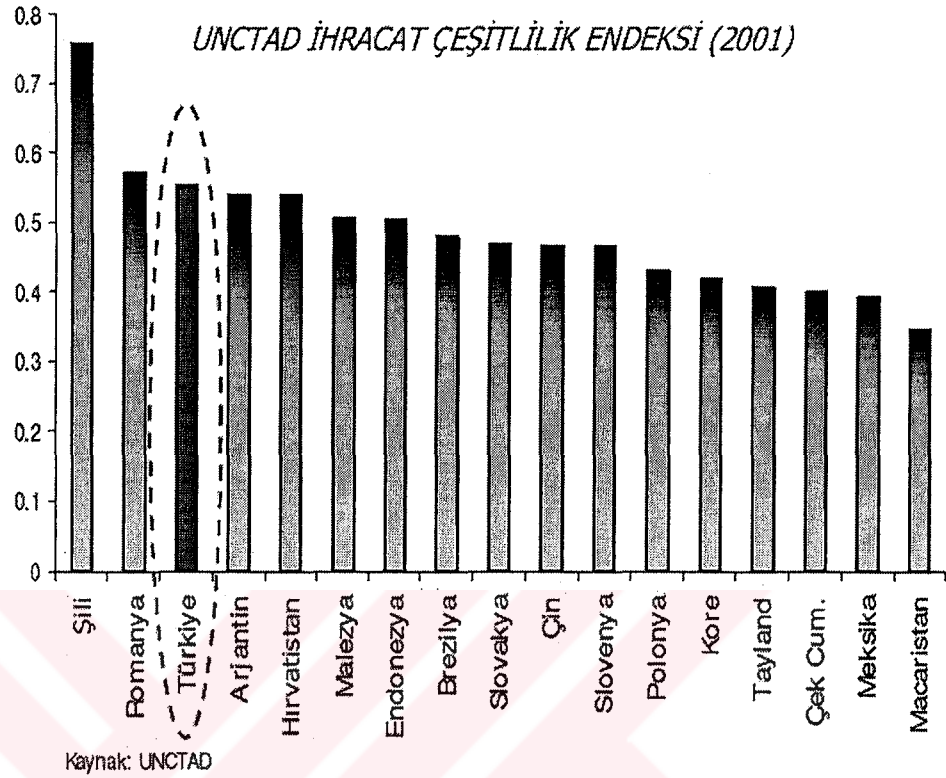
Şekil: 3.2. Toplam Dış Ticaret Hacmi (Serdengeçti, 2004: 54)

İhracat ve ithalat artış hızları ayrı değerlendirildiğinde ilginç bir nokta göze çarpmaktadır. Şekil: 3.2. incelendiğinde ekonomik istikrar ve dış talebin ihracatın artmasında önemli rol oynadığı görülmektedir. Artan ihracatla beraber, ihracata dönük firma sayısı da artış göstermiş ve neticede ülkenin büyüme-kalkınma dinamiğine olumlu yansımıştır.

Şekil: 3.3. İhracat Artış Hızı (2002) (Serdengeçti, 2004: 54)

Şekil: 3.3. incelendiğinde dış ticaretin yapısının zamanla, USD ve Euro gelişmelerine, bölgedeki sosyo-kültürel olaylara göre değişiklik gösterdiği izlenmektedir. (Serdengeçti, 2004: 55) Dış ticaret büyümeyi getirmiş, verimli teknoloji tabanlı ürünlerin ihracatı artış göstermiştir. Ayrıca bölgesel olarak da Türkiye’de ihracat yapısının değiştiği görülmektedir. Kardan etkilenen ihracatçılar 2000 yılında %31.1 oranında EURO cinsinden ihracat yaparlarken 2003 yılına gelindiğinde EURO cinsinden ihracat %49.3’e yükselmiştir. USD cinsinden ihracat 2000 yılında %47.2 iken, 2003 yılına gelindiğinde bu oran %42.7’e yükselmiştir. Şekil: 3.4. incelendiğinde Türkiye’nin ihracatının çeşitlilik açısından diğer veri ülkelere göre iyi bir durumda olduğu görülmektedir.

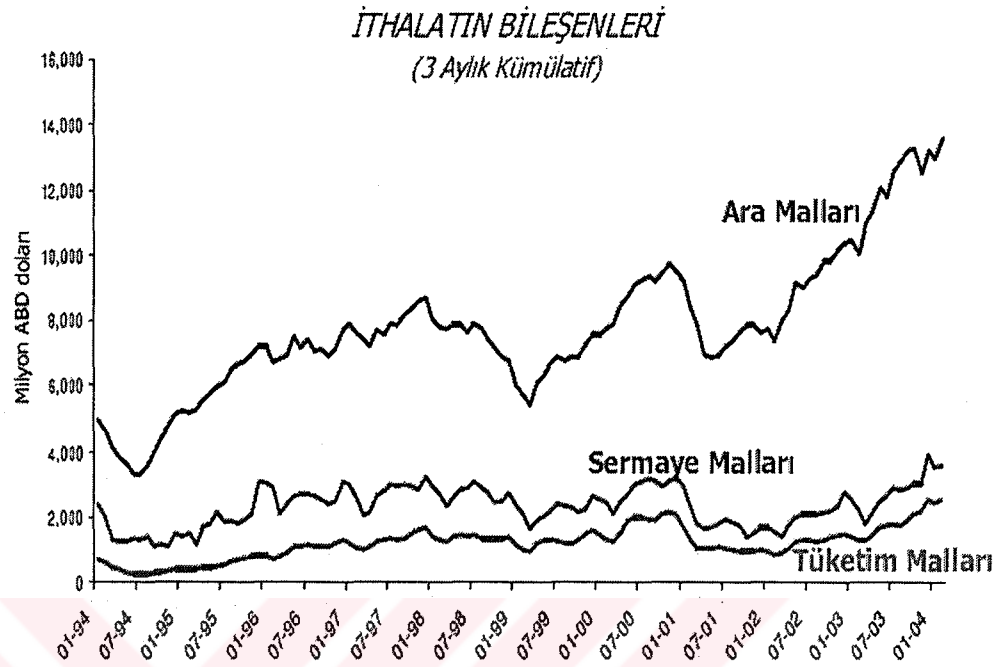

Şekil: 3.4. UNCTAD İhracat Çeşitlilik Endeksi

(Serdengeçti, 2004: 55)

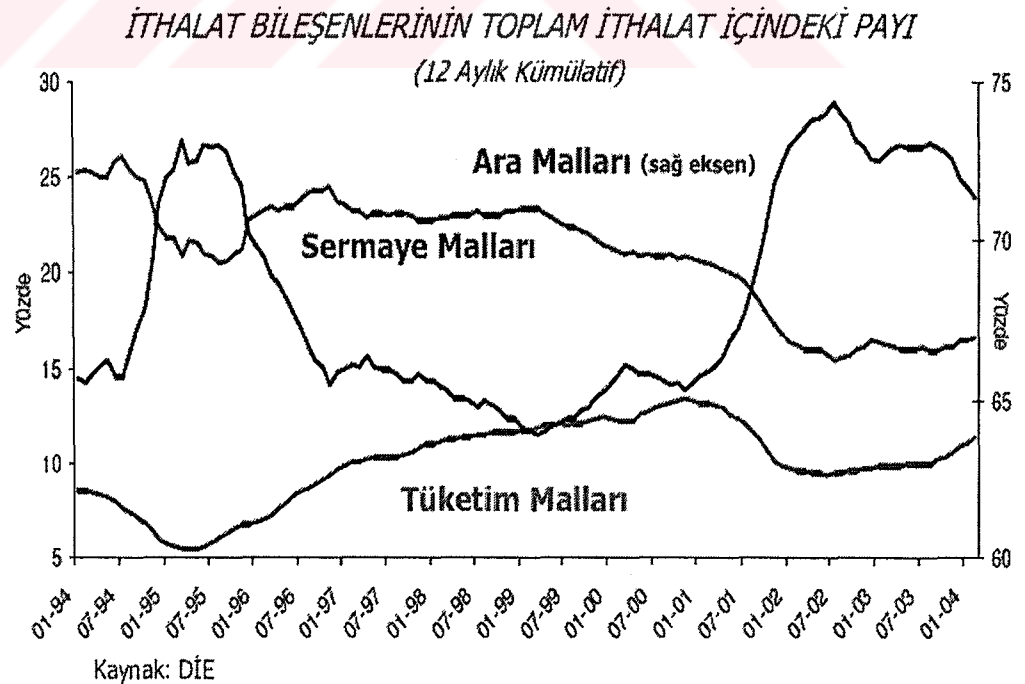
Türkiye'nin bu dönemde ithalatı incelendiğinde ise yine kurdan kaynaklanan çeşitlilik kendini göstermektedir. 2000 yılında %25.9 oranında EURO cinsinden ve 2003 yılında ise %38.2 oranında EURO cinsinden ithalat yapılmıştır. 2000 yılında USD cinsinden %51.6 oranında ithalat, 2003 yılında ise %56.6 oranında USD cinsinden ithalat yapılmıştır.

Şekil: 3.5. İthalatın bileşenleri tablosu incelendiğinde ise, ithalatın ekonomik büyümeyi olumlu etkilediği görülmektedir. Ara malların hızla arttığı görülmektedir. Şekil 3.6 incelendiğinde ise sermaye malları ithalatı ise toplam ithalat payı içerisinde azalma göstermektedir.

Sekil: 3. 5. İthalatın Bileşenleri

(Serdengeçti, 2004: 56)

Sekil: 3. 6. İthalatın Bileşenlerinin Toplam İthalat İçindeki Payı

(Serdengeçti, 2004: 56)

İthalatın yönü incelendiğinde ise ihracat için yapılan ithalatın oranının arttığı görülmektedir. 2000 yılında %29 olan oran, 2003 yılında ise %33'e yükselmiştir. (Serdengeçti, 2004: 56) Rakamlar incelendiğinde üretim için kullanılan ithalatın büyüme için olumlu etki yarattığı görülmektedir.

Tablo: 3. 4. 2003-2004 Genel İthalat Toplamı ve Bileşenleri Tablosu

(Güneş, 2004: 1)

İTHALAT					
	Ocak-Şubat 2003 Değer	Ocak-Şubat 2003 (%)	Ocak-Şubat 2004 Değer	Ocak-Şubat 2004 (%)	Değişim (%)
Genel toplam	8 484 161	100,0	11 843 452	100,0	39,6
1. Sermaye (yatırım) malları	1 043 383	12,3	1 720 398	14,5	64,9
2. Ara (hammadde) malları	6 585 664	77,6	8 548 386	72,2	29,8
3. Tüketim malları	797 954	9,4	1 522 585	12,9	90,8
4. Diğerleri	57 159	0,7	52 083	0,4	-8,9

Ayrıca Tablo: 3.4. 'de görüleceği gibi 2003 ve 2004 yıllarında yapılan ithalatın önemli bir kısmını ara malları oluşturmaktadır.

Dış ticarete serbestleşme politikasının önemli bir bacağı olan ithalatın kontrollü serbestleşmesi, ülkenin döviz rezervlerinin güçlü olmasını gerektirmektedir. Türkiye tarihinde birçok defa döviz rezervlerinin yetersizliğinden dolayı sorunlar yaşamıştır. Politika uygulamaları başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Örneğin Türkiye 1950'li yıllardan itibaren liberal iktisat politikalarına dönüş yapmıştır. İthalatta liberalizasyona gidilmiş ve ekonominin tamamında bir canlanma görülmüştür. İthalatın serbestleşmesi ülke için olumlu bir gelişme yaratmıştır. Fakat dövizin yetersiz olmasından dolayı bu politika sürdürülemez ve 1954'te terk edilmiştir. (Bulmuş, 2004: 1)

Döviz kuru değer kazandığı zaman ithalat hacmi artmaktadır. Artan ithalat ile birlikte enflasyon da düşüş sürecine girebilmektedir. Ayrıca ihracatçıların özellikle ithal ara mallarına bağımlı olduğu Türkiye gibi ülkelerde,

ithalat, büyümenin motoru olabilmektedir. Nitekim 2003 yılında ve 2004 yılının ilk aylarında, başta Çin'den olmak üzere ithal ara mal miktarında yaşanan patlama ihracatçıyı olumlu etkilemiştir. İthalatın serbest bırakılmasının nedenleri arasında bu konu sıralanabilmektedir. Enflasyonun düşmesi ve ihracatın artması da büyüme-kalkınma için olumlu zemin hazırlamaktadır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Dış Ticaretin Ekonomi Politikası ve VAR Modeli Çerçevesinde Türkiye Üzerine Bir Uygulama

4.1. Giriş

Dış ticaret ve ekonomi üzerinde yarattığı etkiler, birçok iktisatçı tarafından yorumlanmış ve üzerinde pek çok çalışma yapılmış bir konudur. Dış ticarettten, ülkelerin kazanç elde ettiğini, serbestleşme ve dışa açıklığın uzun dönemde ekonomik büyümeyi artırdığını, serbest dış ticarete dayalı sanayileşme politikalarının benimsenmesi gerektiğini savunan çalışmalar olduğu gibi, serbest dış ticaret politikalarının ülke ekonomisine zarar verdiğini, bu nedenle, belli koruma yöntemlerinin uygulanması ve önlemlerinin alınması gerektiğini konu edinen çalışmalar vardır.

İthalat, bilindiği gibi, ülkenin yurtdışından mal ve hizmet temin etmesi, ihracat, yurtdışına göreli biçimde üstün olduğu malları satmasıdır. Dış ticaret kavramı ise, ihracat ve ithalatın toplam değeridir. İhtiyaç duyulan mal ve hizmetleri, yurt dışından vergi ödmeden temin etmek isteyen tüketici ve üreticiler, ithalat karşılığı gümrük vergisi ve benzeri koruma uygulamalarına, doğal olarak karşı çıkmaktadır. İhracatçılar ise mallarına uygulanan gümrük vergilerinin, ticaret dengesini engellediğini ifade etmektedirler.

İthal edilen malın ikamesi durumunda olan yerli mallara karşı azalan talep, yurtiçi üreticilerin tepkisine yol açabilmektedir. Rahatsızlık yaratan bu durumu, bazı iktisatçılar, korumacılık ile çözebileceklerini varsaymaktadırlar. Bu noktada, yurt dışından ucuz ve kaliteli ara, yatırım mal ve hizmetlerinin temininin engellenmesinin, ülke ekonomisine fayda sağlayıp sağlamadığı sorusu gündeme gelmektedir. İthalat yasaklarını benimseyen görüşler, yurt içindeki dövizin yurt dışına çıkmasını engellemek ve bu sayede cari açık

dengesini azaltmak için korumacı politikaları savunmaktadırlar. İthalatın yasaklanması ile, yurtiçinde üretilen alternatif mallara talebin artacağı, bu sayede yurtiçi sanayiinin gelişeceğini savunmaktadırlar. Berksoy(1982), uygulama sebebi ne olursa olsun, bir malın ithalatının yasaklanması veya kısıtlanmasını öngören bir politikanın, sonuç itibarıyla o malın yurtiçinde üretilmesini cazip hale getireceğini savunmaktadır.(Aydın, 1999:11)

İthal ikameci ve korumacı sanayi politikalarının alternatifi olan dış ticarete bağlı sanayileşme ise dışa açıklık oranının(ihracat+ithalat/GSYİH) artması ile ülke refahının yükseleceğini iddia etmektedir. Ekonomilerin dış ticaret yolu ile rekabete açılması, ihraç kabiliyetine sahip firmaların ürettiği mallara talebi artıracak, uzun vadede teknoloji ve verimlilik gibi faydalarla ülke ekonomisine olumlu yansımaya sebep olacaktır. Günümüzde teknoloji ve iletişim araçları hızla yayılmaktadır. Dolayısıyla, ülke içi endüstrilerin gelişmesini beklemek ve gümrük duvarlarıyla yerli endüstrileri korumaya çalışmak, yetersiz kalmaktadır. Dünya ölçeğinde, kaliteli, verimli ve etkin maliyetlerle üretim yapamayan firmalar uzun vadede piyasadan çekilmek zorunda kalacaklardır. Bu sebeple, firmalar, üretim için gerekli ara ve yatırım mallarını yüksek teknoloji ile birleştirilip dış dünyaya pazarlanmak zorundadırlar. Nitekim bu yolu izlemiş firmaların yüksek cirolarla ülke ekonomisine fayda sağladıkları görülmektedir. İç ve dış talebi, ürettikleri kaliteli mallarla karşılama özelliği olan firmalar, uzun vadede mal ve hizmet piyasalarının lideri konumuna gelmektedirler.

Ülkenin rekabete açılmasının olumsuzluk yarattığını iddia edenlerin bir görüşü de cari açık problemi ile ilgilidir. Cari açık bilindiği gibi ihracatın ithalatı karşılayamama problemidir. Cari açık uzun vadede borç sorunu olan ülkeleri, döviz kurunun değer kaybetmesinden dolayı olumsuz etkileyebilmektedir. Fakat bu farklı bir konudur. Borç sorunu olan ülkelerin, ithalatı kısarak, ihraçata dönük üretim yapmayı düşünen firmaları engellemeleri, yanlış bir uygulamadır. Nitekim ucuz ara malı temin edemeyecek konuma gelen firmalar, bu yolla rekabet avantajlarını kaybetmekte, fiyatlar genel seviyesinin yükselmesine yol açmaktadırlar.

Pahalı kalitesiz mal ve hizmetleri uygulanan korumacı politikalarla tüketmek zorunda bırakılan düşük gelirli tüketiciler, gelir adaletinin olmadığı günümüzde, daha da zor duruma düşmektedirler. Dış ticarete korumacılık, fiyatlar genel düzeyini yükseltmekte ve gelir dağılımının daha da bozulmasına yol açmaktadır. İnsanların belli kalıpta mal ve hizmetleri tüketmeleri gelişme ve özgürlük bağlamında ülke ekonomisine olumsuz yansıyabilmektedir. Ayrıca kotalar ve ithal yasaklarından oluşan miktar kısıtlamaları, gümrük tarifleri, döviz kuruna müdahale, ekonominin genel düzenini bozabilmektedir.

Türkiye ekonomisi dış ticarete serbestleşme konusunda dalgalı bir seyir izlemiştir. 1923-1929 döneminde serbest dış ticaret benimsemiştir. Bu dönemde Teşvik-i Sanayi Kanunu ile bazı hammaddelerin ithalatını kolaylaştıran gümrük uygulamaları getirilmiştir. 1923-1929 döneminde GSMH yılda ortalama %10, sanayi üretimi ise %8 artış göstermiştir. Fakat 1930-1945 yılları arasında, korumacı politikalar izlemiştir. 1930 yılında Türk Parasını Koruma Kanunu ve 1931 yılında ithalata kota, ihracata ise denetimler getirilmiştir. Türkiye, 1946-1960 döneminde ise serbest dış ticaret politikalarına yönelmiştir. 1946 yılında yapılan devalüasyon, ihracatın artmasını sağlamıştır, fakat artışın yapay müdahale sonucu gerçekleşmesi başarısızlık getirmiştir. 1960-1980 yılları arasında ise tekrar korumacı politikalar uygulanmaya başlanmıştır. Bu dönemde, iç piyasanın kısıtlı olması ve ihracata dönük üretimin gerçekleştirilememesi, büyüme hızını olumsuz etkilemiştir. Özellikle 1970-1980 döneminde ithalatın artmasına karşılık ihracat artışları çok sınırlı olmuştur. Fakat, bu dönemi farklı değerlendirenler de vardır. Örneğin, Somçağ(2004), 1962-1977 döneminde ortalama milli gelirin %6.6, sanayi üretiminin ise %9.6 oranında artış göstermesini gümrük duvarları ile korunan iç pazara, ithal ikameci politikaların uygulanmasına bağlamaktadır. Ona göre, planlı dönem ve ithalat kontrollerinin kalkması ile Türkiye sanayileşmenin kalkınmasının bir üst aşamaya geçişi engellenmiştir (Somçağ,2004:56). 1980 sonrası tekrar serbest dış ticaret politikalarına dönüş yapılmıştır. Özellikle 1983 yılında yürürlüğe giren, kambiyo rejiminin serbestleşmesi, kısıtlama ve

yasakların büyük bölümünü azaltmıştır. 1990'lı yıllarda Gümrük Birliği Antlaşmasının imzalanması ile de beraber tam serbestleşme oluşmuştur.

4.2. Dış Ticaret ve Ekonomik Büyüme İlişkisini İnceleyen Çalışmaların Analizi

Ekonomik teori, dış ticarette serbestleşmenin ekonomik büyümeyi artırdığını savunmaktadır. Orta vadede, dış ticaretin etkinliği artırması büyümeyi beraberinde getirmektedir. Uzun dönemde, teknoloji gündeme gelmekte, ara malları sermaye mallarına dönüşebilmektedir. Grossman and Helpman(1991), Lucas(1988) çalışmaları, ölçek ekonomileri ve rekabet avantajından yola çıkarak, ilişkiyi incelemektedirler. Dış ticaretin artması, teknolojik yenilikleri, uzun dönemde verimliliği artırarak, ülkeye kazanç sağlayacaktır (Chen,2004: 53).

Dışa açıklık ((İhracat+İthalat)/GSYİH) değişkeninin makroekonomik dalgalanma, şoklar ve büyüme üzerinde yarattığı etkilerin incelenmesi önem taşımaktadır (Winters, 2004:74). Dollar(1992), Sachs and Warner(1995), Edwards(1993) gibi çalışmalar ülke örnekleri ile dışa açıklığın ekonomik büyümeyi artırdığını savunmaktadır. Fakat Rodriguez and Rodrik(2001) yapılan bu çalışmaların zayıf ampirik bulgular olduğunu ve dışa açıklığın yanıltıcı ekonometrik metotlarla ölçüldüğünü savunmakta, dışa açıklığın, ülkeyi düşük dinamik sektörlere iteceğini iddia etmektedir. Ayrıca, dış ticarette açıklık, ticaret hacmi gibi değişik kavramların kullanılmasının dış ticaret ve büyümenin ölçümünde belirsizliğe yol açtığını vurgulamaktadır. (Sohn and Lee, 2003:64)

Rodriguez and Rodrik(2001) dışa açıklığın ihracat ve ithalatın toplamının GSYİH'ya bölünmesi ile ölçüldüğünü, fakat bunun içsel olabileceğini savunmaktadır. Frankel and Romer(1999), Irwin and Tervio (2002) ise gelir denklemlerine, dışa açıklık değişkeni ile beraber, nüfus, top-

rak alanı, sınırlar ve ticaret yapılan ülkeler arası mesafe gibi diğer değişkenleri ilave ederek bu sorunu çözmeye çalışmışlardır.

Taylor and Wacziarg(2001) serbest dış ticaret politikalarının başarılı olabilmeleri için yatırım gibi faktörlere de önem verilmesi gerektiğini savunmaktadır. Çalışma, yatırımın görece seviyede az olduğu ülkelerde, dış ticaretten elde edilecek faydaların da görece biçimde daha az olacağını iddia etmektedir.

Romer(1993) çalışması ise dışa açık ekonomilerde para arzını artırmanın daha maliyetli olacağı nedeniyle, dışa açık ekonomilerde fiyatlar genel düzeyi artışının görece daha düşük seyredeceğini vurgulamaktadır.

Frankel and Rose(2002) dış ticarete serbestleme ve orta vadede ekonomik büyüme arasında pozitif bir ilişki olduğunu savunmaktadır. Charles Jones(2001) de serbestleşmenin önemini, dış ticarete kısıtlama uygulamalarının uzun vadede gelirleri azaltacağı görüşü ile belirtmektedir. Rodrik (1998) çalışması ise, dışa açık ekonomilerin daha istikrarsız olduğunu savunmaktadır. Easterly and Kraay(2000) küçük ülkelerin, dışa açıklık seviyelerinin büyük ülkelere göre daha fazla olduğunu, bu sebeple büyüme hızlarının daha dalgalı olacağını savunmaktadır. Lutz and Singer(1994) ise, dışa açıklığın artması ile beraber dalgalanmaların azalacağını vurgulamaktadır.

Srivasan and Jha(2001) Hindistan tahıl piyasasında istikrarın dış ticarete serbestleşme ile sağlandığını vurgulamaktadır. Krueger(1983) dış ticaretin gelişmekte olan ülkelere emek yoğun malların üretimini, dolayısıyla istihdamı artıracığını savunmaktadır. Milner and Wright(1998) dış ticarete serbestleşmenin Moritus'ta ihracata dönük sektörlerde vasıfsız işçilerin ücretlerini artırdığını göstermektedir.

Bourguignon and Morison(1990), Edwards(1997), Barro(2000), Dollar and Kraay(2002), Lundberg and Squire(2003) çalışmaları dış ticarete serbestleşmenin ülke refah seviyeleri üzerine etkilerini, çeşitli ülkelerin verilerini ve dışa açıklık gibi değişkenleri kullanarak ölçmeye çalışmışlardır.

Acar M.(2004) çalışmasını iki bölüme ayırmaktadır. Birinci bölümde korumacılık lehindeki görüşlere değinmekte, diğer bölümde ise korumacılık aleyhindeki görüşlere yer vermektedir. Türkiye’de otomotiv sektörü ithalatında korumacılığın uygulandığı dönemlerde halkın düşük kaliteli malları tüketmeye zorlandığını fakat, 1980’li yıllardan sonra korumacılığın kaldırılması ile beraber daha kaliteli otomobillerin tüketim ve üretiminin mümkün olduğunu vurgulamaktadır (Acar M., 2004:10). Çalışmasının sonuç bölümünde ise, korumacılığın ülkenin rekabet gücünü yükseltmediğini, aksine düşük refah düzeyinde seyretmesine neden olduğunu, ticaretin ve karşılıklı yatırımın savaş ihtimalini azalttığını ve korumacılığın insanın hayal gücünü sınırladığını vurgulamaktadır (Acar,M., 2004:20-21). Dünya ile dış ticarette rekabetin sınırlandırılması, teknolojik yenilenmeyi engellemekte, ürün çeşitliliğini azaltmakta ve tüketicilerin düşük kalitedeki malları daha yüksek fiyatlardan almalarına sebep olmaktadır.(Acar, M., 2003:35-36)

Dışa ticarete dayalı büyüme modelleri özellikle Doğu Asya ülkeleri üzerinde uygulama alanı bulmuş ve konu ile ilgili araştırmalar yapılmıştır. Helliwel(1996)’ya göre Asya ekonomilerinde serbest ticaretin önemi büyüktür. Kore ve Tayvan, İkinci Dünya Savaşından sonra modern hızlı büyümeyi yakalamışlardır ve katı kolonisel rejimden daha serbest kalkınma sürecine girişlerinde sağladıkları büyüme farkı, dışa açıklığın ekonomik büyümeyi desteklediği yöndedir (Hsiao, 2003:249).

Ianchovichina(2004) çalışması, Çin’in WTO’ya 2001’de dahil olması ile beraber, gümrük tarifeleri, tarife dışı engel gibi ticaret kurallarının değişimini incelemektedir. Çin’de 1995’te imalat sanayiinde,gümrük tarifelerinde ithalat korumacılığı %24.3 iken, 2001 yılında %13.3’e düşmüştür. (Ianchovichina, 2004:11) Çin’de tarifelerin kaldırılması, tekstil sektörü üzerinde önemli etkiler yaratmıştır. Tekstil sektöründe istihdam %15.5, ihracat %32.7, ithalat %38.5 oranında artış göstermiştir (Iacnhovichina, 2004:16). Tarım sektöründe çalışan kesimin diğer sektörlerle aktarımı verimlilik, etkinlik açısından önem taşımakla birlikte, toplam istihdam düzeyi de bu sayede istikrarlı kalabilmektedir.

Çin'in WTO'ta dahil olması ile beraber toplam refah kazancının, 1997 fiyatlarıyla yılda 40.6 milyar dolar olduğu tahmin edilmektedir (Ianchovichina, 2004:18). Kuşkusuz, Çin'in kazancı fazla olmaktadır, Kuzey Amerika ve Batı Avrupa da tekstil sektörü üzerindeki kotaların kalkması ile beraber Çin'e doğrudan ihracat yapabileceklerdir. Japonya da artan ihracat imkanlarından faydalanabilecek diğer bir başka ülkedir (Ianchovichina, 2004:24).

Çin'in, 1978'de piyasa odaklı reformu gerçekleştirmesinden sonra, dış ticarete, ortalama yıllık %18 oranında büyüme performansı göstermiştir. 1990 yılı verilerine göre 148 olan ticaret yaptığı ülke sayısı, 1999 yılında 183'e yükselmiştir (Zhang, 2004:260). 1999 yılına gelindiğinde, Çin, dünyanın 9. büyük ticaret yapan ülkesi konumuna gelmiştir (Zhang, 2004:254).

Krueger(1990) çalışması Doğu Asya ülkelerinin hızlı büyüme sürecini, dışa açıklığa bağlamaktadır. Lawrence(1999) çalışması da Japonya'daki ekonomik büyümeyi ihracata dayalı politikaların başarısına bağlamaktadır.

Feder(1982) çalışmasında, 1964-1973 yılları için, 20 yarı endüstrileşmiş ülkeyi incelemiş, sonuçta, dış ticaret yolu ile bilginin yayılacağı ve ekonomik büyümenin artacağını göstermiştir. Çalışmasında, ihracat sektöründeki marjinal üretkenliğin ihracat dışı sektörlerle göre daha fazla olduğunu vurgulamaktadır. Emery(1967), Michaely(1977), Balassa(1978), Krueger(1978), Feder(1982), Dollar(1992), Harrison(1995), Sengupta(1994) ve Edwards(1993) çalışmaları ihracatın önemi üzerinde durmakta ve dış ticaretin önemini vurgulamaktadırlar.

Dış ticaret, karşılaştırmalı üstünlükler, rekabet, bilgi ve teknoloji transferi gibi sebeplerle büyümeyi artırmaktadır (Bulutay, 2004:29). Dış ticarete serbestleşme açısından dışa açıklık önem taşımaktadır ve OECD'ye göre dışa açık ekonomiler kapalı ekonomilere göre daha başarılıdır. Dış ticarete serbestleşme ile birlikte ekonomik büyümede artış görülecektir. Kapalı ekonomilerde, faiz oranlarının, piyasa ekonomisinin şartlarını tam olarak yansıtmaması nedeniyle, yatırım kararları da sağlıklı biçimde

verilememektedir (Yiğidim, 1996:41). Dışa açık ekonomilerde iktisadi kararlar daha sağlıklı ve şeffaf ortamlarda verilebilmektedir.

Dış ticaret verilerinin gerçeği yansıtmadığını, çalışmalarında belirten araştırmacılar da mevcuttur. İddialardan bir tanesi, konuyu destinasyon ilkesine göre ele almakta, Avrupa Birliği'nde, nihai tüketicinin yurtdışında olması varsayımı ile, vergilendirmenin malın gittiği ülkede yapıldığı, dolayısıyla ihracatın vergi dışı tutulduğu, ithalatın ise vergilendirildiği üzerinedir (Kamhi, 2000:35-40). İddiaya göre, hayali ihracat sebebiyle, ihracatta haksız vergi iadesi sorunu yaşanmıştır. Bir başka iddiaya göre de, 1980-2000 döneminde, ihracat yapan firma sayısı 22.000 artmıştır, fakat, 1999 verilerine göre sadece şaibeli firmalar üzerinde yapılan incelemede dahi incelenen değerlerin %40 oranlarında, hayali ihracat yapanlara KDV ödendiği tespit edilmiş, yurda giren para, ihracat bedeli olarak girmiş görünmekte, diğer yandan ise vergi iadesinden yararlanıldığı görülmüştür (Acar A., 2004:111). Acar A.(2004) ihracatı, bu yıllarda mali suçlar bünyesinde, kara para aklama ve kayıt dışı ekonomi açısından değerlendirmektedir.

Ekonomik büyümeyi esas olarak maliyetlere bağlayan iktisatçılar da mevcuttur. Keyder(2004)'e göre uluslararası ticaret akımını etkileyen iki faktör fiyat ve maliyetlerdir. Ona göre, bir ülkenin rekabet gücünü, reel kurun yanında birim maliyetler de etkilemektedir. 1999-2003 yılları arasında, TL'nin değerlenmesine karşılık, birim ücret maliyetine duyarlı rekabet endeksi Türkiye'nin lehine dönmüştür. Bunun da ihracat artışına yol açtığını vurgulamaktadır. Ona göre, TL'de-ki değerlenme, ara ve yatırım malı ihtiyacı ile birleşmiş, ithalat 2000'de %34, 2001'de %24 ve 2003'te %34.5 oranında artmıştır (Keyder,2004:45). Keyder- (2004), Türkiye'de son yıllarda verimlilik artışından kaynaklanan ihracata dayalı büyümenin istihdam yaratmadığını, 1999-2003 yılları arasında üretim endeksinin %21.3 oranında artmasına karşılık, istihdam düzeyinin %5 gerilediğini savunmaktadır.

4.3. Model

Çalışmanın bu bölümünde, Türkiye'nin dışa açıklık seviyesi ve ekonomisi arasındaki ilişki analiz edilmektedir. Çalışmada, Kamin&Rugers(2000)'in Meksika ekonomisi için yazdığı makale temel alınmıştır. Bu makalenin model uygulaması, Berument&Paşaoğulları(2003) çalışması dikkate alınarak Türkiye üzerine intibak ettirilmiştir. Berument &Paşaoğulları(2003), dışa açık ve küçük ülke modelini, 3 değişkenli VAR (Vektör Oto Regresif) metodu ile tanımlamaktadır. Bunun için, reel efektif döviz kuru, GSYİH'daki büyüme ve enflasyondan oluşan bir denklem kurmaktadır.

Bu çalışmada, "Trade" değişkeni, Berument&Paşaoğulları(2003) makalesindeki denklem sistemindeki analize, birincil eklenilerek, geliştirilmeye çalışılmıştır. Daha net ifade etmek gerekirse;

$$\begin{bmatrix} Trade_t \\ Rer_t \\ GDP_t \\ Inflation_t \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} a_{10} \\ a_{20} \\ a_{30} \\ a_{40} \end{bmatrix} + \begin{bmatrix} a_{11}a_{12}a_{13} \\ a_{21}a_{22}a_{23} \\ a_{31}a_{32}a_{33} \end{bmatrix} \begin{bmatrix} d_{1t} \\ d_{2t} \\ d_{3t} \end{bmatrix} + \begin{bmatrix} a_{14}a_{15}a_{16}a_{17} \\ a_{24}a_{25}a_{26}a_{27} \\ a_{34}a_{35}a_{36}a_{37} \\ a_{44}a_{45}a_{46}a_{47} \end{bmatrix} \begin{bmatrix} Trade_{t-1} \\ Rer_{t-1} \\ GDP_{t-1} \\ Inflation_{t-1} \end{bmatrix} + \begin{bmatrix} a_{18}a_{19}a_{110}a_{111} \\ a_{28}a_{29}a_{210}a_{211} \\ a_{38}a_{39}a_{310}a_{311} \\ a_{48}a_{49}a_{410}a_{411} \end{bmatrix} \begin{bmatrix} Trade_{t-2} \\ Rer_{t-2} \\ GDP_{t-2} \\ Inflation_{t-2} \end{bmatrix} + \begin{bmatrix} a_{112}a_{113}a_{114}a_{115} \\ a_{212}a_{213}a_{214}a_{215} \\ a_{312}a_{313}a_{314}a_{315} \\ a_{412}a_{413}a_{414}a_{415} \end{bmatrix} \begin{bmatrix} Trade_{t-3} \\ Rer_{t-3} \\ GDP_{t-3} \\ Inflation_{t-3} \end{bmatrix} + \begin{bmatrix} a_{116}a_{117}a_{118}a_{119} \\ a_{216}a_{217}a_{218}a_{219} \\ a_{316}a_{317}a_{318}a_{319} \\ a_{416}a_{417}a_{418}a_{419} \end{bmatrix} \begin{bmatrix} Trade_{t-4} \\ Rer_{t-4} \\ GDP_{t-4} \\ Inflation_{t-4} \end{bmatrix} + \dots$$

İfade edilen denklem sisteminde, kullanılan değişkenler, $Trade_t$; $((Ihracat_t + Ithalat_t)/GDP_{t-1})$, Rer_t ; (Reel döviz kuru) ve GDP_t ; (GSYİH'daki büyüme hızı)'dır. $Inflation_t$ (Enflasyon), GSYİH deflatörünün birinci dereceden farkının logaritmasıdır. Burada dikkat edilmesi gereken nokta; dış ticaret değişkenini hesaplarken, eşanlılık sorununa yol açmamak için, paydada GDP_t yerine GDP_{t-1} 'nin kullanılmasıdır. d_{1t} , d_{2t} ve d_{3t} çeyrek dönem kukla değişkenleri, mevsimsellik sorununu ortadan kaldırmak için ilave edilmiştir.

$\varepsilon_{1t}, \varepsilon_{2t}, \varepsilon_{3t} \& \varepsilon_{4t}$ iid (bağımsız, özdeş dağılım) artık terimlerdir. Çalışmada kullanılan verilerin mevsimselliği sebebiyle, gecikme sırası; Bernanke & Blinder(1992) ve Berument&Paşaoğlu- (2003) 'teki gibi "4" alınmıştır.

VAR(Vektör Oto Regresif)'deki değişkenlerin sırası önem taşımaktadır. Birinci değişken, diğer değişkenleri eş anlı etkilemektedir, fakat diğer değişkenlerden eş anlı etkilenmemektedir. İkinci değişkenin, birinci değişkenden eş anlı etkilenmesi ve 3'üncü, 4'üncü değişkenleri eş anlı etkilemesine rağmen, birinci değişkeni eş anlı etkilememektedir.

Çalışmada "Trade" değişkeni denkleme ilk sırada eklenmiştir. Yapılan bu işlemin iki nedeni vardır; birincisi, dış ticaretin ekonomik performansı nasıl etkilediği belirlenmek istenmektedir. İkincisi ise, ihracat ve ithalat anlaşmalarının zaman alması ve cari GSYİH'yı etkilememesidir. Kalan değişkenlerin sıralaması Berument&Paşaoğulları(2003)'teki gibi yapılmıştır.

4.4. Metodoloji

Çalışmada, VAR (Vektör Oto Regresif) modeli, ilgili değişkenler ve sektörlerin endüstriyel üretimleri arasındaki ilişkiyi tayin etmek amacıyla kullanılmıştır. Analitik çalışmada, içsel (açıklanan) değişkenler vektörü (y_t): $k \times 1$, n gecikmeli değerlerine karşı regresyon yapılmıştır:

$$y_t = \Gamma_0 + \Gamma_1 y_{t-1} + \dots + \Gamma_n y_{t-n} + \varepsilon_t; E(\varepsilon_t \varepsilon_t') = \Omega \quad (1)$$

Denklem(1) tersine çevrilir ve sonsuz dereceden hareketli ortalama vektörü biçimi ile yazılırsa, denklem(2) gösterimi elde edilir.

$$y_t = \varepsilon_t + \Pi_1 \varepsilon_{t-1} + \Pi_2 \varepsilon_{t-2} + \Pi_3 \varepsilon_{t-3} + \dots \quad (2)$$

Denklem(2)'de ε_t (Ω)'nin varyans-kovaryans matrisi simetrik ve pozitif sonludur. Denklem(2), aşağıdaki gösterim ile tekrar yazılabilmektedir, çünkü, $PP' = \Omega$ olmak üzere, Choleski ayrışması üçgensel P matrisini daha düşük belirtebilmektedir.

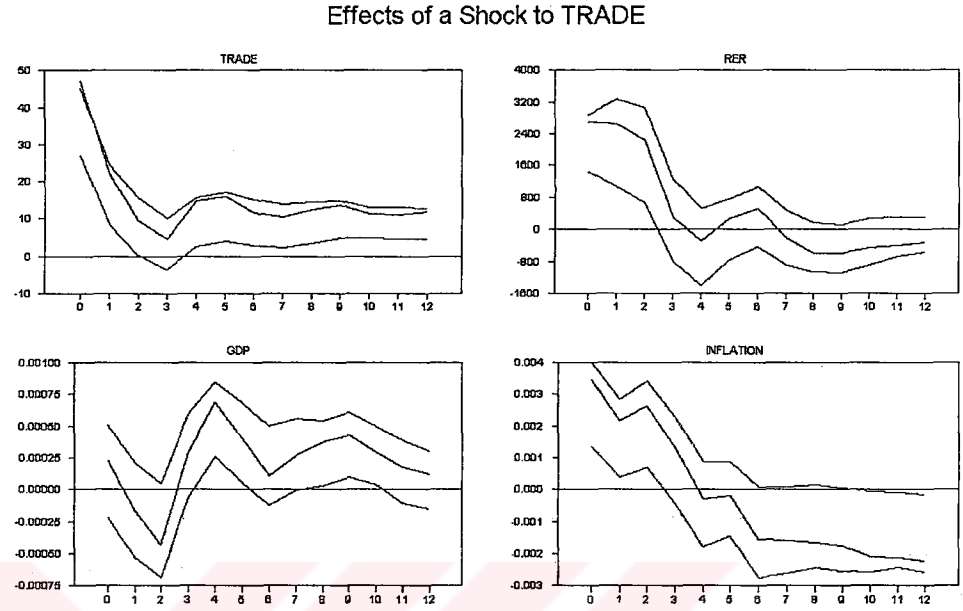
$$y_t = PP^{-1}\varepsilon_t + \Pi_1 PP^{-1}\varepsilon_{t-1} + \Pi_2 PP^{-1}\varepsilon_{t-2} + \Pi_3 PP^{-1}\varepsilon_{t-3} + \dots \quad (3)$$

Aynı biçimde, Denklem (3) de tekrar yazılabilmektedir:

$$= \Gamma_0 v_t + \Gamma_1 v_{t-1} + \Gamma_2 v_{t-2} + \Gamma_3 v_{t-3} + \dots \quad (4)$$

$\Gamma_i = \Pi_i P$, $v_t = P^{-1}\varepsilon_t$ ve $E(v_t v_t') = I$ olmak üzere, denklem(4), y_t vektörünü, dikeyleştirilmiş şokların fonksiyonu olarak göstermektedir. Denklem(4)'te kullanılan v_{t-i} değişkeni, varyans ayrışmalarında ve itme tepme analizlerinde kullanılabilmektedir. Ayrıca, çalışmalarda y_t 'nin her bir bileşeni, v_{t-i} 'nin bütün bileşenlerine atfedilebilecek şekilde, v_{t-i} 'ye göre, y_t 'nin toplam varyansı ve y_t 'nin varyansını hesaplamak için yazılabilir. y_t 'nin her bir parçasının, v_t 'nin bileşenlerine göre kısmi türevi alınması, itme tepme fonksiyonlarının elde edilmesini sağlamaktadır.

Çalışmada kullanılan data frekansı aylıktır ve 1986:01 ile 2004:02 ayları için alınmıştır. Veriler, toplam endüstriyel üretim endeksi (IP, 1997 değerlerine göre), nominal döviz kuru, toptan satış fiyat endeksi(WPI, 1997 fiyatlarına göre), gecelik nominal faiz oranı, M1+Repo (M1R) ve 29 alt-sektörün üretim endekslerinden oluşmaktadır. Bütün veri setleri, elektronik data dağıtım sisteminden erişilebilir. (<http://tcmbf40.tcmb.gov.tr/cbt.html>) {Y, P, E, M ve S; IP, WPI, döviz kuru, M1R ve alt-sektör endüstriyel üretimin logaritmasıdır.} Analizde faiz oranı kendi seviyesinde dahil edilmektedir. Bunlara ek olarak, 11 iki değerli kukla değişkeni, Ocak-Kasım ayları için analize ilave edilmiştir. 1994-2001 finansal kriz yılları için ise iki değerli kukla değişkenleri analize eklenmiştir. (Aralık ayı için kukla değişkeni, kukla değişkeni hilesinden kaçınmak için ihmal edilmiştir. Kukla değişkenleri, mevsimsellik ve krizler üzerine aradığımız ilişkiyi istatistiki olarak kontrol etmek için, dışsal değişkenler olarak dahil etmek önem taşımaktadır.)

Şekil 4.1: Şokun Dış Ticaret Üzerine Etkileri

Şekil: 4.1, 12 aylık periyotta, Trade, Rer, GDP ve Inflation itme-tepme fonksiyonlarını vermektedir. Ortadaki çizgi, itme-tepme fonksiyonlarıdır. Diğer iki çizgi %10 seviyesinde güven aralıklarını göstermektedir. Standart hatalar koruyan halka metodunu kullanarak, 500 çizgi ile hesaplanmıştır. Burada, standart hatalar, küçük örnekleme etkinliği sağlamak için Monte-Carlo Simülasyon Tekniği yerine, koruyan halka metodu kullanılarak hesaplanmaktadır. (Berument(2003) konu ile ilgili daha ayrıntılı bilgi için incelenebilir.)

Şeklin üst sol kısmı, ticaret üzerine bir şokun etkisinin devamlılığını göstermektedir. Bu, açıklığın yapısal bir konu olduğu önermesini desteklemektedir. Ayrıca, dışa açıklığın artması ile beraber, reel döviz kurunun değer kaybettiği görülmektedir. Fakat bu, istatistiksel olarak, 2.5 dönem için anlamlı çıkmaktadır. (Şeklin üst sağ paneli) Burada iki şeyin önemli olduğu görülmektedir. Birincisi, reel değer kaybı, dövize talebinin güven uyandırmasından kaynaklanabilir. (Tarihsel olarak Türk ithalatı, ihracatının üzerindedir.) Burada görüleceği gibi yabancı döviz reel anlamda değer kaybeder. İkincisi ise, değer kaybetme daim değildir ve bu durum Berument &

Paşaoğlu(2003) ile paralellik göstermektedir. Sol alt panel, dışa açıklığın GSYİH büyümesi üzerine etkilerini göstermektedir. Bu etki pozitif ve istatistiksel olarak 3, 4, 5, 9 ve 10'uncu dönemler için anlamlı çıkmaktadır. Bu da dış ticaretin ekonomik büyümeyi artırdığı iddiasını doğrulamaktadır. Dikkat edilmesi gereken ise, 3 dönem boyunca dış ticaretin etkisi anlamlı çıkmamaktadır. Dışa açıklığın yapısal bir konu ve etkilerinin zamanla görülmesi sebebiyle inandırıcıdır. Son olarak, dış ticaret, enflasyonu 3 dönem boyunca istatistiki olarak anlamlı biçimde artırmaktadır. Ayrıca, literatürde anlatılan reel döviz kuru hareketi ile paralel bir yol izlendiği anlaşılmaktadır.

4.5. Modelin Değerlendirmesi

Dış ticaret ülkenin refah düzeyi göstergelerinden ve ekonomi politikalarının belirleyicilerinden bir tanesidir. Çalışmanın ilk bölümlerinde, ülkeler üzerine uygulanmış literatüre yer verilmiştir. Konu incelenirken literatürdeki farklı görüşleri içeren en son makalelerin analiz edilmesine çalışılmıştır. Çalışmanın son bölümlerinde, VAR modeli ile dış ticaretin Türkiye ekonomisi üzerine etkileri incelenmeye çalışılmıştır. Analiz sonunda, dış ticaretin döviz kuru, enflasyon ve GSYİH üzerinde istatistiki önemli etkilerinin olduğunu ortaya çıkmıştır. Türkiye ekonomisinde dış ticaret, enflasyon ve döviz kuru ile pozitif bir ilişki göstermektedir. İkinci bölümde bahsedilen makalelere paralel olarak, Türkiye üzerinde yapılan çalışmada dış ticaretin ekonomik büyümeyi artırdığı sonucu çıkmaktadır.

SONUÇ

Türkiye'nin dış ticaret yapısı özellikle 1990 yılından sonra dünya ekonomisinde ve siyasal yapısında yaşanan gelişmelere paralel olarak değişim göstermiştir. Hızla artan dış ticaret hacmi ile birlikte dış ticaretin ekonomik büyüme üzerine etkileri dünyada olduğu gibi Türkiye'de de tartışılmaya başlanmıştır.

Tezde dış ticaretin ekonomik büyüme üzerinde olumlu etkileri olduğu vurgulanmıştır. Konu ile ilgili teorik çalışmalara yer verilerek, veriler ışığında çıkarılan sonucun bilimsel altyapısı sunulmuştur. Yapılan birçok ampirik ve teorik çalışmalar dış ticaret hacmi ile beraber yükselen dışa açıklık seviyesinin yükselmesinin ülke ekonomisinin büyüme-kalkınması için önem taşıdığını göstermiştir. Bu sebeple dışa açıklık seviyesinin yükseltilmesi için yapılacak düzenlemeler, ihracat ve ithalatçıların hacimlerinin artırmalarına yardımcı olacaktır. Bu noktada dış ticaret politikalarında serbest ekonomik politikaların uygulanması dışa açıklık seviyesinin yükseltilmesi ve dünya ile entegrasyonun hızlandırılması için önemlidir. Dış ticarete serbestlik derecesinin artması ile beraber büyüme-kalkınma hızı artış gösterecektir. Nitekim yapılan teorik çalışmalarla beraber, tezde belirtilen ülke örnekleri de dışa açık ülkelerin, görece olarak dışa kapalı ülkelere göre daha hızlı büyüdüklerini göstermektedir. Türkiye'nin 2000-2004 yılında yaşadığı ekonomik gelişmeler de konuyu teyit edecek niteliktedir.

Gelişmiş ülkeler, fakir ülkelere büyüme-kalkınma konusunda destek ve dış ticaret hacimlerinin artırılması noktasında yardımcı olmaları için gümrük vergilerini azaltmaları gerekmektedir. Az gelişmiş ülkelerin dış ticaret hacimlerini artırabilmeleri için onlara ar-ge faaliyetleri, teknik destek gibi noktalarda yardım sağlamaları gerekmektedir. Yüksek teknolojiye dayalı ürünleri ihraç edebilecek noktaya gelecek fakir ülkeler, büyüme-kalkınma yolunda çok önemli adımlar atabilecek ve fakirlik yolundan çıkabileceklerdir.

Ayrıca dış ticaret yolu ile yeni teknolojileri öğrenecek fakir ülkeler, gelişmiş ülkelerle aralarındaki gelişmişlik farkını kapatabileceklerdir. Yüksek getirisi olan teknolojik ürünlerin ve hizmetlerin ticarete konu olması bu ülkelerin refahlarını artıracaktır.

Ülkeler ihracat hacimlerini yükseltirken teknolojik üstünlüğü olan mal ve hizmetlere ağırlık vererek daha fazla kar elde edebileceklerdir. İthalat hacimlerini artırırken ise ihracat için gerekli ara malları diğer ülkelerden minimum maliyetlerle elde etmeleri önem taşımaktadır. Bu sebeple, dış ticaret yapan firmaların pazar araştırması yapması kar maksimizasyonu için önemlidir. Ara mallarının ucuza mal edilmesi ile beraber, ülke göreceli olarak fiyat avantajı elde edecek ve diğer ülkelere mal ve hizmetlerini bu avantajla iletebileceklerdir. Ülke içersinde de fiyatlar genel seviyesi düşecektir. Fiyat avantajı ile yüksek kar elde edecek mikro bazda firmaların artması ile beraber ekonominin imalat sanayiinde de artış sağlayacaktır. Yurt içi finansal kurumlarda gerçekleşecek yapısal değişimle beraber, üretimin artması ile işgücü piyasası istikrarlı bir noktaya gelebilecektir. İstihdam seviyesinin artması ile de ülkenin sosyo-kültürel yapısı gelişecek ve kalkınma hızını artıracaktır. Mikro bazda firmaların dış ticaret yolu ile kar maksimizasyonu yapması, toplamda ülke ekonomisinin büyüme-kalkınmasını artıracaktır. Ülkenin dış ticaret yolu ile finansman sağlaması iktisadi göstergelerin olumlu olmasını sağlayacaktır.

Dış ticaret politikalarını serbestleştiren Doğu Asya Ülkeleri, süreçten sonra büyüme oranlarını artırmışlardır. Örneğin Çin, Dünya Ticaret Örgütü'ne üye olmasından sonra dış ticaret hacmini büyük bir hızla artırmış, dış ticarete serbestleşmeden olumlu yararlanmıştır. Çin, ticaret liberizasyonunu kendi lehine yönlendirerek dış ticaretten avantaj elde etmektedir. Güney Kore de yüksek teknoloji ürünleri ile yapısal dönüşümü gerçekleştirmiş ve ihracat avantajını ülke ekonomisinin büyümesi için kullanabilmiş diğer bir örnektir.

Dış ticaretin ekonomik büyüme üzerinde olumlu etki yarattığını etkilerini inceleyen bir çok ampirik ve teorik çalışma anlatılmıştır. Tezde dışa açılma ile birlikte dış ticaretin artacağı ve dış ticaretin ekonomik büyüme üzerine olumlu

etki yaratacağı iddiası teorik altyapısı ve ampirik uygulamaları ile gerek Türkiye gerekse diğer ülke örnekleri ile ispatlanmaya çalışılmıştır.

Teori ve ampirik çalışmaları destekler nitelikteki Türkiye 2000-2004 yılları arası dış ticaret ve büyüme verileri yorumlandığında, dış ticaretin ekonomik büyümeyi artırdığını görülmektedir. 2000-2004 yılları arasında Türkiye ihracata dönük üretimini artırmış dolayısı ile dış ticaret hacmini yükseltmiş ve büyüme hızına olumlu etki yapacak şekilde bir seyir izlemiştir. Dış ticarete görülen yapısal değişimler, Türkiye'nin dünya ile rekabet edebilir seviyeye gelmesini sağlamıştır.

Verimli dış ticaretin artması, ülkelerin kalkınma hızlarını artırmakta, ülkenin gelir elde etmesi ve üretim hacminin yükselmesi diğer sosyal ve ekonomik verilere de yansımakta sonuç olarak büyüme- kalkınma hızı artmaktadır.

Ülkelerin kendi sınırlarını kapatmak yolu ile içsel ticaret politikalarını uygulamaya çalışmaları, günümüz gelişen dünyasında çok zor duruma gelmiştir. Dünya ticaretinden soyutlanmak suretiyle pazardan payını alamayan ülkeler sosyal ve ekonomik açıdan geriye gitmektedirler. Ülkelerin ihracat payları azaldığında ülkelerin rekabet güçleri de azalmaktadır. Ülkelerin rekabet güçleri, dış ticaret potansiyelleri ile ilgilidir. Ülkeler dış ticaret potansiyelini artıracak gerekli destek, fizibilite çalışması gibi uygulamalarla ihracat ve ithalatçıları destekleyerek refahın artmasını sağlayabilmektedirler. Dış ticarete yönelik , verimli üretimin gerçekleşmesi ile beraber ülkenin ürünsel bazda ihracatı dünya ortalamasının üzerine çıkabilmekte, rekabet avantajı ile büyüme-kalkınmaya olumlu etkide bulunmaktadır. Ekonominin rekabete açılması, sanayide verimsizliği önlemektedir. Ticaret hacminin artması ile beraber emek ve toplam faktör verimliliği artış göstermekte, refah seviyesine olumlu yansımaktadır.

Günümüzde "Enformasyon Devrimi" yaşanmaktadır. Ekonomide yaşanan değişim ile beraber ticaret yapısı da değişiklik göstermektedir. İletişimin hızlandığı, ticaretin boyutunun değiştiği günümüzde, firmalar rekabet

avantajlarını yüksek teknoloji ve iletişim ile korumak zorundadırlar. Dış açılma ile beraber teknik bilginin önemi burada kendini göstermektedir. Mal ve servislerin bilgisayar teknolojisi ve elektronik iletişim kanallarının kullanılarak ticarete konu olması, firmaların elektronik ticaret konusunda da kendilerini geliştirmeleri gerekmektedir. Elektronik ticaret ile müşteri kitlesi ve pazar sahasının artması, kendini teknolojik altyapı olarak hazırlamış dış ticaret firmalarına olumlu yansımaktadır. Dış ticaretin yapısının değiştiği, öneminin arttığı günümüzde, rekabet avantajını kullanabilecek firmalar ülke büyüme-kalkınmasına fayda sağlamaktadırlar.

Tezde vurgulandığı gibi dış ticaret bir ülke için önem taşımaktadır. Dış ticaretin artması, ülkenin dışa açıklık seviyesini, serbestleşmesini ve ekonomik büyümesini artırmaktadır. Dışa açık büyüme modelini benimsemiş ülkeler büyüme hızlarını görece olarak artırmakta ve başarılı olmaktadır

KAYNAKÇA

ACAR, Atilla

2004 "Ulus Devletin Vergi Açmazı:Kredi Kartları, Hayali İhracat ve E-Ticaret Kapsamında Bir Değerlendirme", *Vergi Dünyası*, Sayı:275, Yıl:23:109-113.

ACAR, Mustafa

2003 "Piyasanın Görünmez Kalbi Regülasyona Karşı: Müdehalenin Görünmeyen Sonuçlarına Dair...", *Piyasa*, 2(5):33-39.

ACAR, Mustafa

2004 "İktisadın Ezeli Sorunsalı:Serbest Ticaret mi Korumacılık mı?", *Piyasa*, Cilt:3, Sayı:10, Bahar:1-25.

AGEROR, Richard

1997 The Determinants of Economic Growth: An Empirical Overview" *The World Bank*: 1-56.Erişim Adresi: http://www1.worldbank.org/wbiep/macro-program/agenor/PowerPoint/EAG_book/Chap13.ppt

AKAT, Asaf

1983 *Alternatif Büyüme Stratejileri*, İstanbul: İletişim Yayınları.

ALWYN, Young

1992 "A Tale of Two Cities: Factor Accumulation and Technical Change in Hong- Kong and Singapore", Stanley Fisher (Ed.) in *NBER Macroeconomics Annual 1992*, London, MIT Press. Erişim Adresi: <http://gsbwww.unchigo.edu/fac/alwyn.young/research/Papers/TaleofTwoCities.pdf>.

ARAD, Ruth and S. HIRSCH

1981 "Determination of Trade Flows and Choice of Trade Partners", *Weltwirtschaftliches Archiv*, 118: 276-297.

ARROW, Kenneth

1962 "The Economic Implications of Learning by Doing", *Review of Economic Studies*, 29: 155-173.

AYANAOĞLU, Kamil

1994 *Türkiye İhracat Performansının Ekonomik Büyüme ve Üretkenliğe Etkisi*, DPT Uzmanlık Tezi, Ankara, Mayıs, No: DTP.2344YSPKGM.573.

AYDIN, Kemal

1999 "Ulusal Kalkınmacılık'tan Küreselleşme'ye", *Bilgi*,1:1-23. Erişim Adresi: <http://www.bilgi.8k.com/1999-1/99-1aydin.pdf>

AYDOĞAN, Kürşat and B. GEOFFREY

2003 "Calendar Anomalies In The Turkish Foreign Exchange Markets", *Applied Financial Economics*: 353-360.

BALASSA, Bela

1964 "The purchasing power parity doctrine", *Journal of Polirical Economy*: 584-596.

BALASSA, Bela

1978 "Exports and Economic Growth:Further Evidence", *Journal of Development Economics*,5:181-189.

BALASSA, Bela

1979 "A Stages Approach to Comparative Advantage", I. ADELMAN(Ed.), *Proceedings of the Fifth World Congress of the International Economic Association*. London: Macmillan. Vol. 5: 121-156.

BARRO, Robert

2000 "Inequalities and Growth in a Panel of Countries", *Journal of Economic Growth*, 5: 5-32.

BALDWIN, R.

2003 "Opennes and Growth: What is The Empirical Relationship?", March, *Working Paper, 9578, NBER*. 9578: 1-18.

BEN-DAVID, D. and M.Loewly

1998 " Free Trade, Growth and Convergence", *Journal of Economic Growth*, June:143-170.

BERGGREN, Niclas and Henrik JORDAHL

2003 " Does Free Trade Really Reduce Growth? Further Testing Using the Economic Freedom Index", October 23: 1-19. Erişim Adresi: http://www.nek.uu.se/Pdf/wp2003_26.pdf

BERKSOY, Taner

1982 *Az gelişmiş Ülkelerde İhracata Yönelik Sanayileşme*, İstanbul: Belge: 1-50.

BERNANKE, B.S. and A.S. Blinder

1992 "The Federal Funds Rate and the Channels of Monetary Transmission", *American Economic Review* 82(4): 901-921.

BERUMENT, Hakan

2003 " Measuring Monetary Policy for a Small Open Economy",*Mimeo*.

BERUMENT, Hakan and M. Pasaogullari

2003 "Effects of the real exchange rate on output and inflation: Evidence from Turkey", *Developing Economies*, 41(4): 401-435.

BHAGWATI, N. J. , and T. N. Srinivasan.

1985 "Trade Policy and Development", In Gene Grossman (Ed.), *Dependence and Interdependence*, Oxford: Basil Blackwell: 88-122.

BOURGUIGNON, Francois and C. Morission

1990 "Income Distribution, Development and Foreign Trade", *European Economic Review*, 34: 113-132.

BRADFORD, Colin

1994 "From Trade-Driven Growth to Growth-Driven Trade: Reappraising the East Asian Development Experience", *Organization for Economic Cooperation and Development*, Paris: 17-19.

BRUNO, MICHAEL

1991 "Opening Up: Liberalization with Stabilization", R. Dornbusch, F. Leslie and C. H. Helmer(Ed.), *The Open Economy, Tools for Policymakers in Developing Countries*. Oxford: EDI Series in Economic Development, Oxford University Pres: 223-248.

BULMUŞ, İsmail

2004 "Türkiye İktisat Kongreleri ve Ekonomik Gelişmemiz", *Dünya Gazetesi*, 5 Mayıs: 1-3.

BULUTAY, T.

2004 "Kalkınma ve Büyüme", *İşletme-Finans*, Ocak: 8-80.

CAMERON, David

1978 "The Expansion of Public Economy", *American Political Science Review*, 72: 1243-1261.

CAMERON Gavin

2004 "Economic Growth III: New Growth Theory", *Lady Margaret Hall, (Sunum)*, Hilary Term: 1-18.

CARRERAS, Albert and Xavier TAFUNELL

2001 "The European Union Economic Growth Experience 1850-2000", *Universitat Pompeu Fabra*: 1-18. Erişim Adresi: www.econ.upf.es/docs/seminars/carreras.pdf

CHEN, Shaohua and Martin Ravallion

2004 "Welfare Impacts of China's Accession to the World Trade Organization", *The World Bank Economic Review*, Vol.18, No.1: 29-58.

CHENERY Strout,
1966 "Foreign Assistance and Economic Development", *American Economic Review*, September: 1-15.

CHRISTIAN, Martin and G. SCHNEIDER
2002 *Knocking at the Globalization Door, Regulatory Competition, Regional Convergence and Foreign Economic Liberalization in Developing Countries*, Mimeo, University of Konstanz: 1-20.

CİVCİR, İrfan
2003 "Dollarization and Its Long-run Determinants in Turkey", *Forthcoming in Middle East Ecoconc Series*.

Erişim Adresi:

http://www.econturk.org/Turkisheconomy/Dollarization_in_Turkey_MEP.pdf

COLOMBATTO, E. ;
1990 "An Analysis of Exports and Growth in LDSc", *Kyklos*, 43: 579-598.

CORBO, Vittorio and S.Fischer
1995 "Structural adjustment, stabilization and policy reform: domestic and international finance,"in *J. Behrman and T.N. Srinivasan, Handbook of Development Economics*: 2846-2924.

CORDEN, Max
1996 "Protection and Liberalization in Australia and Abroad", *The Australian Economic Review*, 2nd quarter, 114: 141:154

ÇARIKÇI, Emin
2004 " 2004 Yılında Ekonomik Gelişmeler ve Beklentiler", *İşveren*, Temmuz: 1-4. Erişim Adresi:
http://www.tisk.org.tr/isveren_yazdir.asp?yazi_id=1004&id=&baslik_id=&yapi=&ge-24/08/2004

DENISON, Edward
1974 *Accounting for United States Economic Growth, 1929-1969*, Washington, DC: Brooking Institution. : 160-350.

DICKEY, D. and Fuller, W.
1979 "Distribution of the Estimators for Autoregressive Time Series with a Unit Root", *Journal of the American Statistical Association*, 74: 427-431.

DİE
2003 *Devlet İstatistik Enstitüsü Haber Bülteni*, Ağustos.

DOLLAR, David

1992 "Outward-Oriented Developing Economies Really Do Grow More Rapidly: Evidence from 95 LDCs, 1976-1985", *Economic Development and Cultural Change*, 40(3): 523-544.

DOLLAR, David and Aart KRAAY

2002 "Growth Is Good For the Poor", *Journal of Economic Growth*, 7(3): 195-225.

DOMOWITZ and C. HAKKIO

1985 "Conditional Variance and Risk Premium in the Foreign Exchange Market", *Journal of International Economics*, 19: 47-66.

DPT

2001 *Türkiye Ekonomi Politikaları Uygulamalarında Değişmeler*, T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı'nın 41.Kuruluş Yıldönümü Paneli, Ankara.

DPT

2002(a) *İllere ve Bölgelere Göre Çeşitli Göstergeler*, Bölgesel Gelişim ve Uyum Genel Müdürlüğü, Ankara, Ağustos.

DPT

2002(b) *Uluslararası Ekonomik Göstergeler*, Ankara.

DPT

2002(c) *Sayılarla Türkiye Ekonomisi Gelişmeler (1980-2001), Tahminler (2002-2005)*, Ağustos, Ankara.

DTM

1997 *2000'li Yıllara Doğru Dünya Ekonomisi ve Türkiye İhracatı İhracat Genel Müdürlüğü*, Ocak, Ankara.

DULUPÇU, Murat

2001 *Küresel Rekabetin Gücü, Türkiye Üzerine Bir Değerlendirme* Nobel Yayın Dağıtımı: 61-65.

DÜNYA GAZETESİ

2004 "İSO İkinci Büyük Sanayi Kuruluşu Raporunu Açıkladı", *Dünya Gazetesi*, Ağustos, 25: 1-3. Erişim Adresi:

http://www.dunyagazetesi.com.tr/news_display_prn.asp

EASTERLY, William and Aart KRAAY

2000 "Small States, Small Problems? Income, Growth and Volatility in Small States", *World Development*, 28(11): 2013-2027.

ECONOMIST INTELLIGENCE UNIT

2001, *Country Profiles*, The Economist, Economist Intelligence Unit.

Erişim

Adresi:

http://www.eiu.com/site_info.asp?info_name=ps_country_profiles&entry1=psNav&infositelayout=site_info_nav_ha

ECONOMIST INTELLIGENCE UNIT

2002, *Country Reports*, The Economist, Economist Intelligence Unit.

Erişim Adresi:

http://www.eiu.com/site_info.asp?info_name=ps_country_reports&entry1=psNav&infositelayout=site_info_nav_ha

EDWARDS, Sebastian

1988 "Terms of Trade, Tariffs and Labor Market Adjustment in Developing Countries", *World Bank Economic Review*, 2(2): 165-185.

EDWARDS, Sebastian

1993 "Openness, Trade, Liberalization and Growth in Developing Countries", *Journal of Economic Literature*, 31: 1358-1393.

EDWARDS, Sebastian

1997 "Trade, Policy Growth and Income Distribution", *American Economic Review*, 87(2): 205-210.

EIRAS, Ana Isabel

2004 "Why America Needs to Support Free Trade?", The Heritage Foundation Policy Research and Analysis, May, No. 1761: 1-11. Erişim Adresi: <http://www.heritage.org/Research/TradeandForeignAid/bg1761.cfm>

EMERY, Robert

1967 "The Relation of Exports and Economic Growth", *Kyklos*, 20: 470-486.

ENDERS, Walter,

1995 *Applied Econometric Time Series*, John Wiley & Sons, Inc. , USA 135-206.

ENGLE, Robert

1982 "Autoregressive Conditional Heteroscedasticity with Estimates of the Variance of United Kingdom Inflation", *Econometrica*, July, 50: 987-1007.

ENGLE, Robert

1983 "Estimates of the Variance of U. S. Inflation Based upon the ARCH Model", *Journal of Money, Credit and Banking*, August: 286-301.

ENGLE, Robert, D. HENRY and D. TRUMBLE

1985 "Small-Sample Properties of ARCH Estimators and Tests", *Canadian Journal of Economics*, XVIII, Feb. : 66-93.

ENGLE, Robert and T. BOLLERSLEV

1986 "Modelling the Persistence of Conditional Variance", *Economic Review*, 5(1): 1-50.

ERDER, Necat ve Atilla KARAOSMANOĞLU

2003 *Plânlı Kalkınma Serüveni*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, No.40, Ek.5, Eylül: 1-71.

ERNST, D. And D. O'Connor

1989 *Technology and Global Competition: The Challenge for Newly Industrialising Economies*, Paris, OECD.: 1-55.

FEDER, Gershon

1982 "On Exports and Economic Growth . " *Journal of Development Economics*, Vol. 12: 59-73.

FISCHER, Stanley

2003 "Globalization and Its Challenges", *The American Economic Review*, May: 1-30.

FRANKEL, Jeffrey and David ROMER

1999 "Does Trade Cause Growth?", *American Economic Review*, 89(3): 379-399.

FRANKEL, Jeffrey and Andrew, K. ROSE

2002 "An Estimate of the Effect of Common Currencies on Trade and Growth", *Quarterly Journal of Economics*, 117(469):437-466.

GAGNON, Joseph and K. ROSE

1990 "Why hasn't trade grown faster than income?: Inter-industry trade over the past century", *IFDF*: 371-380.

GROSSMAN Gene and Elhanan Helpman

1991 "Trade, Knowledge Spillovers and Growth", *European Economic Review*, 35: 517-526.

GUISAN, Maria. Carmen and Pilar EXPOSITO

2004 "The Impact of Industry and Foreign Trade on Economic Growth in China: An Inter-Sector Econometric Model, 1976-2002", Euro-American Ass. of Ec. Dev. Studies Working Paper Series Ec. Dev. No:76: 1-18. Erişim Adresi: <http://www.usc.es/economet/aeadepdf/aeade76.pdf>

GUJARATI, Damodar

1995 *Basic Econometrics*, McGraw-Hill, Inc. , 3rd ed. : 436-437.

GÜNEŞ, Hurşit

2004 "İthalattaki Artışın Nedeni Kur Değil, Canlı Talep", *Milliyet Gazetesi*, 12 Mayıs: 1-2. Erişim Adresi: <http://www.milliyet.com.tr/2004/05/12/yazar/gunes.html>

HAGEMANN, Harald

1998 "General Glut Controversy", in: H.D. Kurz, N. Salvadori (eds.), *The Elgar Companion to Classical Economics A-K*, Cheltenham 1998: Edward Elgar: 320-325.

HANNA, Shucocka

1990 "The Impact of Globalisation on Poverty and Cultural Identities": 269-273.

HARRISON, Ann

1995 "Openness and Growth: A Time Series, Cross Country Analysis for Developing Countries", *Journal of Development Economics*, NBER, No.5221, Aug.:1-45. Erişim Adresi: <http://papers.nber.org/papers/w5221>.

HELLIWELL, J.F.

1996 "Economic Growth and Social Capital in Asia", *The Asia Pacific Region in the Global Economy: A Canadian Perspective*, Harris, Richard G., (Ed.), Calgary: University of Calgary Press:21-42. Erişim Adresi: <http://papers.nber.org/papers/w5470>.

HICKS, J.

1959 *Essays in World Economics*. Oxford: Clarendon Press. 100-150.

HONG, Ki-Wha

2002 "Focusing on Essentials : The Quest For Organisational Reform in Kotra", *4th World Conference of Trade Promotion Organizations (TPOs)*, May/17: 1-19. Erişim Adresi: http://www.tpo-net.com/17_may.htm

HOROZ, F.

1993 *İhracat Büyümesi-Ekonomik Kalkınma İlişkisi*, Ankara: Maliye Bakanlığı, No: 1993/336.

HSIAO, F. and W. Hsiao , Mei-Chu

2003 "Miracle Growth in the Twentieth Century-International Comparisons of East Asian Development", *World Development* Vol. 31, No: 2: 227-258.

IANCHOVICHINA, Elena and Will MARTIN

2004 "Impacts of China's Accession to the World Trade Organization", *The World Bank Economic Review*, Vol.18, No.1:3-27.

IMF and WB,
2002 *Market Access For Developing Countries Exports- Selected Issues*,
September.1-58.
Erişim Adresi: http://econ.worldbank.org/files/18875_market_access.pdf

INADA, Ken-Ichi
1963 "On a Two Sector Model of Economic Growth: Comments and Generalization", *Review of Economic Studies*, 30: 119-127.

INFORMATION USA, CD-ROM,
1999 United States Information Agency, U. S. Generalized System of Preferences Guidebook, Office of the United States.

IRWIN, Douglas A. and Tervio, Marko(2002)" Does Trade Raise Income? Evidence from the Twentieth Century", *Review of Economic Studies*, 64 (3): 311-336.

ISAAC, Grant E.
2003 " Increasing of the Trade Policy Process: Challenges and Implications", *Estey Centre of Journal of International Law and Trade Policy*, Vol.4, No.1: 58-74.

JALEEL, Ahmed and H. SOMOHAI
1995 "Unit Roots and Cointegration in Estimating Causality between Exports and Economic Growth: Emprical Evidence from the ASEAN Countries", *Economics Letters*, 49: 329-334.

JONES, Charles I.
2001 "Comments on 'Trade Policy and Economic Growth: A Sceptic's Guide to the Cross-National Evidence' by Francisco Rodriguez and Dani Rodrik", in *Macroeconomics Annual 2000*. Ben Benanke and Kenneth S. Rogoff, eds. MIT Press for NBER:Cambrige, MA.

JUAN, J. Llach,
1998 "Globalisation and Governance: The Flip Side of The Coin": 273-288.
Erişim Adresi:
http://www.vatican.va/roman_curia/pontifical_academies/acdscien/document/s/acta7-3of3.pdf

JUAN, J. Llach
2002 "Globalisation and International Inequalities: Gaps and Poverty in the long run. ", Vatican City:*PASS, Plenary Session: 1-27*
Erişim Adresi:
http://www.vatican.va/roman_curia/pontifical_academies/acdscien/document/s/miscellanea3-1of3.pdf

KADILAR, C ve C. ERDEMİR

2000 "Vektör Otoregresif Modellerin Derecesinin Seçiminde Kullanılan İstatistiksel Kriterler", *Uludağ İİBF Dergisi*, Cilt:18, Sayı:2: 1-7.

Erişim Adresi: <http://iktisat.uludag.edu.tr/dergi/>

KALDOR, N.

1954 "Characteristics of Economic Development", N. KALDOR (1980), *Essays on Economic Stability and Growth*, Londons, Duckworth: 233-242.

KAHMHI, Jack

2000 " Ülkeler Arası Bağlamda Bazı Elektronik Hizmetlerin Vergi Durumu", *Vergi Dünyası*, Sayı:227:35-40.

KAPLINSKY, Raphael

1989 "Technological Revolution and the International Division of Labour in Manufacturing: A Place for the Third World?" *The European Journal Of Development Research*, Vol:1, No.1: 5-38.

KAYNAK, Muhteşem

1988 *Ekonomik Kalkınma*, Ankara: Şirin Kirtasiye.

KAYNAK , Muhteşem

2003 "Kalkınma İktisadının Kilometre Taşları ve Teknoloji", *Ekonomik Yaklaşım Dergisi*, Sayı 49, Cilt: 14: 12-43.

KAZGAN, Gülten

1988 *Dışa Açık Büyüme Olgusu*, İstanbul: 19-522.

KAZGAN, Gülten

2003(a) "Yeni Dünya Düzeni ve Kalkınma", *Ekonomik Yaklaşım*, Ankara, Sayı: 49, Cilt: 14: 5-6.

KAZGAN, Gülten

2003(b) *Tarım ve Gelişme, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, No.50, Ekonomi 6, Aralık:1-407.*

KEHOE, Timothy

2004 " Modeling the Dynamic Effects of Trade and Foreign Investment Liberalization", *Federal Reserve Bank of Minneapolis*, June,: 1-7.

Erişim Adresi: <http://www.econ.umn.edu/~tkehoe/papers/Woodrow/WilsonPaperJune2004.pdf>

KERR, William A.

2001 " Trade Liberalisation and the Red Meat Sector", *The Estey Journal of International Law and Trade Policy*, Vol. 2, No. 1:146-164.

KERR, William A.

2004 "Homeland Security and the Rules of International Trade", *The Estey Centre Journal of International Law and Trade Policy*, Vol. 5, No. 1: 1-10.

KEYDER, Nur, Yiğit Sağlam ve Kubilay Öztürk

2004 "Türkiye'nin Uluslararası Rekabet Gücü: Birim Ücret Maliyetine Dayalı Rekabet Endeksi ve Reel Kur", *İşletme-Finans*, Sayı:221, Yıl:19: 38-45.

KOÇ, Selman, Yıldırım GENÇ ve Himmet KARADAĞ

2004 "Türkiye Ekonomisi", *Vergi Dünyası*, Sayı: 275, Yıl:23: 151-161.

KRUEGER, Anne O.

1978 "Liberization Attempts and Consequences, Liberalization, Direction of Bias and Economic Growth", in *Foreign Trade Regimes and Economic Development*, Ballinger Press for the National Bureau of Economic Research, Newyork, Vol.10:227-300.

KRUEGER, Anne O.

1980 "Trade Policy as an Input to Development." *The American Economic Review*, Vol. 70, No. 2: 288-292.

Erişim Adresi: <http://www.nber.org/papers/w0466>

KRUEGER, Anne. and B. TUNCER

1982 "Growth of Factor Productivity in Turkish Manufacturing Industries," *Journal of Development Economics*, Vol. 11, No. 3, December: 307-325.

Erişim Adresi: <http://papers.nber.org/papers/w0532.v5.pdf>

KRUEGER, Anne O.

1983 *Trade and Employment in Developing Countries*, Vol.3: Synthesis and Conclusions, NBER:New York.

KRUEGER, Anne O.

1990 "Asian Trade and Growth Lessons", *American Economic Review*, 80: 108-112.

KRUEGER, Anne O.

1997 "Trade Policy and Economic Development: How We Learn", *American Economic Review*, 87, 1: 1-22.

Erişim Adresi: <http://ideas.repec.org/p/nbr/nberwo/5896.html>

KRUEGER, Anne O.

2004 "Economic Growth in a Shrinking World", *IMF*, June 2-2004.

<http://www.imf.org/external/np/speeches/2004/060204.htm>

KRUGMAN, P.

1987 "Is Free Trade Passe?", *Journal of Economic Perspectives*, 1: 3-12.

KRUGMAN, P. and OBSFELD, M.

1997 *International Economics*. Addison Wesley: 266-272.

KUZNETS, S.

1929 "Random Events and Cyclical Oscillations", *Journal Of the American Statistical Association*, XXIV, 167: 258-275

LAWRENCE, R. and W. David

1999 "Trade and Growth: Import-Led or Export-Led? Evidence from Japan and Korea", July, Working Paper:7264, *NBER*, Cambridge:1-46. Erişim Adresi: <http://papers.nber.org/papers/w7264.pdf>.

LEE, J.

1996 "Government Interventions and Productivity Growth", *Journal Of Economic Growth*, 1: 391-414.

LINDER, S.

1961 *An Essay on Trade and Trasformation*, New York: Wiley: 80-100

LUCAS, Robert

1988 "The Mechanics of Economic Development", *Journal of Monetary Economics*, 22:3-42.

LUCAS, Robert

1990 "Why Does Not Capital Flow From Rich To Poor Countries", *American Economic Review*, Vol. 80, No. 2. : 92-96.

Erişim Adresi: <http://ideas.repec.org/a/aea/aecrev/v80y1990i2p92-96.html>

LUNDBERG, Mattias and Lyn SQUIRE

2003 "The Simultaneous Evolution of Growth and Inequality", *Economic Journal*, 113: 326-344.

LUTZ, Matthias and Hans W. SINGER

1994 "The Link between Increased Trade Openness and the Terms of Trade: An Empirical Investigation", *World Development*, 22:1697-1709.

MADDISON, Angus

1982 *Phases of Capitalist Development*, Oxford University Press.

MADDISON, Angus

1989 *The World Economy in 20th Century*, . Paris: OECD.

MADDISON, Angus

1991 *Dynamic Forces in Capitalist Development*, Oxford, New York: Oxford University Press.

MADDISON, Angus

1995 *Monitoring the World Economy 1820-1992*, Development Center of the Organization for Economic Co-Operation and Development.

MADDISON, Angus

2001 *The World Economy: A Millenial Perspective*, OECD, Paris.

MARSHALL, A.

1890 *Principles of Economics*, London. Erişim Adresi: <http://listserv.cddc.vt.edu/marxists/www.marxists.org/reference/subject/economics/marshall/bk5ch01.htm>

MASKUS, Keith

1998 "Trade Policy and Economic Growth", Policy Paper 2, Fall:1-10. Erişim Adresi: <http://www.colorado.edu/AmStudies/lewis/2010/trade.htm>

MC KINNON, Ronald

1981 "The Exchange Rate and Macroeconomic Policy; Changing Postwar Perceptions", *Journal of Economic Literature*, C. 19, June: 535-536.

MERCENIER, J. ve E. Yeldan

1996 "On Turkey's Trade Policy: Is a Customs Union with Europe Enough?", *European Economic Review*, 41: 871-880.

MICHAELY, M.

1977 "Exports and Growth: An Empirical Investigation", *Journal of Development Economics*, 4:49-54.

MILNER, Chris and Peter Wright

1998 "Modeling Labour Market Adjustment to Trade Liberalization in an Industrializing Economy", *Economic Journal*, 108:509-528.

MKANDAWIRE, Thandika

2001 "Thinking about development states in Africa", *Cambridge Journal of Economics*, 25: 289-313.

MORALES, Armando

1998 "Determinants of Growth in an Error-Correction Model for El Salvador", *IMF*, July: 1-28. Erişim Adresi: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/wp98104.pdf>

NEYAPTI, Bilin, F. Taskin ve M. Ungor

2003 "Has European Customs Union Agreement Really Affected Turkey's Trade", İstanbul: International Conference on Policy Modeling, July, 3-5: 1-5

NURKSE, Ragnar

1958 *Problems of Capital Formation in Underdeveloped Countries*, Basil Blackwell, Oxford.

ÖZMEN, Erdal and G. , FURTUN

1998 "Export-Led Growth Hypothesis and The Turkish Data: An Empirical Investigation", *METU Studies in Development*, Vol.25, No.3: 491-503.

PACK, Howard and L. , WESTPAH

1986 "Industrial Strategy and Technological Change-Theory Versus Reality", *Journal of Development Economics*. 80-95.

PHILLIPS, P. C. B.

2003 "Laws and Limits of Econometrics", *The Economic Journal*, March: 26-52.

POLOANYI, K.

1957 *The Great Trasformation*, Boston: Beacon Press: 40-60.

POSNER, M. V.

1961 "International Trade and Technical Change", *Oxford Economics Papers*, Vol. 13.

PREBISCH, R.

1968 "Toward a New Trade Policy for Development". in: Pincus (ed). *Re-shaping the World Economy*. US: Prentice-Hall.

RAM, Rati

1990 " Imports and Economic Growth: A Cross Country Study. ", *Economia Internazionale*, 43: 45-66.

RODRIGUEZ, Francisco and Dani RODRIK

2001 " Trade Policy and Economic Growth: A Sceptic's Guide the Cross-National Evidence", *NBER Macroeconomics Annual 2000*. Cambrige, MA:MIT Press: 261-324.

RODRIK, Dani

1998 " Why Do More Open Economies have Bigger Governments?", *Journal of Political Economy*, 106: 997-1032.

RODRIK, Dani

2000 "Dünya Ekonomisine Entegrasyon Kalkınma Stratejilerinin Yerini Tutabilir mi?", *Alev Söğüt (Çev.) İktisat Dergisi* Temmuz, sayı: 403
Erişim Adresi: http://www.ifmc.org.tr/dergi/2000_07.htm

RODRIK, Dani

2001(a) "Governance of Trade If Development Really Mattered", October, *United Nations Development Programme*: 8-10

RODRIK, Dani

2001(b) "The Global Governance of Trade As If Development Really Mattered," *United Nations Development Programme*, New York, October.
Erişim Adresi: <http://www.undp.org/mainundp/propoor>

RODRIK, Dani

2003 "Growth Strategies," *Handbook of Economic Growth*, revised September, 1-10.

ROMER, Paul M.

1986 "Increasing Returns and Long-run Growth", *Journal of Political Economy*, Vol. 94, No. 5.: 1002-1037.

ROMER, Paul

1990(a) "Are Non-convexities Important for Understanding Growth", *American Economic Review*, Vol. 80 No. 2.: 97-103.

ROMER, Paul

1990(b) "Endogenous Technological Change", *Journal Of Political Economy*, 98: 71-102.

ROMER, Paul and Rivera-Batiz, L. A. ,

1991 "International Trade with Endogenous Technological Change", *European Economic Review*, 35(4): 971-1001.

ROMER, David

1993 "Openness and Inflation: Theory and Evidence", *Quarterly Journal of Economics*, 108(4): 870-903.

ROMER, Paul

1994 The Origins of Endogenous Growth , *Journal of Economic Perspectives* Vol. 8, No. 1: 3-22

ROSE, Andrew K.

1991 "Why Has Trade Grown Faster Than Income?" , *The Canadian Journal of Economics*, Vol. 24, No. 2: 417-427.

ROSENSTEIN, Rodan

1943 "Problems of Industrialisation of Eastern and South", *Eastern Europe*, *Economic Journal*, Vol. 53. : 202-211.

ROSS, L. and D. Renelt

1992 "A Sensivity Analysis of Cross-Country Growth Regressions", *American Economic Review*, Sept. : 1-20.

ROWSTOW, W.

1964 *The Stages of Economic Growth, A Non-Communist Manifesto*, Cambridge: Cambridge University Press.

SABIR, H.

2002 "Dünya Siyasetinde Küresel Rekabet Sistemi ve Politikaları." *Derin Yayınları*: 60-79

SACHS, Jeffrey D. and Andrew M. WARNER

1995 "Economic Convergence and Economic Policies", *Brooking Paper of Economic Activity*, 1:1-85.

SALVATORE D.

1999 *International Economics* Princtince Hall : 9-45

SANAYİ BAKANLIĞI

1995 Sanayi Stratejisi 1995-2005, TTGV, T. C. Sanayi ve Ticaret Bakanlığı.

SAXANHOUSE Gary R.

1993 "What Does Japanese Trade Structure Tell Us About Japanese Trade Policy?", *The Journal of Economic Perspectives*, Vol. 7, No. 3: 21-43.

SCHAEFER, Brett

2004" Free Trade by Any Means: How the Global Free Trade Alliance Enhances America's Overall Trading Strategy?", *The Heritage Foundation Policy Research and Analysis*, August, No1786: 1-10.. Erişim Adresi: <http://www.heritage.org/Research/TradeandForeignAid/bg1786.cfm>

SENGUPTA, C.

1993 "Empirical Tests of New Growth Theory:Openness and Growth", *Journal of Economic Integration*, 9: 393-415.

SERDENGECİ, Süreyya

2004 "Ekonomik Görünüm", TCMB, Sunum, Mayıs, 2004. 1-76.

SEYİDOĞLU, Halil

1996 *Uluslararası İktisat*, Güzem Yayınları: 563-567.

SINGER, P.

1950 "The Distribution Of Gains Between Investing and Borrowing Countries, *American Economic Review, Papers and Proceedings*, 40: 473-485.

SINHA, Tpen and Dipendra, SINHA

1996 "An Empirical Investigation Into The Relationship Between Openness and Economic Growth: Evidence From Asia", *Rivista Internazionale di Scienze Economiche e Commerciali*, 43: 359-370.

SINHA, Dipendra.

2002 "Openness, Investment and Economic Growth in Asia" Department of Economics, Ritsumeikan Asia Pacific University, Japan Macquarie Australia, *The Indian Economic Journal*. Vol. 49, No. 4: 90-95.

SMITH, Adam

1976 *An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations*, Chicago: The University of Chicago Press, I: 99-130.

SOHN, Chan-Hyun and Hongshik LEE

2003 "Trade Structure and Economic Growth: A New Look for the relationship between Trade and Growth", *Soul Conference on Structural Reforms and Economic Development: Experiences of the Northeast Asia*, Sept., 26:63-85.

SOMCAĞ, Selim

2004 "Güçlü Türkiye Sanayileşmiş Türkiye'dir", *Türkiye Günlüğü*, Sayı: 77, Yaz: 55-58.

SOLOW, Robert

1956 "A Contribution to the Theory of Economic Growth", *Quarterly Journal of Economics*, Feb. , 65-94.

SOLOW, Robert

1957 "Technical Change and the Aggregate Production Function", *Review of Economics and Statistics*, 39: 25-50

SOLOW, Robert

1988 "Growth Theory and After", *The American Economic Review*, 78, June: 307-17. Erişim Adresi: <http://ideas.repec.org/a/aea/aecrev/v78y1988i3p307-17.html>

SOLOW, Robert

1999 *Neoclassical Growth Theory*, in, J. B. Taylor and M. Woodford (Eds.), *Handbook of Macroeconomics*, Vol. 1A, Amsterdam, Elsevier: 637-667.

SOMEL, Cem

2001 "Küreselleşen Dünya'da Kalkınma Stratejisi Nasıl Olmalı?", *Emek Politikaları Sempozyumu* Mart, 24: 1-4.

Erişim Adresi:

http://www.bilkent.edu.tr/~yeldanbs/Yazilar_Uye/Somel_mar01.html.

SRINIVASAN, T. N.

1965 "Foreign Trade and Economic Development", *Metro-Economica*, 17: 83-99.

SRINIVASAN, P.V. and Shikha JHA

2001 "Liberalized Trade and Domestic Price Stability.The Case of Rice and Wheat in India", *Journal of Development Economics*, 65:417-441.

STERN, Nicholas

2003 "Trade, Aid and Results: Can We Make a Difference?", *Annual Bank Conference on Development Economics-Europe*, World Bank, May 15.

SUMMERS, Robert ve H. Alan

1991 "The Penn World Table (Mark 5): An Expanded Set of International Comparisons 1950-1988", *Quarterly Journal of Economics*, 106: 327-368.

ŞENATALAR, B.

2003 "Türkiye'nin Kalkınamama Serüveni", Kasım: 1-3.

Erişim Adresi: http://www.turkishtime.org/22/30_2_tr.asp

TAŞKIN, Fatma

1994 "Analysis of Export-Output Growth Relationship in the Manufacturing Industry For Turkey", Bilkent Uni, Dept. Of Economics, Discussion Papers: 94-118.

TAYMAZ, E.

2003 "KOBİ'ler ve İhracata Dayalı Sanayileşme" başlıklı, TES-İş Sendikası , Mayıs/15: 1-12.

Erişim Adresi: http://www.turkishtime.org/15/8_tr.asp

THIRLWALL, A. P.

1981 *Growth and Development* . Macmillan Press LTD. Second Edition.

TMMOB

2003 *Makine Mühendisleri Odası VIII. Otomotiv ve Yan Sanayi Sempozyumu Sonuç Bildirgesi*, 17-18 Ekim

Erişim Adresi:

<http://www.mmo.org.tr/modules.php?op=modload&name=News&file=article&sid=167>

VAMVAKADIS, A.

2002 "How Robust Is the Growth-Openness Connection?" Historical Evidence, *Journal Of Economic Growth*, March: 57-80.

VILLANUEVA, Delano

1994 "Openness, Human Development and Fiscal Policies", *IMF Staff Papers*, 41: 1-29.

UNCTAD,

1996, 1997, 1998, 1999, 2000, 2001, 2002, 2003(a), 2004 *Trade and Development Report*. Erişim Adresi: <http://www.unctad.org>

UNCTAD

2003(b) "UN Commission on Science and Technology for Development, Panel III *Issues Paper on policies for ICT use and diffusion*", Unctad, January, Luanda, Angola: 1-5.

UYGUR, Ercan

2003 "Kalkınma Ortamı", Ankara: *Ekonomik Yaklaşım Dergisi*, 2003, Sayı 49, Cilt: 14), 44-46.

WACZIARG, Romain

2001 "Measuring the Dynamic Gains from Trade", *World Bank Economic Review*, 15(3): 393-427.

WB

1995, 1996, 1997(a), 1998, 1999, 2000, 2001, 2002, 2003, 2004 *Economic Prospects and the Developing Countries*. Erişim Adresi: <http://www.world-bank.org>.

WB

1987 "World Development Report, 1987", New York: *Oxford University Press*.

WB

1997(b) "China 2020: Development Challenges in the New Century." Washington D. C. : *World Bank*.

WESTPHAL, Larry E.

1978 "Korea's Experience with Export-Led Industrial Development", World Bank Staff Working Paper 249. Washington D. C.

WESTPHAL, L. ve K. Kim

1977 "Industrial Policy and Development in Korea". World Bank Staff Working Paper 263. Washington D. C: World Bank.

WINTERS, L.Alan, Neil MCCULLOCH and Andrew MCKAY
2004 " Trade Liberalization and Poverty: The Evidence So Far", *Journal Of Economic Literature*, Vol.18, No.1:72-115.

WTO

1995 "Agreement Esteblishin the World Trade Organization. "WTO
Information and Media Relations Division, Geneva: 9-15.

YAĞCI, Hamiyet

2003 "Türkiye Dünya İle Entegrasyonun Neresinde?" *İhracat Genel Müdürlüğü*, DTM, Eylül.

Erişim Adresi: <http://www.dtm.gov.tr/ead/DTDERGI/tem98/turkdunya.htm>

YILMAZ, Ş. ve Sibel Ç.

2002 " Açıklık ve Hassaslık Ölçütleri Açısından İhracatımız. ", *Ankara: TEK, Cem Alpar Anısına Armağan içinde* (Ed.) Tuba Ongun, Aralık: 78-80.

YİĞİDİM, Arslan

1998 *İhracat büyüme ilişkisinin ampirik araştırması: Türkiye örneği 1980-1996*, Gazi Üniversitesi (Doktora Tezi), Ankara.

YOUNG, A.

1993 "Invention and Bounded Learning by Doing," *Journal of Political Economy* 101, 443-472.

YUNG-CHUL, Park

1991 Korea, The Open Economy , Tools for policymakers in developing countries edited by R. Dornbusch, F. Leslie ve C. H. Helmer(Ed.), *EDI Series in Economic Development*, Oxford University Pres: 336-348.

ZHANG, Jianhong and Arjen van WITTELOOSTUIJN

2004 "Economic Openness and Trade Linkanges of China: An Empirical Study of the Determinants of Chinese Trade Intensities from 1993 to 1999", *Review of World Economics*, Vol. 140(2): 254-281.

http://www.bilkent.edu.tr/~yeldanbs/Yazilar_Uye/Somel_mar01.html – 10/09/2003
http://www.dunyagazetesi.com.tr/news_display_prn.asp-25/08/2004
<http://www.eiu.Com> – 05/03/2004
<http://listserv.cddc.vt.edu/marxists/www.marxists.org/reference/subject/economics/marshall/bk5ch01.htm-01/06/2004>
<http://www.dtm.gov.tr/ead/DTDERGI/tem98/turkdunya.htm-12/06/2004>
http://www.turkishtime.org/22/30_2_tr.asp
http://www.econ.worldbank.org/files/18875_market_access.pdf-01/07/2004
<http://gsbwww.unchigo.edu/fac/alwyn.young/research/Papers/TaleofTwoCities.pdf-24/05/2004>
<http://ideas.repec.org/a/aea/aecrev/v80y1990i2p92-96.html-14/07/2004>
<http://ideas.repec.org/p/nbr/nberwo/5896.html-14/07/2004>
<http://iktisat.uludag.edu.tr/dergi/-04/04/2004>
http://www.imf.org/external/np/speeches/2004/050604.htm-10_Mayis_2004-10/05/2004
[IMF-WB Annual Meetings 18-24 September 2003.-06/07/2004](http://www.imf.org/external/np/speeches/2004/050604.htm-10_Mayis_2004-10/05/2004)
http://www.oxfam.org/eng/campaigns_camp_wbimf_annual_2003.htm-08/07/2004
<http://papers.nber.org/papers/w0532.v5.pdf-15/07/2004>
<http://papers.nber.org/papers/w5221-15/07/2004>
<http://papers.nber.org/papers/w5470-15/07/2004>
<http://papers.nber.org/papers/w7264.pdf-29/04/2004>
<http://www.bilgi.8k.com/1999-1/99-1aydin.pdf-18/07/2004>
http://www.bilkent.edu.tr/~yeldanbs/Yazilar_Uye/Somel_mar01.html.-10/10/2003
<http://www.colorado.edu/AmStudies/lewis/2010/trade.htm-01/08/2004>
http://www.econ.umn.edu/~tkehoe/papers/Woodrow_WilsonPaperJune2004.pdf-28/06/2004
http://www.econturk.org/Turkisheconomy/Dollarization_in_Turkey_MEP.pdf-07/08/2004
http://www.eiu.com/site_info.asp?info_name=ps_country_profiles&entry1=psNav&infositelayout=site_info_nav_ha
http://www.eiu.com/site_info.asp?info_name=ps_country_reports&entry1=psNav&infositelayout=site_info_nav_ha
<http://www.heritage.org/Research/TradeandForeignAid/bq1761.cfm> 25/08/2004
<http://www.heritage.org/Research/TradeandForeignAid/bq1786.cfm> 10/08/2004
http://www.ifmc.org.tr/dergi/2000_07.htm-01/08/2004
<http://www.imf.org/external/np/speeches/2004/060204.htm-25/04/2004>
<http://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/wp98104.pdf-14/07/2004>
<http://www.milliyet.com.tr/2004/05/12/yazar/gunes.html-12/05/2004>
<http://www.mmo.org.tr/modules.php?op=modload&name=News&file=article&sid=167-01/08/2004>
<http://www.nber.org/papers/w0466-20/07/2004>
http://www.nek.uu.se/Pdf/wp2003_26.pdf-10/11/2003
http://people.colgate.edu/ealhussainy/econ483/Economist_com%20The%20never-ending%20question.htm
http://www.tisk.org.tr/isveren_yazdir.asp?yazi_id=1004&id=&baslik_id=&yapi=&ge-24/08/2004
http://www.tpo-net.com/17_may.htm-21/05/2004
http://www.turkishtime.org/15/8_tr.asp-28/07/2004
<http://www.undp.org/poverty/docs-propoor/Overview%20of%20UNDP%20Support%20to%20PRSPs>
[201999-2003%20-%20May%202004.doc-12/06/2004](http://www.undp.org/poverty/docs-propoor/Overview%20of%20UNDP%20Support%20to%20PRSPs)
<http://www.usc.es/economet/aeadepdf/aeade76.pdf-23/08/2004>

DIŞ TİCARETİN EKONOMİK BÜYÜME ÜZERİNE ETKİLERİ

ÖZET

Tez çalışması dört ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm “Ekonomik Büyüme Teorileri” başlığı altında oluşturulmuştur. Bu bölümde kalkınma ve büyüme terimlerinin iktisadi tanımı yapılmış ve aralarındaki iktisadi bağlantı analiz edilmiştir. Konu ile ilgili çeşitli iktisatçıların görüşlerine yer verilerek kalkınmanın büyümeyi kapsadığı, birbiri yerine kullanılabileceği vurgulanmıştır. Daha sonra reel büyümenin kaynakları incelenmiş ve büyüme teorileri üzerinde durulmuştur. Tezin ikinci bölümü “Dış Ticaret ve Büyüme İlişkisinde Teorik ve Ampirik Yaklaşımlar” ana başlığı ile işlenmiştir. Bölümün başlarında dış ticaret teorilerine genel olarak yer verilmiştir. Daha sonra dış ticaret; ithalat ve ihracat olarak incelenerek, büyümeye olan olası etkileri araştırılmıştır. Stratejik büyüme-kalkınma kavramları tanımlanarak, ithal ikameci ve dışa dönük kalkınma modelleri incelenmiş, dünyanın çeşitli ülkelerinin yaşadığı deneyimler ve teorik yaklaşımlar ele alınmıştır. Bu bölümde dışa açıklık tanımı yapılarak üçüncü bölümde değinilen teorik modellerin anlaşılmasının kolaylaştırılması amaçlanmıştır. Dış ticaretin etkileşim içinde olduğu değişkenler incelenerek, küresel ekonomide büyümeye olası etkilerine değinilmiştir. Üçüncü bölüm “Dış Ticaret ve Büyüme İlişkisinde Teorik Modeller” başlığı ile belli başlı teorisyenlerin modelleri ayrıntılı olarak incelenmiştir. Anlatılan teorik çalışmalarda dış ticaretin ekonomik büyümeye olumlu etki yaptığı vurgulanmakta ve iddia ispatlanmaktadır. Türkiye’nin 2000-2004 yıllarında yaşamış olduğu ekonomik deneyimler, teorik çalışmaları destekler nitelikte açıklanarak iddia pekiştirilmiştir. Tezin dördüncü bölümünde dış ticaretin ekonomik büyümeyi artırdığı önermesi VAR modellemesi Türkiye üzerine uygulanmıştır.

THE EFFECTS OF FOREIGN TRADE ON ECONOMIC GROWTH

ABSTRACT

The thesis consists of four main parts. The first part of the thesis is structured under the title of "Economic Growth Models". In this part the definition of growth and development terms are defined and the link between these terms is analyzed. Many of economists' ideas are given in this part about the subject and the argument that the development covered the growth term. Later on the sources of growth are investigated and stressed on the growth theories. The second part of the thesis is structured by the title "The Theoretical and Empirical Approaches in the Relation of Growth and Foreign Trade". At the beginning of the part; the foreign trade theories are told. Later on the foreign trade is analyzed consisting of export, import and the effects these to economic growth. Strategic growth-development terms are defined, the export-led growth and import-led growth are analyzed by investigating several countries and Turkey's practices and theoretical approaches subjecting of them. In this part the term of openness is defined and aimed to let easier understanding of part three. The variables which are in effect with the foreign trade are investigated and the probable effects to are told in this part. The third part of the thesis investigates theoretical approaches of important economists deeply under the title of "The theoretical Models on Growth and Foreign Trade". The theoretical models tell that the foreign trade effects growth positively and proof their claims. As a matter of fact the experiences of Turkey between the years 2000-2004, supporting the theoretical workings, are explained and the claim intensified. In the fourth part of the thesis, with a VAR model on Turkey, the effects of foreign trade on economic growth analyzed and it was seen that foreign trade had increased the economic growth.